

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIII. ÉVFOLYAM.

1898. február.

II. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A tanítóképző-intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről.¹

II. Visszapillantás a képesítés ügyére.

Tudnivaló, hogy ennek is nagyon fiatal a története. A közoktatásügyi kormány a hetvenes években, midőn még nem vehetett a polgári tanítóképzőből tanárokat, nem sokat okoskodva a képesítés kérdése megoldásának elvei felett, a szükséghez képest esetről-esetre tanítóképző-intézeti tanári képesítő vizsgálatokat tartott és pedig magában a minisztériumban. Ezek alkalmával mi, az épen akkor felállított polg. tanítóképző egyes tanárai szerepeltünk mint censorok. Tudtommal ez volt hazánkban e téren az első ilyenű kísérlet. *Tett volt ez*, melyet nem előzött meg semmi hosszabb elmélkedés, tervezgetés. Ma talán megfordítva van a dolog: sok az elmélkedés, tömérdek az elmélet, de kevés a tett.

Ha nem csalódom, csekélységem volt az, a ki a tanítóképző-intézeti tanárok képesítése ügyében, a vezetésem alatti intézetekről 1882-ben kiadott nagyobb ismertető munkámban először felszólaltam. Nem csak kértem ebben a m. kormányt ez ügy rendezésére, hanem ez iránt konkrét javaslatot is tettem. Ha tévedek a prioritás kérdésében, a helyreigazítást köszönettel veszem, mert bár nem tulajdonítok annak semmi különösebb jelentőséget, még sem szeretném ezt illetéktelenül venni igénybe. Méltóztassanak megengedni, hogy ezt a már tizenhat évvel ezelőtti javaslatot csupán mint történeti adatot — ezennel reprodukálhassam. A nevezett mű 128. lapján ezeket mondtam:

... Egyik kifejlesztésre várakozó rügye ennek az intézetnek, hogy segítse megoldani a tanítóképezdei tanárok képesítésének rég vajudó kérdését is. Ne értsenek félre: egyelőre csak a képesítésről és nem a képzésről van szó; tehát csak arról, hogy ez a megoldásra várakozó kérdés, ezzel az intézettel, mely tényleg már is sok jóra való tanárt képzett az állami tanítóképezdéknél, hozassék combinatióba. E dolognak is megvannak itt nálunk a maga történeti előzményei. Tanárkarunkból néhányan (e sorok írója, dr. Pavetits, dr. Kiss Áron és Kozocsa T.) már két ízben működtek egyes, ad hoc alkotott tanítóképezdei tanárképesítési vizsgáló bizottságokban censorokul: egyszer a *Somogyi G.* (jelenleg Znióváralján igazgató) és egyszer a *Csepreghy* (jelenleg a félegyházi képző igazgatója)

¹ Felolvasatott a Tkp. T. O. E. választmányának febr. 21-iki ülésén.

képesítési vizsgálatain. Tehát nem egészen új dolog nálunk sem a tanítóképezdei tanárok képesítési vizsgálata. Csak hogy megmaradt ez is a régi rügyedző állapotában. Miután pedig az állami tanítóképezdek szerencsésen túl volnának már az első szellemi folszerelés ama küzdelmein, midőn onnan vétettek az emberek, a hol találtattak, avagy kínáltattak: talán ideje volna végre kimondani a tanítóképezdei tanárok képesítési vizsgálatának kötelezettségét. A középiskolai tanári oklevéllel bíró emberekre is? Igen, azokra is. Ezek egyes szaktudományokból nagyon sokat — tán többet is tudhatnak, mint a mennyire a tanítóképezdekben szükség volna, de a tanítóképezdei tanárnak e mellett alaposan jártasnak kell lenni a népoktatási intézetek egész szervezetével s azok tanterveivel és tanmódszerével. Alaposan ismerni kellene különösen a tanítóképezdek külső, belső szervezetét, hogy a tanár úgy tudja beilleszteni a maga tantárgyát az egészbe, hogy az ennek mindenben harmonizáló részét képezze. Az illetőnek bírnia kellene azon elméleti ismeretekkel és gyakorlati képességekkel, melyek az internátusok és köztartások paedagogiai és oeconomiai vezetéséhez okvetlenül szükségesek. Szóval a tanítóképezdei tanárnak a szaktudományban való alapos jártassága mellett a szó hatványozott értelmében népnevelőnek is kellene lenni. Meg kellene tehát győződni előbb, hogy a kinevezendő tanítóképezdei tanár bír-e csakugyan e qualificatioval? De miként, ha nem vizsgálat útján? Eddig is többnyire a középiskolai-tanárok sorából nyertük embereinket, ezután is onnan várhatjuk a ritkuló sorok betöltését, de — attól tartunk, hogy a mondott garanciák nélkül nem lesz benne köszönet. Hogy az átlépésre meg legyen az ösztön, s hogy az elvitázhatlanul fontosabb hatáskörnek megfelelően csakugyan a kiválóbb erők nyeressenek meg hozzánk: miként a Lajthán túl, úgy nálunk is olyan fizetéssel kellene ellátni a tanítóképezdek tanárait, hogy az illetők az átlépésben ne csak egyszerű állomáscserét, hanem valóságos előléptetést láthassanak. Tilos térre kalandoztunk, azért térjünk csak vissza a kérdéshez és intézetünkhöz. Végzett növendékeink alkalmazásáról szóló statisztikánk arról tanuskodik, hogy intézetünk tényleg a tanítóképezdei tanárok kiképzésére is szolgált. Hogy miként, erről természetesen nem szólhat a statisztika, pedig vajha szólhatna! Hát ha még intézetünk egészen kifejldhetik a már megadott terv szerint: ha az elemi iskola első osztályától fogva fel a polgári isk. tanítóképezde III. évfolyamáig szakadatlanul összevágó tantervek és módszerek szerint nevelhetjük itt az intézetben növendékeinket! Ha tizenöt éven keresztül élhet a növendék a tanítóképezde légkörében, annak szellemi konyhájából (4 évig a gyakorló elemi iskolában, 4 évig tovább a gyakorló polgári iskolában, innen 4 évig az elemi isk. tanítóképezdeben s innen megint 3 évig a polgári isk. tanítóképezdeben), nem jobb és megfelelőbb képzés lenne-e ez a tanítóképezdei tanárságra, mint bármi másféle egyetemi tanfolyam? Hát ha e mellé még oda-vevesszük azt, hogy polgári tanítóképezdei növendékeinkre nézve köztartásunk és internátusunk valóságos gyakorló-iskolája a tanítóképezdei tanárságnak. Mind a mellett a külön tanítóképezdei tanári vizsgálatot kötelezőnek tartanók intézetünk növendékeire nézve is. Segédtanárokat alkalmazhatóknak vélnők őket, valamint az okl. középiskolai tanárokat is, mint eddig történt, de a rendes tanárrá való előléptetést a vizsgálat sikeres letevésétől tennők függővé. A vizsgálat nézetünk szerint nagyjában a következő szervezettel bírhatna:

1. A vizsgálatok a vallás- és közoktatásügyi miniszterium népnevelési ügyosztályában tartatnának.
2. Elnöke lenne a nevezett miniszterinm népnevelési ügyosztályának élén álló tanácsos.

A vizsgáló-bizottság tagjait a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr nevezné ki időről-időre a hazai paedagogusok jelesebbjei, s főleg a tanítóképzés terén működő legérdemesebb egyének közül.

3. A vizsgálatra csupán azok a képesített polgári vagy középiskolai tanítók bocsáttatnak, kik valamely tanítóképezdénél mint segédtanárok legalább egy évig jó sikerrel működtek.

4. A vizsgálat három részre oszlanék ú. m. írásbelire, szóbelire és gyakorlatira, de minden ágában kiválóan gyakorlati irányzattal, minthogy az illetők elméleti szakismeretei felől a polgári avagy középiskolai tanítói oklevél amúgy is elegendő biztosítékul szolgálhat. Főtárgyak közé tartoznának: az idevágó iskolai szervezetek, rendtartások, törvények, szabályrendeletek, népiskolai és tanítóképezdei tantervek és módszereknek ismerete, az idevágó hazai és külföldi szakirodalomban való tájékozottság stb. A jelöltnek a saját tárgyaiból rövidre szabott előkészítési idő alatt próbatanítást kellene tartania s egyszersmind megvizsgálatnék az illető abból is, hogy miként tudná a képezdei növendékek gyakorlati tanítását a saját főtárgyából előkészíteni s a növendékek kölcsönös bírálatait vezetni, az írásbeli dolgozatokat és gyakorló-iskolai naplók irattárát előkészíteni, azokat kijavítani stb.

Eddig az intézeti értesítő.

Az itt fölvetett eszme teljes öt évig, maradt az *erjedés* állapotában. A *képesítés* kérdése a tanár-képzés eszméjével egyszerre lépett a hivatalos megvalósulásnak, vagy jobban mondva a megvalósítás *proklamálásának* a stadiumába.

Akkor ugyanis, a midőn az intéző körök ezzel a kérdéssel először komolyan foglalkozni kezdettek, tehát tíz évvel ezelőtt, általános volt az a nézet, hogy a tanítóképző-tanárok képzésének és képesítésének a kérdése nem választandó el egymástól. Ez a felfogás hivatalos konkrét kifejezést nyert Trefort Ágostonnak a *tanítóképző tanárképzés* ügyében 1887. évi augusztus hó 30-án kiadott (a budapesti kir. tanfelügyelőhez intézett) rendeletében.

A rendeletet (L. ezt egész terjedelmében a «Függelék»-ben) közzétettem a Néptanítók Lapja 1888. évfolyamának a 9. számában. Ebből elég legyen itt, mint szorosan a kérdésre tartozót, idéznem a következő részletet:

«A tanfolyamon levők annak végeztével *külön rendelet által szabályozandó képezdei tanári, illetve képezdei vagy felsőbb leányiskolai tanítónői vizsgálatot tartoznak tenni*, melynek eredményéről képezdei tanári, képezdei avagy felsőbb leányisk. tanítónői *oklevelet* fognak nyerni.»

Az ily módon hivatalosan proklamált eszmék egyike a tanítóképző-tanári tanfolyam az 1887/88. isk. évben tényleg életbe lépett. A tanfolyamnak általam készített munkaprogramját — miután az a Trefort-féle rendeletben körülírt módozatok szerint az érdekelt tanárkarok és igazgatótanácsok (!) által is elfogadtatott — közzétettem volt az akkor általam szerkesztett «Néptanítók Lapja»-ban. Azt akartam elérni vele, hogy alkalmat adjak e fontos kérdésnek a szakemberek által leendő megvitatására.

Egyébiránt, hogy mi a tanítóképző-tanárok képzéséről való gondoskodást a képesítő-vizsgálat ügyétől már akkor elválaszthatatlannak tartottuk, arról eléggé tanuskodhatik az a körülmény, hogy bár a többször idézett m. rendelet a kérdés ezen ágának nagyobb megbolygatását kerülni akarván, egyelőre csak azt kívánta tőlünk, hogy ezzel is «foglalkozzunk»: mi ezt a felhívást nagyon komolyan vettük s egy

főrmális vizsgálati szabályzatot dolgoztunk ki és terjesztettünk fel a miniszterhez. (E javaslatot l. ez Emlékirat Függelékében, Ugyanez közöltetett a «Magyar Tanítóképző» 1897. évi november havi füzetében is.) Hogy e javaslatban egy valódi Országos tkp. tanári vizsgáló bizottság eszméje lebegett szemünk előtt, arról eléggé tanúskodhatik javaslatunknak a tanítóképző tanári vizsgálatra leendő bocsátásról szóló következő pontja:

A tanítóképző vizsgálatokra bocsáttatnak:

a) Azon tanítóképző tanári jelöltek, kik az egy-, esetleg kétéves tanári tanfolyam sikeres elvégzése után, az illető intézetek tanári karai által a közokt. ügyi miniszternek e vizsgálatokra leendő bocsáttatás céljából ajánltatnak.

b) *A középiskolai vagy bármely másnemű kvalifikáció alapján ki-nevezendő állami tanítóképezdei-tanárok eszentül szintén kötelezettni fognak a tanítóképezdei tanári vizsgálat letelésére.*

Itt mindenekelőtt az a kérdés merülhet fel, ha a Trefort-féle alapvető rendelet minden kétséget kizáró módon kimondotta, hogy a tanítóképző-tanári tanfolyamon lévők «annak végeztével külön rendelet által szabályozandó képezdei tanári (vagy felsőbb leányiskolai) vizsgálatot tartoznak tenni, melynek eredményéről képezdetanári ... oklevelet fognak nyerni»: miként történhetett, hogy a dologból még sem lett semmi? Miért dőlt dugába a «képesítés», ha életbe volt léptethető a «képzés», holott ez a kettő oly természetes kiegészítői egymásnak? Sőt némi jogosultsággal birhatna az a kérdés is, hogy ha már csakugyan *félre* kellett megvalósítani a Trefort-féle fontos rendeletet, miért nem szerveztetett inkább előbb a *képesítés* ügye, egy országos tkp. tanári vizsgáló bizottság, illetőleg vizsgálati szabályzat életbeléptetése által? A tkp. tanári pályára ugyanis, elkészülhet valaki esetleg a fennálló főiskolák segítségével vagy akár csak *magánúton* is, de a felett, hogy ez az elkészülés megfelel-e a kívánalmaknak, nem ítélezhetnek sem az önképzés esetében az illetők maguk, sem a képzésnél esetleg felhasznált egyes főiskolák. Ez utóbbiak azért nem, mert egészen más célok szolgálatában állván, a tanítóképző-tanári állás sajátos feladatai felől talán tudomással sem bírnak, vagy ha bírnak is, ezekkel nem törődhetnek.

Egy ily vizsgálati szabályzat által lett volna tehát megállapítandó és kitűzendő mindenek előtt az a cél, melyet a képzésnek — eszközöltessék az bármely úton és módon — elérnie kell. És ezzel nemcsak azt lehetett volna elérni, hogy a Trefort féle rendelet alapján tényleg életbeléptetett tanítóképző-tanári tanfolyam munka- és tanulmányi rendje minden további ingadozásának eleje vétessék, hanem, a mi nézetem szerint még a mai viszonyok között is fölötte fontos érv, a tanítóképző-tanári kvalifikációnak egy ily képesítési szabályzatban föllállítandó szabatos meghatározása üdvös visszahatással lehetett volna, és lehetne ma is, a tényleg működő s tehát a vizsgálati kötelezettség sorompóin *belől* álló összes tanítóképző-tanárokra is, a mennyiben a tőlük követelendő ismeretek és képességek világos körvonalozása által, határozott irányt, sőt lökést lehetett volna adni — és lehetne ma is — ezek szakszerű önképzésének és gyakorlati működésének is.

Hogy a m. minisztérium a képesítő vizsgálat eszméjét most még csak mint «ballon d'essai-t» szándékolta fölereszteni, anélkül, hogy azt jobban előtérbe állíttatni kívánta volna, az eléggé kiérezhető voít már abból is, hogy a tanítóképző tanári tanfolyamnak csak a munkatervét közölhettem a «Népt. L.»-ban, míg az ugyanezzel egyszerre elkészített és fel is terjesztett vizsgálati szabályzat tervezete nem-sokára elmerült az irattárak Orkusában s így az mind e mai napig nem is látott napvilágot.

De miután én ezen a tanítóképző-tanári képesítés és vizsgálat eszméjét először kimondó m. miniszteri rendeletet — *tisztán csak a saját kezdeményezésemből és felelősségemre* a «Néptanítók Lapja»-ban (l. az 1888. évf. 9. számában) közzétettem, ezt a köztudatból már kivonni nem lehetett s Trefort miniszter e fontos kezdeményezése — a mint az előre látható volt — a hazai tanügyi körök eszmevilágában nagy forrongást idézett elő.

Az első hatása a feltűnést keltő közleménynek az volt, hogy a tanfelügyelői kar egyik érdemes tagja jónak látta fölvetni a *tanfelügyelők képesítési vizsgálatának* a kérdését is. (L. a «Népt. L.» 1888. évf. 40. sz.) Én e czikkre reflektálva kijelentettem (L. u. a. lap 1888. évf. 41. számában), hogy nézetem szerint: a tanfelügyelők szakvizsgálatának a paedagogiai része teljesen megegyező lehetne a tanítóképző-tanároknak éppen most szervezés alatt lévő (iratott 1888. május 26-án) képesítési vizsgálatával. Sőt azt hiszem, hogy ha a tanítóképző-tanárokat vizsgáló-bizottság úgy fogna szerveztetni, hogy abban 1—2 tanfelügyelő is helyet foglalna, úgy bátran egy és ugyanazon vizsgáló-bizottságra lehetne bízni mind a két feladatot.» Ezt csak azért tartottam szükségesnek elmondani most, közel tíz év múlva is, mert azt az eszmét, hogy: a) a tanítóképző-tanárok képesítésének a kérdése a tanfelügyelők képesítésének kérdésével együttesen oldandó meg, és b) hogy a képesítésnek a paedagogiai része bátran egy és ugyanaz lehet: *ma is épen úgy vallom, mint eszelőtt tíz évvel.*

E rendelet sorsát ismertettem már a visszapillantás első felében. Említettem ott azt is, hogy vele szemben erős reakció támadt nemcsak a tanügyi sajtóban, hanem *magában a közoktatásügyi minisztériumban is.* Trefort még élt ugyan akkor, a midőn a tanítóképző tanári vizsgálatokra vonatkozó javaslatunk sorsa a m. minisztériumban döntésre került, s az erre vonatkozó rendeletet is még ő írta alá (1888. június hó 11-én), de már *nagy betegen* (megh. 1888. aug. 21-én) s így ő akkor a saját rendelete ellen a saját minisztériumában támadt reakcióval már nem sokat törődött. Ez a rendelet tudtommal még közölve nem lett sehol. Úgy hiszem, hogy már történelmi jelentőségénél fogva is, érdemes lesz azt itt közölnöm:

«A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak 1888. évi június hó 11-én 11,555. sz. a. Budapest főváros kir. tanfelügyelőjéhez intézett rendelete. A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezdében, valamint az állami polgári iskolai tanítónő- és nevelőnő-képezdében szervezett képezdei tanári, illetőleg képezdei és

felsőbb leányiskolai tanítónői tanfolyamok munkaterveit a f. é. január hó 21-én 51.078/1887. sz. a. kelt rendeletem azon határozatának ismételt hangsúlyozása mellett, hogy a tanfolyamon levő minden növendék továbbképzése szakcsoportja egész közére kiterjesszessék, jóvahagyandónak találtam. Felhatalmazom a két képző tanári testületeit, hogy ezen munkaterveket a szükséghez képest módosítsák, arról az igazgatótanács és Nagyságod útján hozzám mindenkor jelentést tevén. Tekintettel arra, hogy ezen tanfolyam célja főleg a gyakorlati kiképzés és egyes jelölteknek jelesebb tanárok oldala mellett ezek folytonos útbaigazítása és gyakorlati próbálkozás által képezdei tanárokká, illetőleg felsőbb leányiskolai tanítónőkké képeztetés, *annál fogva a jelöltek a tanfolyam végzetével külön képestítő vizsgálat alá vonását mellőzendőnek találtam.* Hogy azonban a jelöltek megfelelő állásokra való pályázás alkalmával a tanfolyam végzéséből reájuk folyó előnyt érvényesíthessék, meghagyom mind a két képezde igazgatójának, hogy a tanfolyamot megfelelő buzgalommal és sikerrel végzett jelölteknek az intézet pecsétjével megerősített, általa és az illető jelölt továbbképzésében közreműködött tanárok által aláírt elbocsátó bizonyítványt állítson ki, melyben az illető jelöltnak a tanfolyamon tett tanulmányai, gyakorlati munkálkodása jellemeztesse s ezeknek a tanári testület ítélete alapján megállapított eredménye bennfoglaltassék. Trefort Agoston s. k.»

Ez a «képesítés» dugába dőlésének a külső története.

A tanítóképző-tanárok képsítésének az eszméje tehát hivatalosan el volt temetve s az csendesen aludta álmait az irattár kriptájában, mintegy nyolcz évig. A sajtó sem igen foglalkozott már vele. Azt hittük, már elveszett még a híre is. Azonban ezelőtt két évvel egy külső impulsus folytán egészen váratlanul megint feltámadott a halottaitól. Az eset tudtommal ez volt: A hazai egyházi főhatóságok valamelyike egy tanítóképző-intézet felállításában fáradozván, kérdést intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy miféle minősítéssel birjanak az alkalmazandó tanítóképző-tanárok. A kérdés véleményadás végett az akkori (már végnapjait élő) Orsz. Közokt. Tanácsnak adatott ki. Ez megint egy szűkebb bizottságot küldött ki, melynek tagjai csekélységemen kívül dr. Kármán Mór, dr. Kiss Áron, Péterfy Sándor, Sebestyén Gyula és Suppan Vilmos valának. E bizottság engemet tisztelt meg az előadói tiszttel. Ez az alább következő javaslatnak genesise, melyre nézve még csak annyit akarok megjegyezni, hogy azt a fentjelzett bizottság egész terjedelmében és egyhangulag elfogadta.

A javaslat ez volt:

1. A vizsgáló-bizottság jellegét illetőleg kimondandónak vélném, hogy az valóban országos legyen. Tehát csak egy ily vizsgáló-bizottság lenne úgy az állami és nem állami intézetek, mint a tanító- és tanítónőképzők tanáraik kép. vizsgálatára nézve. E bizottság megalakítását illetőleg kívánatosnak tartanám most is, hogy elnöke a közoktatásügyi kormány népoktatási ügyosztályának főnöke, esetleg a tanítóképzési ügyek referense lenne. Ez különben nem oly lényeges. Fődolog, hogy a bizottság okosan legyen megalkotva s legyen abban képviselve maga a minisztérium, az egyetem, a tanfelügyelők legkiválóbbjai közül valaki.

A vizsgáló-bizottság zöme leginkább mégis a helybeli állami polgári iskolai tanító- és tanítónőképzők tanári karából volna választandó.

2. Minthogy ez a vizsgáló-bizottság foltehetőleg oly egyénekből lesz megalakítandó, kik másnemű nagy és fontos elfoglaltságuk következtében az ilyen vizsgálatokkal túlságosan igénybe vehetők nem lennének: ennélfogva gondoskodni kellene arról, hogy a kellő előkészültség nélküli, szerencsepróbáló zavaros elemek valami módon leszűrettessenek. E vizsgálatra bocsátandók lennének mindenek előtt a tanító(tanítónő)-képző-tanári (tanítónői) tanfolyamot bevégzett tanár(tanítónő)jelöltek. Ezenkívül a vizsgálatra leendő bocsáttatás feltételül a férfiaknál megkívánám, hogy az illető vagy középiskolai tanári vagy jeles polgári iskolai tanítói oklevéllel birjon. A nőknél természetesen csak a jeles polgári iskolai tanítói oklevél lehetne a vizsgálatra bocsáttatás előfeltétele. De itt is kívánatosnak látnám ezt a jogot egyelőre csak az állami polg. isk. tanítónőképző mellett fennálló orsz. vizsgáló-bizottság előtt képesítettekre terjeszteni ki.

3. A mi a vizsgálat tervezetének a részleteit illeti, ennek megállapítása, úgy vélem, akkorra lenne hagyható, ha a vizsgálatnak itt előadott alapeszméi elfogadhatóknak találtatnának. Itt alapul szolgálhatna esetleg a budapesti állami Paedagogium tanári kara által készített javaslat, a mely, úgy hiszem, hogy a vizsgálat szervezetére vonatkozólag több egészséges, életképes gondolatot foglal magában. Azt azonban szükségesnek látnám kimondani már ezuttal is, hogy a mennyiben ez a vizsgálat az egyes szaktudományokra is kiterjesztendő lenne, ez semmi esetre sem lehetne oly természetű, mintha ez új vizsgálat akár a középiskolai, akár a polgári iskolai tanári, illetőleg tanítói oklevélben foglalt tantárgyak tanítási képesítésnek úgyszólván a *felülbírálata* akarna lenni. Ezek a tanítóképzői vizsgálatok az illető jelölt oklevelében foglalt szaktárgyakra tehát csak annyiban volnának kiterjesztendők, a mennyiben azt a tanítóképzők *sajátlagos céljai* akár maga az ismeretanyag, akár annak methodikai feldolgozása szempontjából okvetlenül szükségessé tennék. A vizsgálati szabályzat részleteinek megállapítása azonban az alakítandó «Országos tanítóképző tanárvizsgáló-bizottságnak» lenne fentartandó.

4. Nem tartozik ugyan szorosan e tanácskozás hatáskörébe, de a jó ügy érdekében lehetetlen elutasítanom magamtól azt a csábítóan kedvező alkalmat, hogy rámutassak iskolai organismusunk egy a tanítóképző tanári qualificatio rendezetlenségével teljesen azonos nagy fogyatkozására: a *tanfelügyelői állás minősítésének* a teljes hiányára.

Ezt illetőleg azonban csak annak a kijelentésére akarok itt szorítani, hogy ezen a bajon is éppen oly módon lehetne és kellene segíteni, mint a hogy azt itt a tanítóképző-tanárokra vonatkozólag javasoltam. Sőt kifejezést kell adnom abbeli meggyőződésemnek is, hogy az «Országos tanítóképző-tanári vizsgáló-bizottság» igen könnyen szervezhető lenne oly módon, hogy az egyszersmind a tanfelügyelői szakisvizsgálatok feladatainak is megfelelhessen. A tanfelügyelőknek, úgy hiszem, legalább is olyam minősítéssel kellene birniok, mint a minőt a képzőintézeti tanárookra nézve kívánunk.

A bizottság természetesen nagyon jól tudta, hogy e javaslatot az a testület, melytől a megbízatást nyerte, már nem fogja megvalósíthatni s legfőlebb csak mint véghagyomány lesz az az új közoktatási tanácsra átruházható. Hogy aztán ez az ügy tényleg fölvetett-e az új közoktatási tanács örökségi leltárába, arról nincs tudomásom. Alkalmassint visszakerült abba az irattári alvilágba, hol az a többi erre vonatkozó előmunkálatokkal együtt békében várja — s hiszem is, hogy nem hiában — az eszme szerencsés feltámadását.

Alig egy év múlva (1896. júl. 7-én) újból meg is mozdult ez a kérdés az ekkor megtartott «II. Orsz. és Egyet. Tanügyi Kongresszus»-on.

Az érdemes előadó, Komáromy Lajos, a képzéssel együtt fölkarolta a képesítés kérdését is. Csak sajnálni lehet azonban, hogy részint a nagy tárgyhalmaz miatt, részint azért, mivel a képzés ügyének elég élénk és beható tárgyalása után az előadói javaslatnak a *képesítésre* vonatkozó része a számban is igen lepadt tagoknak csak lankadt figyelmével találkozott, ennél fogva a kérdés ez az ága nem volt olyan alapos-sággal megvitatható, a mint azt annak kiválóan fontos volta méltán megkövetelhetette volna.

A kongresszusi határozatokat ez emlékirat végén közlöm.

Legyen szabad azonban megjegyeznem, hogy a kongresszusnak a képesítési ügyre vonatkozólag hozott határozatai csaknem mindenben megegyeztek ugyan e kérdésben már egy évvel azelőtt elfoglalt s az Orsz. Közokt. Tanács által is magáévá tett elvi álláspontommal.

Csupán egy pontban nem találom elég világosnak, hogy ne mondjam, elég őszintének a Kongresszusnak ez ügyben hozott határozatait, s ez az, hogy nem mondja ki elég világosan: elfogadandónak tartja-e a középisk. tanári képesítést egyszersmind tanítóképző-intézeti tanári képesítésül is vagy nem? Más szóval kívántatni fog-e az okleveles középisk. tanároktól az, hogy — ha tanítóképző-intézeti tanárokkul akarnak alkalmaztatni — elébb szerezzék meg maguknak a tanítóképző-tanári oklevelet vagy nem?

Ez a kérdés most, midőn tuvalevőleg nagy a hiány középisk. tanárokból s e pálya különben is több tekintetben háládatosabb, mint a miénk, egyáltalában nem látszik aktuálisnak. De a viszonyok változhatnak, jöhetnek idők — vajha jönnek is! — hogy a mi tisztelt középisk. kartársainknak újból okuk lesz kedvet kapni a tanítóképző-tanári állásokra: kérdés tehát, át fognak-e léphetni hozzánk minden külön vizsgálat nélkül vagy nem?

Az én felfogásom ebben a kérdésben eléggé ismeretes. En a *mindenkire* kötelező tanítóképző-tanári vizsgálat híve vagyok s hogy a kongresszus is tényleg erre az álláspontra kívánt helyezkedni, az eléggé kitűnik mindjárt az erre vonatkozó határozat legelső §-ából, melyben világosan és félreérthetetlenül van ugyan ez a felfogás kifejezve.

És ezzel eljutottam a végére a visszajelentésemnek. A képesítés múltjáról nincs több mondanivalóm. Nem tudom, hogy történt-e valami a kongresszusi határozatokkal, s ha igen, remélhető-e azoknak valami praktikus eredménye, avagy csak annyi lesz az egész, hogy az a bizonyos irattári alvilág elnyeli ezt is a többi mellé.

Ennek az ügynek tehát okvetetlenül újból napirendre kell kerülni, Ki kell azt ásnunk s ebben a kezdeményezés érdeme Nagy L. tisztelt tagtársunkat illeti meg. Előre is a legteljesebb bizalommal lehetünk eltelve ebben a tekintetben is jelenlegi közoktatásügyiminiszterünk bölcs belátása és — a mire itt leginkább van szükség — a bátor kezdeményezéstől soha vissza nem riadó erélye iránt. A kérdést most már mind a két irányban, tehát úgy a képzést, mint a képesítést illetőleg *egyszerre* kellene nyélbe ütni.

Most minden bizonynyal az Országos Közoktatási Tanács lesz az a testület, melynek — mielőtt a miniszter úr ebben a kérdésben nyilatkozhatna — okvetlenül el kell mondani a maga véleményét. Csak aztán el ne posványosodnék ez az ügy, a mire ennek nagy az inclinációja, az újabb bizottsági tárgyalások útvesztőjében. Csak aztán itt «az absolut nagy tekintélyeknek» ötletek és hangulatok szerint való megnyilatkozása valamiképen útját ne állná az igazán tárgyi érvek érvényesülésének.

Méltóztassanak megbocsátani, s kizárólag csak egyéni gyarlóságomnak tudni be azt, ha itt is erőt vesz rajtam a szkepsis, a pessimismusra való hajlandóság. Még ezek a subjectiv gyöngeségeim sem tudják azonban megsemmisíteni abbeli erős reményeimet, hogy ez a kérdés az Orsz. Közoktatási Tanácsban is diadalmasan keresztül fog hatolni. E reményeimet első sorban e nagytekintélyű testület érdemes titkárára, Sebestyén Gyulára alapítom, ki tudvalevőleg a fennforgó kérdésnek nemcsak a legalaposabb, legjobban tájékozott ismerői, hanem egyszerűsmind a leglelkesebb hívei közé is tartozott mindig és tartozik, erről meg vagyok győződve, ma is.

Ezek után bátor leszek a t. választmány elé terjeszteni ugyan ez ügyben a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett fölterjesztésemet, mely, mint az ez emlékirathoz írt bevezetésben is érintve volt, a fennforgó kérdésben az én egyéni positiv javaslataimat foglalja magában.

B) A vallás és közoktatási miniszterhez intézett felterjesztés.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes uram!

Nagyméltóságod méltóztatott f. é. 57008 sz. a kelt m. rendeletében felhívni mély tisztelettel aláírottat arra, hogy a tanítóképezdei zenetanároknak az Orsz. Zeneakadémiában való képzésére és képesítésére vonatkozólag javaslatot intéznék Nagyméltóságodhoz. E magas megbízatásnak tőlem telhetőleg megfelelni ohajtván, mindenekelőtt legyen szabad örömemet fejezni ki a felett, hogy Nagyméltóságod a tanítóképző int. tanárok képzésének ügyét — ha egyelőre csak részlegesen is — napirendre tűzni méltóztatott. Méltóztassék meggyőződve lenni — Kegyelmes Uram! — hogy ez valóban *elsőrangú* népoktatásügyi kérdés, még pedig olyan, mely szoros kapcsolatban áll azokkal a nagy actualis társadalmi kérdésekkel is, melyek bizonyára nem csekély gondot okozhatnak minden komoly államférfiúnak, — tehát Nagyméltóságodnak is.

Legyen szabad erre világosabban is rámutatnom.

Tudni való, hogy a szerint a mint a mai modern kultúra áramlatai, a magyar népre hatni kezdettek, s a mint ezt a kulturát a társadalom, a sajtó s a köznevelés a népbe bele is oltani igyekezett, sok kóros anyag került bele a néplélek képzetvilágába. Hogy ezek valószínűs népbetegségek alakjában ki is törtek rajta, az már egész hivatalos bizonyossággal megállapítható *tény*. A munkás-kérdés, az agrar- szocializmus, illetőleg ennek veszedelmes torzítványa a földmivelőnép «*czocizmus*»-a, a keresztény családok százainak kiválása a keresztény vallás kötelekeiből és önmaguknak *vallásfelekezetenélküliekké való proklamálása*, tehát a vallásnak, mint a néperkölcös eddig csaknem egyedüli számot tevő tényezője meglazulásának ezen aggasztó, bár most még csak sporadikus jelenségei stb. már nem is symptomák többé, hanem a teljesen kifejtett népkórság csálhatatlan jelenségei.

Tudom, hogy ennek a kórságnak meggyógyítása nem csak a népnevelés és a «*cura pastoralis*» feladata. Ámde a többi társadalmi és kormányzati gyógytényezők együtthatása mellett az, a mi legközvetlenebbül hathat a néplélekre, a megméltelyezett beteges közgondolkozás és közérület sanálására: mégis csak az *iskola* és az *egyház*. E két eszköz közül az egyik — az egyház — fájdalom csak igen-igen kis mértékben áll Nagyméltóságod rendelkezésére. De ott van a másik, az iskola s különösen az állami és községi. Ezek felett Nagyméltóságod rendelkezik. Ezekkel lehetne még hatni. Méltóztassék tehát jól kezébe ragadni ezt az eszközt. *Népnevelőkre* van szükség. Ámde ha sikerrel, ha gyökeresen akarja felhasználni Nagyméltóságod ezt az eszközt, úgy méltóztassék azon kezdeni a dolgot, hogy *reformálja a néptanítók képzését* és mindenek előtt és felett méltóztassék *gondoskodni a tanítóképző-intézeti tanárok képeéséről*. Ez az *eleje* a dolognak. Nem a tantervek, a *formák* képezik a dolog lényegét — bár ezek is fontosak — hanem az *emberek*. Azok a kik *képeznek*. A képzők szolgáltathatnak a magyar nemzetnek még a mai nehéz viszonyok között is feladatik magaslatán álló népnevelőket. A legtökéletesebb tanterv és szervezet nem ér semmit, ha azok, a kiknek a magukban véve jó eszközöket felhasználniok kellene, nem értenek eléggé a dologhoz, ha — nem tudják, vagy nem akarják felhasználni a jó tanítók képzésére szolgáló jó eszközöket.

Rég kellett volna már tenni ez irányban valamit, de ha eddig mulasztások történtek e téren, úgy most annál inkább rajta kell lennünk, hogy segítsünk gyökeresen népnevelésügyünk ez első rendű bajján. *Gondoskodni kell a megfelelő kiképeéséről azoknak, kik a nép nevelőinek a kiképeésével lesznek megbizandók.*

Ezek előrebocsátása után mindenekelőtt bátor vagyok kifejezést adni azon erős meggyőződésnek, hogy a tanítóképezdei tanárok képeésének és képesítésének a kérdése *nem külön váltan* az egyes szakok szerint, hanem a maga együttségében oldandó meg. Eddigelé a tanítóképezdei tanárok képeésének a teendői csaknem kizárólag a Paedagogiumra sulyosodtak. Ez ellen tudvalevőleg sok kitogás emeltetett még a hazai a tanítóképezők részéről is. E visszahatás belső okainak a fejtegetésébe bocsátkozni ezuttal nem szándékozván, csupán annak a kijelentésére fogok

szorítkozni, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének ezt az eddigi módját maga az a tanári kar is, melyre az ruházhatott, nem tartotta kielégítőnek s hogy az ismételten tett kezdeményező kísérleteket, — bár mindeddig eredménytelenül — e képzés rendezésére, tökéletesítésére. Másfelől kötelességemnek ismerem hivatkozni arra is, hogy az 1887 től fogva fennálló tkp. tanári tanfolyam azon növendékei, kik ezen — bár hiányos képzés alapján tanítóképezdei tanárokul alkalmaztattak, ebbeli feladataikat általában véve mindenütt igen tisztességesnek mondható eredménynyel oldották meg, miről Nagyméltóságod úgy hiszem már egészen hivatalos természetű bizonyítékok felett is méltóztatik rendelkezni.

Legelőször a tanítóképezdei rajztanárok képzése és képesítése került megoldásra — az Országos rajztanárképzővel kapcsolatosan. Most a zenetanárok képzése és képesítése lesz megoldandó — előre kijelentvén, hogy ez a képzés «Zeneakadémia igénybe vételével» lesz eszközendő. Alig pár hónappal ezelőtt a két fő szakot, u. m.: a nyelv és tört. és a mennyiség a term. tudományit — illetőleg méltóztatott Nagyméltóságod egy igen fontos elvi jelentőségű rendeletet kibocsátani, a mely szerint a tanítóképezdei tanári tanfolyamra a folyó 1897/8 isk. évben fölvelt tanárjelöltek utasítandók, hogy a paedagogiai tárgyakból *a helybeli m. kir. tudományegyetemen* hallgasanak előadásokat, mire nézve f. é. 2557 sz. a. alázatos fölterjesztésemben bátor voltam arra kérni Nagyméltóságodat, hogy tanárjelöltjeink egyes paedagogiai tantárgyakon kívül a saját fő szakjukból is köteleztessenek egyes kiválóbb egyetemi tanárok előadásainak a hallgatására, a mire nekik, — hogy választott szaktárgyaikban a tanítóképezdei tanári pályán annál alaposabb készültséggel működhesse- nek, talán még nagyobb szükségük van, mint a tisztán paedagogiai disciplinákra, melyek tanítására az életben ugyis csak kivételesen — rendszerint csak — mint tanítóképezdei igazgatók kaphatnának megbízatást.

Így tehát a tanítóképezdei tanárok képzésének az ügye megmozdult volna már minden irányban de az eddigi egyes intézkedések között *nem látható még az organikus egység és terszerőség*. Tény, hogy a tanítóképezdei tanárképzés sulypontja, mely eddigelé a Paedagogiumban vala, úgyszólván kibillent a régi helyéről és az most a tudományegyetem, s az egyes szakoknak megfelelő akadémiai jellegű főiskolák felé gravitál.

Csak az a baj, hogy míg a Paedagogium, mint maga is népoktatási intézet és pedig olyan, mely az összes népoktatási intézetfajokat organikusán egyesíti magában, a tanítóképző-intézeti tanárképzés valódi céljainak és feladatainak a megvalósítására, — bár igen nehéz és mostoha körülmények között — valamennyire még is csak alkalmasnak mutatkozott, ugy hogy e feladatoknak az ügy teljes rendezetlensége daczára s kizárólag csak az illetékes tanárkarok önzéstelen ügybuzgalmából elég tisztességesnek mondható eredménynyel tényleg meg is felelt: addig a dolgok mai stadiumában — midőn a tanítóképezdei tanárképzés sulypontja a fentjelzett főiskolákra b.llentetik át — semmi, de épen semmi jelét sem láthatjuk annak, hogy a tanítóképző-tanárok képzésével megbizandó ezen főiskolák e fontos és sajátlagos feladatokkal, tényleg tisztában vannak-e, sőt részben még az sincs tisztába hozva, hogy e fel-

adatok megoldására vállalkozni egyáltalában hajlandók-e és az sem, hogy ezen — ismételten mondom igen *specziális népoktatási* feladatok megoldására szükséges szellemi és anyagi berendezésekkel tényleg bírnak-e?

Bátor vagyok tehát kifejezést adni azon erős meggyőződésnek, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének annyira fontos ügyében azt a kérdést, hogy az *hol és mi módon* eszközöltessék, részemről *elvileg* még nem látom eléggé tisztázottnak. Mindazon ideglenes intézkedések tehát, melyek alapján a tanítóképezdei tanárok képzésének egyik vagy másik ága az egészből kiszakítva egyik vagy másik főiskola ügykörébe szándékoltatik áthelyeztetni, azt az aggodalmat keltik fel bennem, hogy a tkp. tanárképzés fontos kérdése *még mindig nincs eléggé tisztázva*. Én tehát addig is, míg ez irányban *döntő intézkedések* történének, egyelőre csak a fenforgó kérdésnek minden oldalról leendő újabb megfontolását volnék bátor Nagyméltóságod becses figyelmébe ajánlani.

Bátor leszek ez állításomat részletesebben is indokolni.

Vegyük először is a tanítóképezdei *rajztanárképzés* ügyét, mely már legrégebben nyert elintéztést oly módon, hogy az az orsz. rajztanárképző ügykörébe utaltott. És vajjon miként érvényesülnek itt a tanítóképezdei rajztanárképzés specziális céljai és feladatai? Vajjon elmondhatjuk-e, hogy az az igen tiszteletreméltó tanártestület, mely vegyesen s csaknem ugyanazon tanterv alapján képez itt polgári iskolai, reáliskolai gymnasiumi és tanítóképző-intézeti tanárokat egyaránt, kellőképen érvényre juttathatja a képzésnél ezeket az annyira specziális tanítóképezdei célokat és feladatokat? Erre nézve talán elég csupán arra az egy körülményre hivatkoznom, hogy a tanítóképezdei és polgári és középiskolai rajztanárok képzése csaknem egészen egy kalap alá van vonva. Úgy hogy a különbség ezek közt tényleg inkább csak a képesség *fokozataiban* van megállapítva, mint az egyes iskolafajok külön specifikus kívánalmaihoz való alkalmazkodásban. A ki tehát jó polgári isk. rajztanárnak, az legyen jó tanítóképezdeinek is; mind a kettő azonban csak akkor, ha nem elég jó középisk. rajztanárnak.

Ez pedig. Kegyelmes Uram, kimondhatatlan nagy hibája a képzésnek. Az intézet elébe tűzött nagy feladatok s különösen a *művészképzés* és a *tanárképzés* határai elmosódnak. Az annyira különféle célok és feladatok összekeverednek, s miután a nagyvási vágy — nevezhetném hóbortnak is — és az öntúlbecslés a legáltalánosabb nyavalyája nemcsak a nemes ifjúságnak, hanem egész társadalmunknak is, — nagyon természetes tehát, hogy ha már az intézet szervezete sem vonja meg eléggé ezt illetőleg a célok és feladatok határait, úgy ezt maga a tanuló ifjúság még kevésbé lesz hajlandó megtenni, hanem a növendékek közt csakhamar kifejlődnek az *éretlen művészi ambíciók* minélfogva félni lehet, hogy a t. művészelöltek épen a legfontosabb alapvető s a tanárképzésben is a leglényegesebbeknek nevezhető tárgyak iránt, minők: a rajzolás mindazon nemei, a melyek *gondolkozással* vagy számításokkal járnak, különösen a rajzoló geometria, az építészeti alaktan, a rajzoktatás módszertana stb. a legteljesebb művészi kicsinyléssel, sőt megvetéssel fognak viseltetni.

Hát bizony nem így kellene, Kegyelmes Uram, a polgári iskolák és tanítóképző-intézetek számára rajztanárokat képezni. Ennek a képzésnek is külön-külön, részint a polgári iskolai, részint a tanítóképző-intézeti tanárokat képző intézetekben kellene történnie. Ezt úgyszólván csak *vissza kellene szervezni* oda, hol a legszükségesebb felszerelések még rendelkezésre állanak s a hol tehát nem sok újabb áldozat kellene ahhoz, hogy ez intézetek a polgári és tanítóképző-intézeti rajztanár képzés specialis szükségleteinek megfelelően elegendő mértékben elláttassanak úgy az anyagi, mint a szellemi felszerelés legfőbb és leglényegesebb kellékeivel. Azoknak a tanároknak, a kik például népiskolai tanítóképzők számára akarnak rajztanárokat képezni, *folytonosan a szemük előtt kellene hogy tarisák* és pedig nem csak elvben, hanem a szó legrealisabb értelmében legelőször is a *népiskolai* rajztanítás céljait, módszereit és eszközeit s ebből kitolyolag kellene aztán megállapítani, kialakítani magának a tanítóképző-intézeti rajztanításnak is a céljait, módszereit és eszközeit. Sőt a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzésével megbízandó tanároknak, annyira *a magaslatán* kellene állaniok elméletileg és gyakorlatilag is a népiskolai, s illetőleg a tanítóképző-intézeti rajztanítás feladatainak, hogy az volna a legjobb, ha az illetők egyszersmind a jelzett iskolák rajztanítási ügyeiben *országos miniszteri biztosokként* is szerepelhetnének. Ez okból, az illetőknek ebbeli látókörük kiszélesítése céljából a mívelt külföld *ezen iskolabeli* rajztanításának jelenlegi állapotaival is teljesen tájékozottaknak kellene lenni, más szóval a m. kormánynak az illetőkre ezen látókör megszerzését anyagi áldozatokkal is lehetővé kellene tenni. Meg vagyok győződve, Kegyelmes Uram, hogy mindaddig, míg a rajztanárok képzésének az ügye a fentjelzett elvek alapján ujja szervezetni nem fog, addig a hazai iskolai rajztanítás ügye, nevezetesen épen a népoktatási intézeteké, a mostani chaoticus állapotából kibontakozni nem fog soha. A mit a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzésére vonatkozólag mondani bátor voltam, ugyanaz áll szóról-szóra a polgári isk. rajztanárok képzéséről is. És hogy egészen fölösleges ismétlésekbe bocsátkoznom ne kelljen, legyen szabad mindjárt itt megjegyeznem, hogy szóról-szóra ugyan így (ha nem még ígybben) áll a dolog a tanítóképző-intézeti zenetanároknak az Orsz. Zeneakadémiával kombinálandó képzését illetőleg is.

Tekintsük továbbá a tanítóképző-intézeti tanárképzésnek a két főszakra — a nyelv és történettudományi, valamint a mennyiség és természettudományi szakokra vonatkozólag a Nagyméltóságod legujabbi magas rendeletével szabályozott azon jelenlegi állapotát, mely szerint a képzés e szakokon részben már a budapesti tudományegyetemre helyeztetett át.

Nagyméltóságod e magas intézkedését örömmel vette tudomásul a polgári isk. tanítóképző tanárkara, mert hisz ugyanez a testület volt az, mely 1891-ben a tanítóképezdei tanári tanfolyam reorganizálása tárgyában Nagyméltóságodhoz intézett emlékiratában maga is kívánatosnak mondotta ki, hogy az ezen tanfolyamra főlveendő jelöltek szakjuk egyes tárgyaiból a budapesti m. k. tudományegyetem egyes kiválóbb tanárainak előadásait hallgassák, ily módon szakképzettségüket kiegészítik.

szítsék, mélyítsék s egyszersmind a tudományos vizsgálódások módszerével is megismerkedjenek.

De ha azt vizsgáljuk, hogy ez a mostani kiegészítése a képzésnek — a tudományegyetemre való utalás — elég tervszerűen és összehangzottan illeszkedik-e a tanítóképezdei tanárképzés eddigi, bár hiányos, de egységes elveken nyugvó rendszerébe: úgy erre kedvező feleletet semmi esetre sem adhatunk. Itt is ugyanaz a baj konstatálható, hogy az egyetemre utalás ügye nem lévén eléggé előkészítve és rendezve, *a két képzési tényezőnek, a Paedagogiumnak és a tudományegyetemnek, ez ügyben sem a munkaköre, sem felelősségük határvonalai nincsenek megállapítva* s így a tanítóképezdei tanárképzés ügye a jelen stadiumában is valóságos «res nullius» maradt. A polgári tanítóképző tanárkara, mely eddig ezzel az ügygel önzéstelenül s *el kell* ismerni nem is épen eredménytelenül foglalkozott, Nagyméltóságodnak ebben a minden oldalról örömmel üdvözölt magas intézkedésében nem egyebet látott, mint ettől az oly sok tekintetben hálátlannak mondható munkájától való fölmentetését, vagy legalább is ennek a kezdetét. Elég oka volt tehát ezt a m. miniszteri intézkedést már ebből a szempontból is örömmel üdvözölni. A Paedagogium most már kezdi nem tekinteni a magáénak ezt az ügyet.

Ámde a másik új tényező, az egyetem nem csak hogy semmit sem törődik ezzel az egész ügygel, hanem jórészt tudomást sem vesz róla. Ez eltűri ugyan, hogy a mi tanítóképezdei tanárjelöltjeink eljárassanak egyes tanárok egyes előadásaira, a mint hogy ott tudtom szerint el szoktak tűrni minden tisztességes magaviseletű embert, kivált ha az illetők lefizetik a rendkívüli hallgatóktól megkövetelt félévi tandíjjakat is, de azzal aztán, hogy az illetők tényleg eljárnak-e az előadásokra s ezeken tanulnak-e valamit, épen semmit, de semmit sem törődnek.

Világos tehát, hogy ez az ügy tett ugyan már egy lépést a szerencsés megoldása felé, de ha ennek annyira kívánatos további rendezése itt megszakadna, úgy ez egy lépéssel e tanfolyam ügyei csak még zavarosabbá, kúsztalábbá válnának, mint eddig voltak. Én a magam részéről megkísérlettem ugyan előzetesen, is tájékoztatni a magyar királyi tudományegyetem bölcsészeti karának dékánátusi hivatalát a tanítóképezdei tanári tanfolyam szervezete és feladatai felől, fölkerévn egyebek közt a dekanátust arra is «kegyeskedjenek lehetővé tenni azt, hogy addig is míg az ezen tanítóképezdei tanári tanfolyamra fölvettek rendes képesítési vizsgálat letevésére lennének utasíthatók, az általuk látogatandó egyetemi előadásokból rendszeren kollokválhassanak, hogy ennek eredménye a részükre kiállítandó végbizonyítványba föl legyen tüntethető.»

Ezen még folyó évi szeptember havában elküldött hivatalos átiratomra mind a mai napig — február hó vége — nem volt szerencsém választ kaphatni, a mit egyáltalában nem vád vagy neheztelés okából hozok fel Nagyméltóságod előtt — mert hisz lehet, hogy a bölcsészeti kar dekanátusa nincs is talán abban a helyzetben, hogy ez ügyben érdemleges választ adhasson, hanem csupán azt a fentebbi

allításomat akarom vele igazolni, hogy a budapesti m. kir. tudományegyetem tényleg nem sokat fog törődni ezzel a mi tanítóképezdei tanári folyamunkkal, sőt arról, hogy ennek a növendékei járnak-e vagy nem az egyes egyetemi előadásokra, még csak tudomást sem fog venni.

Ezek után legyen szabad rátérnem ez emlékirat megírásának közvetlen indokára a tanítóképezdei zenetanárképzés és képesítés ügyének Nagyméltóságod f. é. 57.009 sz. a magas rendeletéből kifolyólag az Orsz. Zeneakadémia ügykörébe leendő áthelyezésének a kérdésére.

E magas rendelet világosan és határozottan megjelöli ugyan azt az irányt, a melyben ez az ügy jövőben megoldandó lesz, s ez kellő összhangban is van a tanítóképezdei tanárképzést illetőleg tett eddigi kezdeményezésekkel, de az, hogy ez a tervbe vett áthelyezése a képzésnek a Paedagogiumból az Orsz. Zeneakadémiába az ügyre nézve valóban üdvös eredményű is legyen, nézetem szerint több igen lényeges előfeltételhez van kötve.

A tanítóképző-intézeti zenetanárok képzésének ez az áthelyezése a Orsz. Zeneakadémiára *első tekintetre* annyira plausibilisnek, sőt természetesnek tűnik fel, hogy majdnem bosszantónak látszik az — és tényleg sokan és régóta bosszankodnak is felette — hogy miért nem ment már régen végbe ez a szerepcseré? Miért állta útját a Paedagogium már eddig is annak (tiltakoznunk lehetne e föltevés ellen), hogy a *«zenetanárok»* képzése ne a zeneoktatásnak legfelsőbb és legkialakultabb hazai intézetében eszközöltessék. Itt a *fogalomzavart* — mert azzal van dolgunk — tisztán a *«zenetanár»* fogalmának a különböző értelmezésében kell keresnünk. A *tanítóképző* zenetanárképzést ugyanis nem kell, nem szabad azonosítani az *általános művészeti irányú zenetanárképzéssel*. Az Orsz. Zeneakadémiának pedig tudvalevőleg ilyen tanárok képzésében (zenekari karmesterek, konzervatóriumi, zenedei stb. zenetanárok) állt és áll ma is a feladata. Az Orsz. Zeneakadémiának a legfőbb — és csak nem mindent — még a fentjelzett zenetanárok képzését is magába olvasztó feladata a *művészképzés*, a mint hogy az Orsz. Zeneakadémia tanárai is kivétel nélkül mind nagynevű, és ambícióju zeneköltők és zeneművészek. Az ilyen *művészeti* légkörben tudvalevőleg a tanítványokban is hamar — bár fájdalom, sokszor igen jogosulatlanul — kifejlődik az erős, a tulságos, a beteges *művészeti önérzet*. A legragadósabb szellemi nyavalyája ez minden ily nemű művészképző-intézetnek.

A *tanítóképző*-zenetanárnak az alapos szakképzettségen kívül a legelső s tán a legfontosabb kelléke, hogy működése színterén, a tanítóképzőben alaposan le tudjon küzdeni önmagában minden ilyen művészeti hajlamot és ambícióit. Az ő feladata ott a képzőben *minden inkább, csak nem művészeti*, e szónak abban a kozmopolitikus, eszményi, értelmében, mint a milyen például az Orsz. Zeneakadémiának képezi a légkörét. Olyan állás ez, hogy ha például a tanítóképző-zenetanárban nem tudná leküzdeni a zenepaedagogus a zeneművészt, úgy ez utóbbi benne

okvetlenül keresztre fog feszíttetni. Neki ez esetben meg kell önmagával hasonlania, zenemartírrá kell válnia.

A magyar tanítóképző-zenetanárnak az ő feladatai tisztán és szorosan a magyar, nemzeti *népéneklésben* vannak körülhatárolva. Ezt a magyar népéneklést — úgy a világit, mint az egyházit — kell neki az általa képzendő néptanítók által nemesebbé, szebbé, és — a mennyire a rendelkezésére álló eszközök véghetetlenül szerény volta megengedi — művészebbé is tenni, de *mindenek felett az ő magyaros voltában gondosan megőrizni sőt ott, a hol az szükséges, még magyarabbá is tenni*. De a képezdei zenetanárnak a néptanítóképzés egész organismusa egyik öntudatos és harmonikus tényezőjének is kell lennie. Neki tehát a maga részéről is okosan, a legtöbbször talán az ő zenész voltának keserű önmegtagadásával kell bele illeszkedni tudni a néptanítók képzésének egész szervezetebe. És nem elég az, hogy okosan ki tudja tűzni a célát és megállapítani ebből a maga feladatait, hanem okosan számolnia kell az adott körülményekkel és eszközökkel is. Neki tisztában kell lennie azzal, hogy az ő tanítóképzőbeli zeneoktatásának ez idő szerint nincs egyáltalában más előképzettségi alapja, mint az, a mit maga az őstermészet nyújthat: az *egészséges énekszervek* és a természetes — tehát csak olyan, a milyen — *zenei hallás*. E szerint a tanítóképzőben a zene- és énekkutatást a legislegelejin, az ABC-nél kell elkezdeni és pedig nem is csak egyes kiválasztottakkal, hanem egy egész tömeggel. A tanárnak itt okvetlenül bizonyos átlageredményeket kell elérnie. És milyeneket? Olyanokat, a melyekre a művészeti célokat szolgáló iskolákban csak szánó megvetéssel fognak letekinteni.

Mindezekből úgy hiszem eléggé kiviláglik, hogy a *tanítóképző* zenetanárképzésnek a mi legfelsőbb fokú zeneművészeti iskolánkba leendő áthelyezése magában véve még nem sok biztosítékot nyújt arra nézve, hogy az tényleg jobb lesz, mint az eddigi; — tehát, hogy az ott képzendő és képesítendő tanítóképezdei zenetanárok az ő sajátlagos feladataikat tényleg jobban fogják megoldani, mint azok, kik eddigelé a Paedagogiumban, a Bartalus István zenetanársága alatt nyerték kiképeztetésüket. Az az «alaposabb és magasabb fokú zenészeti képzettség», melyre a tkp. zenetanárjelöltek ott kétségtelenül sokkal inkább mint itt — a Paedagogiumban — szert fognak tehetni, magában véve igen szép dolog, de kérdés: lehetséges lesz-e ezt eléggé értékesíteni a népiskolai tanítóképzőben és vajjon az itt elérendő igen-igen szerény zenészeti célokra nézve az «*elég*» nem többet ér-e, mint a «*sok*»? És mivel éppen szóba hoztam Bartalust, legyen szabad fölhasználnom ezt az alkalmat arra, hogy némi igazságot szolgáltatassak — már a mennyire azt *én* tenni jogosítva lehetek — úgy neki, mint a mi eddigi tanítóképezdei zenetanárképzésünk ügyének is. Ennek szerintem főleg két megbecsülhetlen, nagy előnye volt: *egyik* az, hogy Bartalus úgy is mint *zenepaedagogus*, úgy is mint *zenetudós* egyformán kitűnőség volt és hogy benne a tanítóképző-zenetanár képzésnek ez a két fontos tényezője igen szerencsés harmoniában olvadt össze; a *másik*, hogy ő, mint minden ízében *magyar* zenész s mint a magyar népéneklésnek nem csak legalaposabb ismerője, hanem

annak legkiválóbb mivelőinek egyike, különösen hivatva volt arra, hogy mivelőleg és mindig igazi magyar nemzeti szellemben hasson a magyar népnevelés fejlesztésére.

A Bartalus nyugdíjaztatásával a paedagogiumi zenetanár-képzésnek ezen, legkivált a B. személyéhez kötött előnyei megszűnván s az ő állása Nagyméltóságodnak rávonatkozólag kiadott m. rendelete folytán egyelőre nem is levén betöltendő, nagyon természetesnek találom, ha ily körülmények között könnyen tulsulyra vergődhetett e kérdésben az a felfogás, hogy a tkp. zenetanárok képzése és képesítése helyeztessék véglegesen át az Orsz. Zeneakadémia ügykörébe.

Azok után, a miket ez ügyben Nagyméltóságod előtt itt kifejeztem szerencsém volt, önként következik, hogy részemről ezt a képzést elvileg — tehát minden esetleges személyi kérdéstől eltekintve — most is sokkal inkább helyén valónak találom az ország legkifejlettebb népoktatási intézetében, a Paedagogiumban, illetőleg az e mellé felállítandó tanárképzőben, mint abban a legkifejlesztettebb zeneművészeti iskolában, melynek a népoktatás ügyéhez absolute nincs semmi köze.

Inkább helyén valónak tartottam pedig nevezetesen a következő okoknál fogva :

1. Mert ugyanott — a Paedagogiumban — történik a polg. isk. ének- és zenetanítók képzése és képesítése is, a tanítóképző-zenetanárképzésnek pedig nézetem szerint ezután is — mint eddig vala — ez fogja a legtermészetesebb alapját, előképzettségi feltételét képezhetni.

2. Mert a Paedagogium mellett már is fennálló tanítóképzői tanári tanfolyamon tényleg más irányban is képeztetnek tanítóképzőtanárok s itt a gyakorlati kiképzés céljaira olyan minta népisk. tanítóképző áll rendelkezésre, mely a tanítóképezdei ének- és zeneoktatást illetőleg is minden tekintetben megfelelő minta gyanánt szolgálhat. A képzésnek ez a fontos, tán mindennél fontosabb eszköze teljesen hiányzik az Orsz. Zeneakadémában.

3. Mert a Paedagogium ezen kívül el van látva egy oly minta- (gyakorló) népiskolával is, melyben a tanítóképző-zenetanárjelölt folyton szembe előtt és megvalósítva láthatja a népiskolai énektanításnak valódi céljait és helyes módszereit, a mit, közbevetőleg legyen mondva, a székesfőváros többi népiskoláiban aligha fog szemlélhetni.

És azon föltevésében, hogy a tanítóképző-zenetanárképzés a Paedagogiumban van a leginkább helyén, nem tántoríthat meg az a körülmény sem, hogy a Bartalus nyugdíjba lépése folytán a paedagogiumi képzés mellett szóló érvek egyik legfontosabbika esik el, mert egyáltalában nem tudom kizártnak tartani azt az esetet, hogy a Bartalus helye a polgári isk. tanítóképzőben ne lenne betölthető más — az ő nyomdokain haladni tudó és akaró zenetanárral — esetleg az ő egykori tanítványai legkiválóbbjainak valamelyike által is, ki a Bartalus munkáját úgy az ügyhöz, mint a mesterhez méltó módon, folytathatná továbbra is.

Mínthogy azonban a fennforgó kérdésben elfoglalt ezen álláspontom Nagyméltóságodnak ugyanez ügyben kimondott elvi elhatározása folytán, némileg már túlhaladottnak tekinthető, bátor leszek elmondani,

hogy miképen vélném a kérdést úgy oldani meg, hogy az ez által elérendő alaposabb zenészeti kiképztetés miatt — melynek szükséges voltát józanon nem vonhatja kétségbe senki sem — ne áldoztassanak fel a paedagogiumi képzésnek azon valóban életbe vágó s az Orsz. Zeneakadémia által semmi esetre nem nyújtható előnyei sem, melyekre fentebb már rámutatni szerencsén volt.

E kérdés megoldásának kulcsát könnyű megtalálni Nagyméltóságodnak a tanítóképző-tanári tanfolyam két főszakcsoportjára vonatkozólag már kimondott azon m. elhatározásában, mely szerint a jelöltek egyes tantárgyakból a budapest m. kir. egyetemi előadások hallgatására voltak utasítandók, a nélkül azonban, hogy a tanfolyam tulajdonképeni vezetésének, s különösen a jelöltek gyakorlati kiképztetésének teendői a tanítóképző-intézet tanári tanfolyam vezetésével megbízottnak úgyköréből kiveendőknék találtattak volna.

Ép így volna megoldandó ez a kérdés ezen a tanfolyamon is.

Először is a fôlvétel tárgyában a javaslattevéssel szintén a polg. tanítóképző tanárai (főleg a zenei szakcsoportbeliek) lennének megbízandók ép úgy, a mint az a két főszakra nézve jelenleg is történik. E tanfolyamra a Paedagogiumnak polg. isk. zenetanítóságra már ki tünően képesített azon növendékek volnának kijelölendők, kik a tanítóképzői tanári állásra máskülönbén is elég hivatottsággal és képzettséggel bírnak. Ezek kiképztetése aztán ép oly módon történhetnék az Orsz. Zeneakadémia «igénybe vételével», mint a hogy az a két főszakcsoporton történik a folyó iskolai évtől kezdve a budapesti kir. egyetem igénybe vételével.

Megjegyzem, hogy a megoldásnak ez a módja intézetünkben már több év óta tényleg életbe is lépett. A polg. tanítóképző zenei szakcsoportjának egyes kiválóbb növendékei a saját elhatározásukból — s az én tudtommal és jóváhagyásommal is — beiratkoztak az Orsz. Zeneakadémia rendes növendékeiül s a délutáni szabad óráikban szorgalmasan eljárva a Zeneakadémiára, itt a zongora, orgona, hegedű, a gordonka s a zeneszerzés (összhangzattan, zeneköltészet-tan stb.) jeles tanárai vezetése alatt igyekeztek kiegészíteni és tökéletesíteni a Paedagogiumban szerzett ebbeli képességeiket. Mint-hogy pedig az ének-zene polg. tanítóképzőnkben csak mellékszakk, úgy hogy erre csak a két főszak (nyelvtört. és mennyiség természetudományi) valamelyikének rendes növendékei voltak fölvehetőek, ennélfogva ezek nemcsak az ének-zenéből, hanem a két főszak valamelyikéből is okleveles polgári isk. tanári minősítésre tehettek szert. Ezt pedig fenn-tartandónak tartanám továbbra is.

A tanítóképző-zenetanárok képzésének kérdésében a kvalifikáció-nak ezen úgy az általános műveltség, mint a paedagogiai szakképzett-ség és tanári *hasznavehetőség* szempontjából való kibővítését nem lehet eléggé nagyra becsülni, tehát nem is tudom ezt eléggé Nagyméltóságod becses figyelmébe ajánlani. A zenetanár csak így fog igazán összhangzatosan beleolvadni tudni az ő képezdei zeneoktatásával a tanítóképzés nagy és nehéz munkájába, csak ily műveltséggel fog igazán helyet foglalhatni magában a tanári karban is. Csak ily minősítés

mellett fog ő esetleg más tantárgyak tanítására is vállalkozhatni, a mire a szükségszerű tanári helyettesítések révén is vajmi gyakran van szükség. Ezen többoldalu alkalmazhatósága fogja egyszersmind *megnyitni előtte a tanári pályán való előhaladásnak mindazon útjait, a melyek bármely más rendes tanár előtt is nyitva állanak.*

A kellő paedagogiai műveltség és tanári alkalmazhatóság rovására túlfeszített művészeti kiképzettség — a mint azt már fentebb is volt szerencsém érinteni — sehogy sem tudván benn az intézetben érvényesülni s ez okból az ilyen képzettségű zenetanár nehezen, vagy sehogy sem fogván beleilleszkedni tudni a tanítóképzőbeli *kezdetleges* zeneoktatásnak művészeti szempontból annyira hálátlan munkakörébe: úgy fogja érezni magát itt, mint *a hal szárazon*. Az ilyen művésztanár vagy elébb-utóbb művészeti önmeghasonlásba esik és — elzüllik, vagy a leggyakrabban esetben az intézetben kívül — *ennek rovására* fog mint magán-zenetanár, karmester, zeneszerző stb. a maga hajlamainak megfelelőbb foglalkozást keresni.

Az ilyen zenetanár, még ha csakugyan az intézetnek szenteli is minden idejét és erejét, a mi nagy ritkaság, de nem példátlan: *csak tévútra fogja vezetni a tanítóképzőbeli zeneoktatást*, mert az illető vagy csak egyes tehetségesebb növendékeivel fog előre nyargalni a maga művészeti ideáljai után, nem sokat törődve a kezdők és nehezen haladók nagy tömegével, vagy ha tanítja is a tömeget, úgy csak egyes, nagy kinnal, bajjal létrehozott intézeti produkciók, hangversenyek stb. rendezésére fogja fordítani minden erejét. Nem volna nehéz ez állításaimat konkrét példákkal is igazolni, de — tekintettel az ilyen példák odiosus voltára — engedelmet kérek arra, hogy csak általánosságban utalhassak azokra.

A tanítóképzői zenetanárok képzésének és képesítésének a kérdésében az Orsz. Zeneakadémia kétségtelenül a tisztán zeneművészeti, érdekek álláspontjára fog helyezkedni. Ez nagyon természetes. Sőt annyival inkább fog ragaszkodni ez álláspontjához, minthogy az Orsz. Zeneakadémia alapjainak a megszilárdításához is hozzá fogna járulni az a körülmény, ha feladatainak ügyköre ki bővítették ezzel a fontos, országos érdekű képzéssel. Az általa képzett (művészeti) zenetanárok számára ezzel a biztos, nyugdíjképes állások kecsegtető perspektívája fog megnyitni; az olyan állásoké tehát, a melyekben az illetők ez idő szerint még épen nem bővelkednek. Tisztán a zeneművészségből mai nap már alig lehet megélni.

Az Orsz. Zeneakadémia főleg arról az alapról fogja tehát védelmezni a maga álláspontját, hogy a zenetanárnál mindenek feletti legfőbb kellék a mentől alaposabb és többoldalú zenészeti kiképeztetés. Sőt az sem lehetetlen, hogy az Orsz. Zeneakadémia a paedagogiai képzés kívánalmainak is igyekezni fog, úgy a hogy lehet, a saját hatáskörében megfelelni, hogy ezzel a paedagogiumi képzés mellett felhozható legfőbb érveket magára nézve hatálytalanokká tegye.

Nagyméltóságod bölcsessége döntsön e kérdésben.

A Paedagogiumra nézve az, hogy részt vegyen-e a tanítóképzőzenetanárok képzésében ezután is vagy *nem, merőben közömbös dolog.*

Hogy ez nem egészen közömbös az ügyre, a hazai tanítóképzés érdekeire nézve, azt úgy hiszem, sikerült bebizonyítanom.

Ezen emlékirat első részében, mely a fennforgó kérdésre vonatkozó történelmi visszapillantásomat foglalja magában, érintve volt az is, hogy a polgári tanítóképzőnknek mind a tanári kara, mind az igazgatótanácsa, egyértelműleg ajánlotta volt még az 1890. év nyarán Nagyméltóságod nagynevű elődjének, gróf Csáky Albin akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak a figyelmébe azt, hogy a tanítóképző-intézeti *gazdaságtan-tanárok szakszerű kiképzetéséről* a többi szakokra nézve már elfogadott alapon, ugyanazon szervezet keretében történjék gondoskodás.

Legyen szabad tehát elmondanom ez utóbbiról is a magam igénytelen nézeteit.

Kétségtelen, hogy főleg a falusi néptanítók képzésére szolgáló intézetekben *kiválóan fontos* szerepe van a gazdasági oktatásnak, tehát igen fontos az ezen oktatást nyújtani hivatott tanárok képzésének a kérdése is.

Ámde ha nem akarjuk e kérdést is — mint az, fájdalom, a rajztanárok képzésénél egészen, a zenetanárok képzésénél pedig úgy félig-meddig már megtörtént — a tanítóképző-intézeti tanárképzés organismusának egységéből kiszakítva *egyoldalulag* oldani meg, úgy nézetem szerint itt is okvetlenül a *közös képzési alapra* kellene helyezkednünk, gondoskodván arról, hogy a tanítóképző-intézeti gazdátanár se legyen egyoldalú szakember, hanem álljon a *paedagogiai képzettség tekintetében* egészen egyenlő fokon a többi tanítóképző-intézeti tanárokkal. Ezenkívül tekintetbe volna veendő a tanítóképző-intézeti gazdátanárok kiképzésénél még az is, hogy nem volna-e lehetséges ezek minősítését, illetőleg kiképzését úgy állapítani meg, hogy munkakörük tanítóképzőink szervezetének megfelelően *némely rokонтantárgyak és foglalkozások belevonásával jobban kikerekíttessék*. Mert hisz világos, hogy a gazdasági oktatás az elemi tanítóképzőkben magában véve nem adhat egy tanár alkalmazásának megfelelő munkakört.

Bátor leszek tehát előadni, hogy a gazdátanár munkakörének egyes tantárgyakkal és foglalkozásokkal való kikerekítését miképen vélném keresztülvihetőnek.

1. Lássuk először is a *rokонтantárgyakkal* való kiegészítést.

Szükségeseznek tartom itt mindjárt előre bocsátani, hogy a gazdátanárok képzésénél a főlvetel alapjául szolgáló előképzettség tekintetében sem akarok semmi különbséget tenni ezek és a többi szakok közt. Tehát ide a polgári isk. tanítóképző mennyiség- és természet-tudom. szakcsoportjának polg. isk. tanárságra jelesen képesített azon növendékeit venném fel, kik a *természettudás és vegytan* — különösen *állat- és növénytan* — s főleg a gazdaságtan iránt az elemi tanítóképzőtől kezdve mindvégig nemcsak kiválóbb kedvet és hajlamot tanusítottak, hanem e tárgyból már megfelelő gyakorlati képzettségre is szert tettek. Ez az az alap, melyről a gazdátanárok kiképzése a tanárképző

keretében a kétéves tanfolyam alatt a kedvező siker minden biztosítékával lesz eszközölhető.

Ezzel már rámutattam egyszersmind arra is, hogy melyek azok a tantárgyak, a melyekkel a gazdaságtani oktatást legtermészetesebben kiegészíthetőnek tartom. Ugyanílyen rokонтárgynak tekinthető a *közgazdaságtan* is, mely a tanítóképzők új tantervjavaslatában a történelmi tantárgyakhoz van ugyan sorolva, de a mely tárgy aligha fog állandóan megmaradhatni ebben a kissé erőszakolt kapcsolatban.

Ugyancsak kínálkozik a gazda-tanári munkakörrel való egyesítésre a *kézimunka tanítása* is. Ez igen jól egyesíthető a gazdasági gyakorlatokkal, a melyek a kertészkedésre és egyéb gazdasági foglalkozásokra alkalmatlan időben, tehát az iskolai évnek mintegy négy hónapján keresztül úgy is csak inkább e fajta foglalkozásokból, u. m.: jelfák, könnyebb kerti eszközök készítéséből, könnyebb gazdasági szalma- és vesszőfonásból, méhkaptárak készítéséből stb. szoktak állani. A gazdatanár az ő kiképzésének két éve alatt, kivált ha az illetőnek van némi kedve és hajlama az eféle foglalkozások iránt, könnyen ki lesz képezhető a *slöjd-munkában* is, mely mindenesetre a legfontosabb alapvető része az egész kézügyességi oktatásnak s melynek oktatására a Paedagogium amugy is igen kiváló szakemberrel rendelkezik.

Az itt felsorolt rokонтárgyak természetesen nem lesznek mind beilleszthetők a gazda-tanár munkakörébe, kivált az esetben, ha egyik vagy másik tanítóképzőnek az adott körülményei a nagyobbarányú kezteszkedést és gazdálkodást teszik kívánatossá. Nagyon természetes, hogy a gazdatanár épen a *gyakorlati* kertészkedés és gazdálkodása által fogja feladatát a tanítóképzőben a legmegfelelőbbben betölthetni. Tehát épen ilyen körülmények között nem lenne tanácsos a gazda-tanárt tantervszerű óraadásokkal — akár mennyire belevágnának is azok különben az ő szakmájába — tulságosan lefoglalni. A *képzésnél* és *képesítésnél* azonban — az egyéni hajlamok és képességek méltányos figyelembe vételével — lehetőleg érvényt szeretnék szerezni a tantárgyak itt contemplált összekapcsolásának.

Bármily nagy fontosságot tulajdonítsunk is különben e tantárgy tanításának főleg a falusi néptanítók képzésénél, mindazonáltal kétségtelen, hogy tanítóképzőink mai szervezete, vagyis a tantárgyak és képzési követelmények mai agyonúzó tömege mellett a gazdasági oktatásnak igen-igen *szűk térre kell összehozni*.

Ezen a szűk téren mégis lehetőleg sokféle, és a néptanítói pályán jól értékesíthető ismeretet és képességet kell nyújtani tudni. Nagy és súlyos feladat ez, a melynek megoldására nem elég, hogy valaki a gazdasági szakban mentől jobban kiképzett szakember legyen, hanem *e mellett* az illetőnek egyszersmind paedagogiailag is teljesen egyenlő képzettségű tanárnak kell lennie a többi szakok tanáiraival. Neki teljesen otthonosnak kell lennie a tanítóképzés feladatainak s egész szervezetének az ismeretében, mert csak akkor fogja helyesen és organikusán beleilleszteni tudni a maga gazdasági oktatását az egész képzés rendszerébe és szellemébe. Csak akkor fogja minden ingadozás nélkül, biztosan

megállapíthatni azt, hogy a gazdaságtan óriási birodalmából mit, mennyit és miképen kell neki itt tanítania.

Ezért nem tartanám szerencsés megoldásnak azt, ha a tanítóképző-intézeti tanárok képzése e szakot illetőleg is kiszakíttatnék a tanárképzés egységéből és áthelyeztetnék ez — hogy a kiszakítás még teljesebb legyen — egy egészen más minisztérium ügykörébe.

2. A gazda-tanári állás ügykörének a kiegészítéséről szólva, említettem volt a *rokonfoglalkozások* belevonását is. Lássuk ezt közelebbről.

A tanítóképzők adminisztrációjában, kivált a hol a képző internátussal (és köztartással) is egybe van kötve, a tisztán ökonomiai ügyek olyan teherrel súlyosodnak az igazgatókra, hogy ezek miatt gyakran a belső vezetés, nevezetesen a tanítási és nevelési munka céltudatos irányításának és ellenőrzésének az érdekei szenvednek hátrátételt.

Sokszor az igazgató inkább csak ennek a belső vezetésnek a feladatára bír képességgel — hisz ez a máskülönben is elengedhetetlen igazgatói kellék — de már az ökonomiai dolgokra, például arra az egész intézeti személyzettel folytatandó állandó küzködésre, hogy a rend, a tisztaság és közegészségügy egyéb követelményeinek mindenki és minden irányban eleget tegyen, már kevésbé látszik alkalmasnak. Ilyenkor mindig előtérbe lép egy ügyes, buzgó, szakképzett s mindenkifelett tevékeny és erélyes gazdának az intézet gépezetében való rendkívüli fontossága. Ép így van a dolog az intézeti számadások és leltárak vezetésével is. Ismertem tanítóképzői igazgatókat — kik mint jó paedagogusok, kitűnően oldották meg állásuk feladatainak a paedagogiai részét, de... szánandóan, nyomorultan megbuktak, elsülyedtek az ökonomiai vezetés ingoványaiban. Olyan igazgató, a ki mind a két irányban egyformán jól meg tudja állani a helyét, csak a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Minthogy pedig az ökonomiai vezetésnek a kifogástalan képessége tényleg nem is képezheti az igazgatói arravalóság elengedhetlen feltételét, nagyon indokoltnak látnám, ha már a tanítóképző-intézeti tanárok képzésénél gondoskodnánk arról, hogy azok, kiknek az e nemű foglalkozásokra kedvük és képességük is van, vagy a kiknek a munkakörével ez leginkább összeegyeztethető, — például első sorban éppen a gazdatanárok, ebben az irányban is kellően kiképezhetnének, — úgy, hogy szükség esetén tényleg ez a munkakör is rájuk lenne bízható.

Nézetem szerint tehát a gazda-tanároknak az ily irányú kiképzése éppen a Paedagogium mellé felállítandó tanárképző-intézet által volna a legmegfelelőbbben eszközölhető.

Most még csak valamit a képzés módozatairól.

Először is a gazdatanári munkakörnek a fenntvázolt képzési irányokkal való kiegészítésénél nem volna helyén az egyéni hajlamoknak megfelelő szabad választást holmi merev szabályokkal megnehezíteni. A tanárképző igazgatójára lenne bízandó, hogy *tekintettel az illető tanárjelölt hajlamaira*, ő állapítsa meg azok tanulmányi rendjét, nevezetesen azt, hogy vajjon az illető a szorosán vett gazdasági tantárgyakon kívül az ásványtan-kémiában, vagy a növény- és állattanban, vagy közgazdaságban és állami számviteltanban, vagy

a kézügyességi es háziipari oktatásban szerezzen magának a két éves tanfolyam alatt alaposabb kiképzést. Az állami számviteltanban és az egyszerű gazdasági könyvvezetésben lehetőleg mindenkinek szert kellene tennie a legszükségesebb elméleti és gyakorlati képzettségre. Ez utóbbiaknak, valamint az intézetek gazdasági adminisztrációjának az elsajátítása a tanárképzővel kapcsolatos internátusokban és collegiumokban gyakorlati úton lenne eszközözendő. A kézügyességi oktatás szintén a gyakorló polgári iskola és elemi tanítóképző e nemű tanműhelyeiben lenne elsajátítható.

A gazdaságtani szakképzés körébe tartozó tárgyak, nevezetesen a gyümölcs- konyha és virágkertészet, a szőlőművelés, méh- és selyemtenyésztés stb. a Paedagogiumon kívül, mely a képzésnek igen becses szellemi és anyagi fölszerelésével rendelkezik, leginkább *a különben is közszférában állami kertészsképző iskolában*, az állattenyésztésre vonatkozó dolgok részben az állatorvosi akadémián stb. lennének elsajátíthatók.

Mindazokban, a miket a tanító képzői tanárképzés ügyére vonatkozólag ezuttal elmondani szerencsém volt, egy eszme — tán mondhatnám igazság — huzódik veres fonalként végig. *Ez pedig abban áll, hogy a tanító kép. tanárképzőnek a Paedagogium mellé kell felállíttatnia, annak erre kell támaszkodnia.* Ez az eszme leginkább kidomborodik, a legkézzelfoghatóbb a zenetanárok képzéséről mondottakban. De az ezen eszmében rejlő igazság ténye, úgy hiszem, eléggé átcsillámlik a tanárképzés többi ágában is.

Igenis, bátor vagyok azt vallani és hirdetni, hogy a tanítóképző-tanárok képzése minden ágának egységes elvek szerint kell történni, tehát azt nem különváltan kell megoldani és hogy ezen egységes elvek szerinti képzést mindenesetre a Paedagogiummal kell kapcsolatba hozni.

Mert mi az a Paedagogium a tanítókép. tanár képzőre nézve?

A Paedagogium a budapesti állami elemi tanítóképzőnek és pedig e minőségében mint minta (normal) és gyakorló iskolának, a polgári iskolai tanítóképzőnek e minőségében mint praeparandiának (előkészítő iskolának), e két intézet internatusainak és az ugyanezen intézetek gyakorló nép- és polgári mintaiskoláinak organikusán egybekapcsolt, egységes intézete.

Amde a Paedagogium ez idő szerint inkább csak külsőleg tud a fenti értelmezésnek megfelelni. Csak a keret van meg, az egészséges, életrevaló, a külföld által is méltányolt alapeszme. A Paedagogium nagy mértékben rá van szorulva arra, hogy a magas kormány higgyen és bizzék ez intézet missiójában, szervezete alapeszméjének egészséges voltában. Ez hiányzik leginkább. Nem panaszképen — a mire helyzetemben nem is vagyok jogosítva — csak mint pusztá közismeretű tényrt vagyok bátor fölemlíteni, hogy az utóbbi évtized egyáltalában nem volt kedvező az intézetre nézve. A magas kormány figyelmét más nagy alkotások, egyház-politika, az egyetemek és középiskolák kifejlesztése és reorganizálása a népoktatás-ügynek a nemzetiségi politika szolgálataiba való állítása, a kisdedóvás-ügy stb. stb. kötötték le és vonták el — bizonyára csak egyelőre — a tanítóképzés s ebben a Paedagogium továbbfejlesztésétől.

Én tehát, midőn a Paedagogiumnak a tanítóképzői tanárképzésben

való missiójáról beszélek, ezt csak a *megfelelően reorganizált* Paedagogiumra gondolhatom. Egy ilyen Paedagogiumról igen is hiszem, hogy az méltó centruma, seminariuma, valódi anyaintézete lehetne a tanítóképzői tanárképzésnek.

Az egészen kétségtelen, hogy a Paedagogium egymaga nem nyújthatja a tanárjelölteknek mind azt a képzettséget, a mire nekik szükségük lesz s a mit tőlük az igen hullámzó és következetlen «Szak-közvélemény» követelni hajlandó lesz. De egészen bizonyosnak tartom azt is, hogy a mennyiben az illetők «magasabbfokú tudományos képzettsége» érdekében a M. Kir. Tud. Egyetem, az Orsz. Rajztanárképző, az Orsz. Zeneakadémia stb. felhasználandók lesznek, ezek itt csak mint *képzési tényezők* fognak szerepelhetni. Azt azonban, hogy a képzés sulypontja a felsorolt intézetekre billentessék át, vagy hogy esetleg maga az egész képzés azok kizárólagos feladatává tétessék, ez idők szerint az ügy legéletbevágóbb érdekeinek feláldozása nélkül megengedhetőnek nem tartanám.

Ezek a feladatok csak valamely alapeszméjében a mostani Paedagogiumhoz hasonló népoktatási főiskola által oldhatók meg sikeresen.

Több tekintetben hasonló ez a feladat ahhoz, a mit a *br. Eötvös-kollegium* végez a középisk. tanárképzésre nézve. Csakhogy — mint minden hasonlat — úgy ez is sántít, mert a Paedagogiumban már készen adva vannak a képzés leglényegesebb eszközei, míg e tekintetben a *br. Eötvös-kollegium* majdnem egészen az egyetemre és a mintagymnasiumra van utalva.

A tanítóképző-tanárok képzésének ez az itt kifejtett eszméje azonban csak sok előítélet és elfogultság alkotta akadálynak Nagyméltóságod erős elhatározása által leendő áttörésével lesz megvalósítható. Nálunk az eféle kérdésekben, fájdalom, még a szorosán vett szakkörök sem tudják magukat eléggé függetleníteni, sem a kicsinyes mellékkérdések és személyi hiúságok megvesztegető befolyásának, sem a mindenhez legjobban értő «nagy celebritások» *tekintélyi* varázsának hatásai alól.

Tekintély —? Ki ne hódolna előtte, kivált ha nem csupán a személyek, hanem az érvek tekintélyéről van szó.

En e kérdésben is az ügy diadalát csak a vezető organumnak legfőbb, legpártatlanabb és legtárgyilagosabb, tehát semmiféle tekintélybálvány «Votum Minervae»-ja által meg nem ingatható ítéletétől várom és reményelem.

Az én szerény votumom nem bír, de nem is akar harcra kelni a nagy tekintélyeknek bizonyára ebben a kérdésben is megnyilatkozandó ítélkezésével. Érveim érjenek annyit, a mennyit épen érhetnek. De tartok tőle, hogy ha ez érvek fognak is némi figyelemre méltattatni, engemet azok, kik ebben a kérdésben végérvényesen ítélni hivatva lesznek, mindjárt azzal fognak meggyanúsítani: Lám, a Paedagogium igazgatója — bár nem Cicero — ezuttal mégis csak «pro domo sua» beszél.

Erre csak azt felelném:

Hogyan, uraim — én pro domo *mea*? Hát nem méltóztatnak látni, hogy már rajta a kezem annak a «domus»-nak a kilincsen; nekem,

az abból végkép távoznak? Nem, kegyelmes Uram! A miért én lelkesedni s érte gyöngö szavamat föl is emelni bátorokodom, az nem valami konkrét «domus», nem néhány velem egy és ugyanazon területben szolgáló konkrét ember személyes érdeke, sőt nem is ez a *mai* Paedagogium, mely különben is csak egy megkezdett, de be nem végzett intézmény, hanem egy szép, életképes népoktatásügyi eszme, az a még ezután megalakítandó Paedagogium, melyet fentebb meghatározni szerencsém volt s melyhez organikusán odakapcsolódnék a tan. kép. tanárok kiképzésére szolgáló Paedagogiai Seminarium is.

És most Nagyméltóságod kegyes elnézését kérve ezen tisztán alanyias vonatkozásoknak ide történt belevonásáért, bátor leszek előterjeszteni a tanítóképző-intézeti tanároknak úgy a képzésére, mint a képesítésére vonatkozó egyéni javaslataimat. Ezekre nézve legyen szabad előre kijelenteném, hogy miután részint ezen emlékiratom első részét képező történelmi visszapillantásomban, részint ezen tiszteletteljes fölterjesztésem folyamán elég alkalmam volt kifejteni úgy a *képzésre*, mint a *képesítésre* vonatkozó elvi álláspontomat, most alább következő pozitív javaslataim előadásánál tartózkodni fogok minden bővebb indokolástól és elvi fejtegetésektől.

E javaslataim erkölcsi aláfalazása érdekében örömmel jelezhetem előre is, hogy mindazok, a miket akár a képzésre, akár a képesítésre nézve előterjeszteni szerencsém leend, a *dolog lényegére* nézve mindenben meg fognak egyezni a «Tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete» által 1894-ben, és a II. Orsz. és Egyet. Tanügyi kongresszus által 1896-ban hozott megállapodásokkal.

Az 1896. évi kongresszusi határozatoknak csupán egy olyan pontja van, a melyet mint egészen *idealiztikusat* s így fennálló közoktatásügyi rendszerünkbe ez idő szerint teljesen beilleszthetlent magamévá nem tehetek, már azért sem, mert igénytelen javaslataim csak a *jelent* akarják szolgálni s így a gyakorlatilag vagy épen nem, vagy csak igen nehezen és erőszakoltan kivihető megoldásokat szándékosan mellőzendőnek tartottam. Ez a pont: a tanítóképző-intézeti tanároknak a *tanítói érettségi vizsgálat* (!) alapján egy négy éves egyetemi tanfolyam által leendő képzése.

Először is az Egyetemnek, úgy hiszem, már a dolog természete szerint sem lehetne a feladatává tenni azt, hogy egy ilyen kiválóan csak a népoktatásügyet szolgálni hivatott képzésre vállalkozzék. Hisz az Egyetem tudvaleg a hozzá annyival közelebb álló *középtiskolai* tanárképzés feladatait sem tudja úgy szolgálni, a mint az kívántatnék. A tanárképzés javarészét itt is részint az *Eötvös-kollegium*, részint a *gyakorló-(minta)-gimnázium* teljesíti. Ezért az Egyetem az ő sajátlagos feladatainak világos tudatában egészen következetesen járt el akkor, a midőn a kereskedelmi iskolai tanárok képzését is magától elutasítandónak találta, mely képzésnek a budapesti Kereskedelmi Akadémia mellé szervezése tudtommal épen most van folyamatban.

Az egyetemi képzésnek ezt az eszméjét igen érdekesen és tanulságosan világítja meg dr. *Heinrich G.*, az egyetemnek ez az éles eszű és szavú kitünősége, ki a «Paedagogiai Társaság»-nak legközelebbi

közgyűlésén tartott megnyitó beszédében a középiskolai tanárképzés dolgairól ezt mondja :

«A tanárképzés szervezésén közel három évtizede fáradozunk — tudvalevőleg nagyon kevés sikerrel. Nem tudom kamarjában megmondani, hogy ezen harmincz év alatt hány szabalyzat készült és hány reform került napirendre; annál pontosabban meg tudom mondani, hogy *mind e szabalyzatok és reformkísérletek nem vezettek a kívánt eredményre*. Meggyőződéseim szerint, mely — megvallom — csak évek hosszú során át érlelődött meg bennem, a hiba a kiindulási pontban van. A mit mi tanárképzésnek nevezünk és e néven létesítettünk, *az egy papíron élő szervezet*, mely az egyetem és a műegyetem közt a levegőben lóg, de testet nem öltött, nem ölthetett és az eddig ismételt kísérletek után bizton állíthatni, hogy az eddigi alapon sikerre egyáltalán nem vezethet. Rá kell térnünk az egyetlen egészséges és biztos alapra, mely azután célhoz is fog vezetni: ki kell mondanunk, hogy *a tanárképzés a bölcsészeti kar feladata és tehát a bölcsészeti kar keretében oldandó meg.*»

Ő tehát reformálandónak mondja az egyetem bölcsészeti fakultását abban az irányban, hogy az teljesen megfelelhessen a középiskolai tanárképzés kívánalmainak. Az analogiát a társfakultásoknak jogász-, orvos- stb. képzésében látja. Ez az analogia — szerintem — nem épen szerencsésen van ugyan választva, minthogy a jogi fakultáson — s többé-kevésbé az orvosin is — a képzés és képesítés dolgai tudvalevőleg épen annyira — sőt a *tarthatatlanságig* rendezetlenek, mint a középisk. tanárképzése a bölcsészeti fakultáson. De azt egészen kétségtelennek tartom, hogy ezeknek a nagy egyetemi kérdéseknek a szerencsés megoldása még nem fog egyhamar bekövetkezni. Kívánok a mi derék Heinrichunknak hosszú, igen hosszú életet, hogy szerencsésen megérhesse az egyetemnek ezt az átreformálását. Ám de nekünk — Uram Isten! — bizonyára még hatványszerűleg több ideig kellene arra várakoznunk, míg ugyanaz az Egyetem hajlandó lesz elhatározni magát arra is, hogy egy ilyen tisztán *népoktatási feladathoz*, minő a népiskolai tanítóképző-intézeti tanárok képzése, hozzá alkalmazkodjék.

Másfelől a népiskolai tanítóképzés — bármily szép és magában véve értékes is az általa nyújtott *általános műveltség*, tudományos és formális szempontból aligha fogna elegendő szilárd alapul szolgálhatni annak az egyetemi képzésnek, mely, a mint azt már fentebb is jelezni szerencsém volt, az ő mindig féltékenyen őrzött tudományos jellegét feláldozni irtózáván, egy ilyen egészen más természetű előképzettség sajátlagos kívánalmaihoz alkalmazkodni nem fogna semmi esetre sem. Ez iránt nem lehet semmi kétség.

Azt hiszem tehát, hogy ilyen adott körülmények között egyáltalában nem is lehet egyébről szó, mint arról, hogy rendezkedjünk be tanítóképző tanárképzésünkkel azon a mindenesetre igen szerény, de teljesen szilárd és biztos alapon, a melyet a miénknek mondhatunk. A tanítóképző tanároknak a Paedagogium mellé szervezendő képző-intézete tehát csak mint külső képzési tényezőket fogja a budapesti

tudományegyetemet, a polytechnicumot, és a többi itt figyelembe vehető akadémiái jellegű szakiskolákat igénybe vehetni.

A képzésre és képesítésre vonatkozó pozitív javaslataimat ezek előrebocsátása után a következőkben van szerencsém előadni.

I. Javaslát a képzés szervezésére.

1. §. A tanítóképző-intézeti tanárok szakszerű kiképzése céljából egy tanítóképző-intézeti állami tanárképző állíttatik fel a Paedagogium mellé. Ez utóbbi a következő intézményeivel áll a tanárképzés szolgálatában:

a) A polgári isk. tanítóképzővel, mely a tanítóképző tanárképző előkészítő iskolájául szolgál.

b) Az elemi tanítóképzővel és ennek internátusával, mely a tanárképző gyakorló és mintaiskolájául szolgál és egészen e feladatoknak megfelelő szellemi és anyagi felszereléssel látandó el.

c) Az elemi tanítóképzőhöz csatolt elemi minta gyakorlóiskolával, melyben a képzendő tanárjelöltek közvetlen tapasztalatok alapján és gyakorlatilag fognak megismerkedhetni a tanítóképző-intézeti tanárok feladatainak végcéljával.

2. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző élén a vallás és közoktatásügyi miniszter javaslatára Ő felsége az apostoli király által kinevezendő igazgató áll, ki elnöke egyszersmind a tanítóképző-intézeti tanári vizsgáló-bizottságnak, de a ki nem lehet egyszersmind igazgatója a Paedagogiumnak is.

3. §. Az igazgató képviseli az intézetet a külső és felettes hatóságokkal szemben. Ő állapítja meg évről-évre a képzésben *közvetlenül* résztvevő tanárokkal egyetértőleg a tanfolyam tanulmányi rendjét. Az e feletti tanácskozmányokba a Paedagogium azon intézeteinek az igazgatói is belevonandók, a melyek a tanárjelöltek gyakorlati kiképzésében tényleg részt vesznek.

4. §. A tanítóképző-intézet közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt áll. Ez intézet igazgatósága és a közoktatásügyi miniszterium között nincs más közvetítő hatóság.

5. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző Collegiummal lesz egybekapcsolandó, mely a középiskolai tanárképző Eötvös-Collegiumához hasonló szervezettel bírand. E Collegium a Paedagogium telkén, de lehetőleg egészen külön e célra szolgáló épületben lesz elhelyezendő.

6. §. Az intézet Collégiuma (internátus) külön tanulmányi felügyelő vezetése alatt áll hasonló hatáskörrel és javadalmazással, minő az Eötvös-Collegiumban alkalmazotté. A tanulmányi felügyelőt az igazgató ajánlata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

7. §. A Collegium élén álló tanulmányi felügyelő — ki egyszersmind az orsz. tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló bizottság titkára is — a tanárképző-intézet igazgatójának van alárendelve. Onnan kapja a hivatalos teendőire vonatkozó összes utasításait s ő is oda tartozik be-
terjeszteni a Collegiumnak akár a nevelési és fegyelmi, akár az anyagi

ügyeire vonatkozó összes előterjesztéseit. Ezek közül a fontosabbak a tanári tanfolyam tanári karának gyűlései által lesznek elintézendők.

8. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanárkarát az intézet igazgatójának javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

9. §. A tanárok csak megbízott minőségben — külön méltányos tiszteletdíj mellett — lesznek a tanárképzőben alkalmazva. E tanári kar egyenlő jogosultságú tagjai a budapesti tudomány- és műegyetem, az Orsz. rajztanárképző és Orsz. Zeneakadémia, valamint a polgári isk. tanárképző mindazon tanárai, kik a tanítóképző tanári tanfolyamon levők elméleti vagy gyakorlati kiképzésében tényleg részt vesznek.

10. §. A tanítóképző-intézeti tanárképzőbe felvétetnek a polgári isk. oktatásra a budapesti országos felső nép- és polgári isk. vizsgálobizottság előtt jeles vagy jó eredménnyel képesített tanítók. Úgy a fölvétel, mint az ösztöndíjak kiosztása ügyében a tanárképző igazgatósága tesz javaslatot a tanári kar véleményének meghallgatásával s a fölvételt kérvényezőkről készítendő minősítvényi táblázat alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak. Hogy a tanítóképző-intézeti tanári pályára lehetőleg az erre benső hivatással és kellő képességgel bíró emberek kiválasztása annál inkább biztosíttassék, a fölvételnél első sorban a Paedagogium — illetőleg a polgári isk. tanítóképző-intézet igazgatójának az ajánlása veendő tekintetbe. Itt azonban tekintettel kell lenni egyszersmind a hazai *felekezeti* tanítóképzők tanár-szükségletére is.

11. §. Az egyetem bölcsészeti fakultásának azon hallgatói, kik mint a középiskolai tanárképző rendes növendékei, legalább négy félévi sikeres egyetemi tanulmány igazolásával folyamodnak a fölvételért, szintén fölvehetők a tanítóképző-intézeti tanárképző rendes növendékeiül.

12. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanfolyama két évre terjed. Az első évfolyamon a képzés tulnyomóan *elméleti*, a másodikon pedig *gyakorlati*.

13. §. Az elméleti és a szorosán vett szakképzés az egyes szakcsoporthoz megfelelően részint a tudomány- és műegyetemen, az Országos rajztanárképzőben és Orsz. Zeneakadémiában, részint — azon tantárgyakra nézve, a melyek a fentjelzett intézetek tanulmányi rendjében vagy elő sem fordulnak, vagy azokat a jelölt az ott eszközölhető tárgycsoportosítás mellett egyáltalában nem is hallgatna — a budapesti állami polgári isk. tanárképzőben eszközöltetik.

14. §. Azt, hogy a jelölteknek ez az elméleti és szakszerű kiképzése miféle részletes tanterv alapján történjék, nevezetesen, hogy a jelöltek kiképeztetésénél a fentjelzett főiskolák mily irányban és mily mértékben vétessenek igénybe, az intézet igazgatósága állapítja meg, mindig kellő tekintettel a jelöltek *egyéni* hajlamaira és képességeire is. E tanulmányi rendnek évről-évre leendő megállapítása tárgyában az igazgató az egyes szakcsoporthoz működő tanári karral külön-külön tanácskozik s az erre vonatkozó határozatokat az igazgató a saját véleményével együtt tartozik jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fölterjeszteni.

Jegyzet. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanterve csak több évi tapasztalat után s ha egyfelől, úgy az előképzést eszközöző polgári tanítóképző, valamint az elemi isk. tanítóképző szervezete és tanterve véglegesen megállapított (ezek tudvalevőleg épen most vannak az átalakulás stádiumában) másfelől az elméleti- és szakképzésnél igénybe veendő főiskoláknak *e tanfolyam szükségéhez való alkalmazkodási hajlandósága és képessége is eléggé ismeretes lesz* (minthogy ez a tényező még teljesen ismeretlen) fog állandóbb és szilárdabb alakot ölthetni.

A tantárgyak csoportosítását illetőleg alapul szolgálhatna a polgári tanítóképzőnek azon tanterve, mely a jelenlegi mennyiség- és természettudományi szakcsoportnak a kettéválasztásán alapszik — s mely tanterv fensőbb megerősítése már amúgy sem késchetik sokáig. Az 1896. évi Egyetemes Tanügyi Kongresszus tanítóképző-intézeti szakosztályának képezésére vonatkozó határozatai alig számba vehető változtatással szintén megegyeznek a fentjelzett tanterv tárgycsoportosításával. Csupán a magyar nyelv és történettudományi szakcsoport tantárgyainál tér el a kongresszusi határozat a polgári iskolai tanítóképző-tervétől — a mennyiben két külön szakcsoportot akar itt alkotni, egyet a német nyelv teljes elhagyásával és egyet a német nyelv belevonásával. Ennél sokkal helyesebb megoldás, az, a melyet a polgári tanítóképző-intézet jelenlegi tanterve nyújt, mely t. i. egy szakcsoportba osztja ugyan be a nyelv és történettudományi szakcsoporthoz tartozó összes tárgyakat, de a német nyelvnel két fokozatot, egy alsót és felsőt különböztet meg s csupán a felsőfokú képezés adja meg a német nyelv tanítására való jogosítást. A tanítóképző-intézeti tanári pályán olyan nyelv- és történettudományi szakcsoportot, melyben a német nyelv még mint az általános műveltség kívánalma s az önképzés eszköze se forduljon elő, részéről képzelnem sem tudok — akkor, a midőn polgári isk. tanárt a nyelvi szakon épen nem, sőt népiskolai tanítót sem tartunk bizonyos németnyelvi tudás nélkül képesíthetőnek,

15. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző két évfolyamán a szakcsoportok és az ezekhez tartozó tantárgyak a következők:

I. Nyelv-történettudományi szakcsoport.

1. *Általánosan kötelezett tárgyak:*
  - a) Bölcsészeti tárgyak (propedeutika, ethika, bölcsészet története stb.).
  - b) Paedagogiai tárgyak.
  - c) Tanítási gyakorlatok.
2. *Nyelvtudományi kör tárgyai:*
  - a) Magyar nyelvtan.
  - b) Írásművek elmélete.
  - c) Irodalomtörténet.
  - d) Német nyelv és irodalom:
    - α) alsóbb tanfolyam;
    - β) felsőbb tanfolyam.

3. *Történettudományi kör tárgyai :*

- a) Földrajz (statisztikával).
- b) Magyarország története.
- c) Egyetemes történet.
- d) Magyar köz- és magánjog alapvonalai.

*II. Matematika-fizikai szakcsoport.*1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (lásd fent).2. *Mathematikai kör tárgyai :*

- a) algebra; b) geometria; c) kereskedelmi és politikai számtan;
- d) könyvviteltan.

3. *A fizikai kör tárgyai :*

- a) fizika; b) kémia (laboratoriumi és matem. gyakorlatok).

*III. Természettudományi szakcsoport.*1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (l. fent).2. *A fizikai kör tárgyai :*

- a) algebra (segédtárgy); b) geometria (segédtárgy); c) fizika, kémia.

3. *A természettudományi kör tárgyai :*

- a) állattan; b) növénytan; c) ásvány-, kőzet- és földtan; d) mezői gazdaság- és kertészettan.
- (Szertári, labororiumi és gazdasági gyakorlatok.)

*IV. Gazdasági és kézügyességi szakcsoport.*1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (l. fent).2. *Gazdaságtani tárgyak.*3. *Ásványtan, kémia.*4. *Állattan, növénytan.*5. *Közgazdaság és állami számviteltan.*6. *Kézügyességi oktatás (Slöjd) és gazdasági házi ipar.**V. A rajzi szakcsoport.*1. *Általános kötelezett tárgyak* (l. fent).2. *Szaktárgyak :*

Geometria, rajzoló geometria, perspectiva, építészeti stíl és alaktan, műtörténelem, szemléleti perspectivus rajz, szabadkézi alakrajz, szabadkézi ornamentális rajz, szépírás, mintázás.

*VI. Zenei szakcsoport.*1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (l. fent).2. *Szaktárgyak :*

Ének, zongora, orgona, hegedű, összhangzattan, zeneköltészet, zenetörténet, ének- és zenekari gyakorlatok.

VII. Tornászati szakcsoport.

Ennek szervezete maradhat egészen úgy, a mint az jelenleg is fennáll a polg. tanítóképző tantervében. A változás csupán a képesítési vizsgálatot illetőleg állana be annyiban, hogy ez egészen az Orsz. tanítóképző-intézeti vizsgáló-bizottság ügykörébe lesz áthelyezendő.

16. §. A tanárképzőbe fölvett rendes növendékek tanulmányi rendje a három első szakcsoport valamelyikének mind a két körére kiterjesztendő. A IV. szakcsoportnál az általánosan kötelezett neveléstani és a gazdaságtani tárgyakon kívül az itt felsorolt tárgyak közül tetszés szerinti választásban legalább még kettő fölveendő. Az V. és VI. szakcsoport (rajz és zene) azonban a három első szakcsoport valamelyikének legalább az egyik körével egészítendő ki. A VII. szakcsoport (torna) hozzávehető bármelyik szakcsoporthoz. Az igazgatóság a fölvételnél tartozik figyelemmel lenni az iránt, hogy az a szakcsoport is kellő számmal legyen képviselve a tanárképző minden évfolyamán.

A tanárképző évi tanulmányi rendje nem lesz szükségképen kiterjesztendő az egyes szakcsoportoknál felsorolt *tantárgyak mindenkéire*. Az igazgatóság belátása szerint fog a vallás- és közoktatásügyi miniszternek javaslatot tenni az iránt (l. a 14. §-t), hogy mely tantárgyak lesznek e tanfolyamon egy vagy más esetben figyelmenkívül hagyandók. A képesítési vizsgálat ehez képest mindig csak az illető jelölt tanulmányi rendjébe belevont tantárgyakra fog kiterjesztetni.

17. §. Az elméleti és szakképzésnek a tanítóképző-tanári tanfolyamon nem a polgári tanítóképzői tananyag terjedelmének növelésére kell irányulnia, hanem inkább ezen tananyag intenzivebb feldolgozására. Az ezen képzésben résztvevő tanárkarnak arra kell főgondot fordítania, hogy e tananyag köréből vett egyes részletek behatóbb feldolgozása által a jelölt az egyes tudomány-szakok tárgyalásának tudományos módszereibe is belevezetessék. (L. az 1891. évi emlékirat 29. lapján.)

18. §. Az iskolai szervezet és adminisztráció ismeretébe való gyakorlati bevezetést illetőleg irányadóul szolgálhatnak az 1888. évi munkarend utasításai. Ennek gyakorlati megvalósítása kizárólag az igazgatóság hatáskörébe tartozik.

19. §. A tanítási gyakorlatok, melyek túlnyomóan a II. évfolyamra esnek, az igazgató által készítendő tervzet alapján a minta-tanítóképzőben és ennek gyakorló-népiskolájában fognak megtartatni. E tanítások lehetőleg ugyanazon elvek és módozatok szerint lesznek szervezendők, mint a hogy az a középiskolai tanárjelöltekre nézve a minta-gymnásiumban szokott történni.

20. §. A tanárjelöltek tartoznak az első évfolyam bevégeztével az Országos tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló bizottság előtt az általánosan kötelezett tantárgyakból *alapvizsgálatra*, a második évfolyam bevégeztével pedig szakcsoportjuk külön tárgyaiból, *képesítő vizsgálatra* jelentkezni.

Úgy az alap-, mint képesítő szakvizsgálat csak azon tárgyakra terjeszthető ki, a melyek a tanárjelöltek tanulmányi rendjébe az I—II. évfolyam alatt tényleg fel voltak véve.

21. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter — addig is míg a tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárképzés és képesítés ügye *országos törvény* által lenne rendezhető — rendeleti úton fog a tanítóképző-intézeti tanárképző felállításáról — úgy a mint az az Eötvös-kollegium felállításánál is történt — gondoskodni.

II. Javaslat a képzés szervezésére.

1. §. Elemi iskolai tanító- és tanítónő-, valamint kiseddévónőképző-intézetekben tanároknak és igazgatóknak csak oly egyének alkalmazhatók, kik az Országos tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárvizsgáló-bizottság előtt a vizsgálatot sikerrel letévén, erről tanító- vagy tanítónőképző-intézeti tanári oklevelet nyertek.

2. §. Az 1. §-ban jelezett Orsz. vizsgáló bizottság hatásköre kiterjed úgy a tanító- valamint a tanítónőképző-int. tanárok vizsgálatára.

3. §. Az óvónőképző-intézeti tanári vagy igazgatói tanítóképző-intézeti vizsgálat csak annyiban fog a tanítóképző-intézeti tanári vizsgálattól különbözni, hogy ebben a *tudományos* szakképzés némi megszorításával a speciális óvónőképző-intézeti elmélet és gyakorlat fog jobban előtérbe állíthatni. Az ezek számára kiállítandó oklevél is lényegileg megegyező fog lenni a tanítóképző-intézeti tanárok oklevelével és a tisztán az óvónőképzés körébe tartozó elméleti és gyakorlati tárgyakból nyert osztályzatokon kívül csupán az oklevél szövegében lesz felüntetendő az, hogy az illető egyszersmind az óvónőképző-intézeti tanári állásra is megszerezte magának a képesítést.

4. §. A vizsgáló-bizottság elnöke a tanítóképző-intézeti tanárképző igazgatója, titkára a tanárképző kollegiumnak vezetője illetőleg tanulm. felügyelője. A vizsgáló-bizottság többi tagjait a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki 4—5 évi időre és pedig első sorban azon főiskolai vagy képző-intézeti tanárok közül, kik a tanítóképző-intézeti tanárképzésben tényleg részt vesznek. E vizsgáló-bizottságban mint az iskolai szervezetre és adminisztrációra vonatkozó ismeretkör vizsgáló-bizottsági tagja a kir. tanfelügyelők karából legalább egy tag — és az óvónőképzés elméletének és gyakorlatának képviselőjében szintén legalább egy tag helyet fog foglalni. Ezekon kívül helyet foglalhatnak e vizsgáló-bizottságban még más olyan — főleg a népoktatásügyi szolgálatában álló egyének is, kik akár az idevágó szakirodalom sikeres művelése, akár a tanítóképzés terén szerzett kiváló érdemeiknél fogva e tiszt betöltésére hivatottnak tekinthetők.

5. §. A tanítóképző-intézeti tanári vizsgálatokon a vallás- és közoktatásügyi miniszterium népoktatásügyi osztályának mindenkor főnöke mint miniszteri biztos fog részt venni e vizsgálatokon. Hatásköre ugyan az leendő, mint a polgári isk. tanítóképző-intézeti vizsgálatokon működő miniszteri biztosoké.

6. §. A tanítóképző-intézeti tanári vizsgálatra bocsáthatnak:

a) Azon tanítóképző-int. tanárjelöltek, kik a tanítóképző-int. tanárképző két évfolyamát sikeresen bevégezték s a kik ennél fogva az első évfolyam bevégezése után egyszersmind az alapvizsgálatot már letették.

b) Azon okleveles középiskolai tanárok, kik a tanítóképző-intézeti tanári pályára lépni szándékoznak. Ezek vizsgálata azonban csak azokra az elméleti és gyakorlati tárgyakra terjeszthető ki, a melyekből az illetőnek középisk. tanári okleveléből kimutatható osztályzatai nincsenek s a melyek a vizsgálati szakcsoportok tárgyaihoz tartozván, (ezek elősorolását lásd a képzésről szóló szabályzati javaslat 15. §. alatt) ezek alól — azokra nézve, kik a tanítóképző-intézeti tanári oklevelet elnyerni óhajtják — a fölmentésnek hely nem adható.

c) Kivételesen vizsgálatra bocsáthatók az Orsz. tanárvizsgáló-bizottság ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön engedélye alapján oly egyének is, kik sem a tanítóképző-intézeti tanári kétéves tanfolyamot nem végezték el, sem középisk. tanári oklevelet felmutatni nem tudnak ugyan, de a kik e szakba vágó irodalmi munkásságuk által szakképzettségüknek előzetesen is elég jelét adták s kik hiteles bizonyítványokkal igazolhatják egyszersmind azt is, hogy a tanítóképző-intézeti tanári pályán tanítással több éven át gyakorlatilag is foglalkoztak.

7. §. Azon jelöltek, kik a tanítóképző-intézeti tanárságon kívül még a kisdedovónóképző-intézeti tanárságra is akarják magukat képesíttetni, tartoznak az Orsz. tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló-bizottság elnökéhez benyújtandó folyamodványukhoz óvó- vagy óvónó képesítetésüket igazoló oklevelüket is mellékelni.

8. §. A vizsgálati tantárgyaknak a tanítóképző-intézeti tanári oklevél elnyerhetésének feltételéül szolgáló csoportosítására nézve a tanárképző szervezetében megállapított csoportosítás (l. a 15. §. alatt) az irányadó.

9. §. A vizsgálatok belső szervezetére és technikájára nézve nagyjában az Orsz. Felső nép- és polgári isk. tanítóképző-intézeti vizsgálatoknak jelenleg fennálló szabályzata szolgálhat irányadóul.

Ime ezekben volt szerencsém kifejteni Nagyméltóságod előtt a tanítóképző-intézeti tanárképzésre és képesítésre vonatkozó igénytelen egyéni nézeteimet.

A mondottaknak részint kiegészítéséül, részint befejezéséül is még csak egy-két szerény észrevételemre kell kikérem Nagyméltóságod becses figyelmét.

Először is legyen szabad ismételtlen hivatkoznom arra, hogy a fentebbiekben kifejtett pozitív javaslataim minden lényeges pontban megegyeznek az 1896. évi kongresszusnak idevágó határozataival.

Az én javaslataim a kongresszus által megrajzolt nagy körvonalaknak csak a részletesebben kivitt rajzát képezik.

Csak két pontban nem tehetem magamévá a kongresszus határozatait.

Az egyik a tanítói érettségi vizsgálatra fektetett négyéves egyetemi kurzus dolga. Tulajdonképen ezt is nem annyira elvi szempontból ellenzem, mint inkább azért, mert — a mint már fentebb kifejteni szerencsém volt — ezt mindaddig a míg maga az egyetem is a tanár-

képzés céljainak megfelelően átreformáltatni nem fog, gyakorlatilag teljesen kivihetetlennek tartom.

A másik a kongresszusi határozatok 3. pontja, mely így szól:

«Az ének-, zene- és rajztanárok képzése a Budapesten fennálló országos felsőbb szakiskolákban a tanítóképző-intézeti tanárok képzése követelményeinek megfelelőleg történik.

Azt a kérdést, hogy hol történjék ez a képzés, elég részletesen volt szerencsém ezen emlékiratomban megvilágítani. Itt tehát egyelőre csak annyi volna kimondandó, hogy az ének-, zene- és rajztanárok kiképzése az illető «Országos felsőbb szakiskolák» *igénybe vételével* fog eszközöltetni. Ezt az — úgy hiszem elég szerencsésen megválasztott — kifejezést használta maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is a tanítóképző-intézeti zenetanárok jövőben leendő képzését illetőleg legközelebről kiadott m. rendeletében.

Az esetben, ha a polgári isk. rajztanítók képzése megint visszahelyeztetnék a Paedagogiumba — a mi mellett fontos érvek szólanak és ha Bartalus I. helye a polgári tanítóképzőben méltó módon fogna betölteni, úgy a tanítóképző-intézeti ének-, zene- és rajztanárképzésnek mindenesetre a *java* része lenne a Paedagogiumban, illetőleg tanítóképző-intézeti tanárképző Collegiumában elvégezhető.

Volna még egy alázatos észrevételem, mely azonban inkább kérelem. Ez pedig abban áll, hogy ha a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének és képesítésének a szervezése az egyetemek és a többi orsz. felsőbb szakiskolák igénybevételével csakugyan ténynyé válnék, úgy méltóztassék Nagyméltóságod fővezetői magas hatáskörében oda hatni, hogy úgy a képzésnél, mint a képesítésnél a *tudományosság* iránti igények a megoldandó feladatokkal mindig a helyes arányban álló mértékben állíttassanak fel és itt a *túlhajítások* — mire a szaktudósok mindig hajlandók — az úgy kárára elő ne fordulhassanak.

A tudományos szakszerűségnek *túlhajítása* már ütött egyszer egy nagy sebet a hazai tanítóképzés ügyén. Értem ez alatt azt az intézkedést, hogy az anthropologia egyik fele a *testtan* az ezzel egybekötött egészségtannal együtt — hogy e tantárgy annál alaposabb tudományossággal taníttassék — kivételt a paedagogusok kezéből és átadatott — hogy ne mondjam kiszolgáltatott az az intézeti orvostudoroknak. Tanítóképzőink paedagogusai tehát a saját paedagogiai tanításukhoz szükséges anthropologiai alapot kénytelenek kölcsön kérni egy olyan szakembertől, kire nézve a tanítóképzőbeli paedagogia-oktatás többé-kevésbé «terra incognita»-t képez.

Ime itt is a szakszerűség és tudományosság iránti igényeknek a képzési feladatokkal helyes arányban nem álló túlhajításával állunk szemben. Ennek is az lett a következménye, a minnek ily körülmények között csaknem szükségkép be kellett következni, hogy az *ilyen beillesztett idegen oktatás épen ellenőrizhetlenül szakszerű voltánál fogva megzavarja az egész paedagogiai képzés harmoniáját.*

És minthogy e kérdésben minden valószínűség szerint sok egymásnak ellentmondó nézet fog Nagyméltóságod, legfőbb bírói bölcsességéhez

apellálni, legyen szabad kissé bővebben is hozzájárulnom e kuszált kérdés megvilágításához.

Azt, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok szintén *alapos tudományos képzettségre* tartozzanak szert tenni mindazon ismeretágakból, a melyeket tanítania hivatva lesznek, magam is minden vitatáson felüli alapigazságnak tartom. A ki *nem tud uralkodni a saját tantárgya felett*, annak a tanítási czélok szempontjából *nem fog semmit sem érni az összes didaktikai — methodikai képzettsége*. Ez egészen bizonyos. Annyira az, hogy például vannak tekintélyes paedagogusok (például Bonitz) kik az alapos tudományos képzésben magában annyira feltalálhatni vélik a tanárképzés minden kívánalmát, hogy ez okból nem is tartják szükségesnek a külön paedagogiumi seminariumok felállítását a tanárok kiképzésére. De ezt már bátran túlhaladott álláspotnak tekintetjük. A tárgy feletti uralkodás csak egyik — és megengedem, hogy fontosságra nézve igen jelentékeny tényezője a tanári munka sikerének — de nem az egyedüli. A másik és pedig éppen tanítóképző-tanároknál az előbbinél fontosságra nézve sem alább való tényező: *a tudomány methodikus közlésének a művészete és a tudománynak a nép életviszonyaihoz való alkalmazásának a tudása*. Ámde ha a tanárképzés e sarkalatos alapelveinek az első fele, a tantárgy feletti uralkodás annyira túlhajtatik, hogy képzettünk inkább *szaktudós* lesz mint *tanár*, úgy elő fog állani az eset, hogy *a tárgy fog uralkodni a tanáron* s ez esetben az oktatás és képzés *konkretizálása* egészen háttérbe fog szorulni vagy egészen lehetetlenné is fog válni. Az ilyen tanár *talán* mívelni fogja a tudományt — a mi magában véve igen dicséretes dolog — de nem fog tanárokat — s különösen nem tanítóképző-intézeti tanárokat képezni. Egészen bizonyos ez is.

Tehát méltóztassék Nagyméltóságodnak jó előre gondoskodni arról, hogy — a mennyiben az egyetemek és egyéb főiskolák a tanítóképző-intézeti tanárok képzésénél és képesítésénél igénybe veendőek lesznek — ezek a beillesztendő új tényezők úgy szolgáljanak a *képzés tudományos értékének az emelésére*, hogy általuk a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének a harmoniája meg ne zavartassék s maga a képzés annak helyesen felfogandó czéljaitól semmi körülmények között el ne téríttessék.

És most legyen szabad — csak igen röviden — rátérnem a tanítónőképzők nőtanárai képzésének az ügyére is.

En eddigi fejtegetéseimben következetesen mindig csak a *tanítóképzők tanárainak* a képzéséről és képesítéséről szólottam, a nélkül, hogy a tanítónőképzők nőtanárainak és igazgatóinak a képzése és képesítése ügyét érintettem volna.

Itt a helye kijelentem, hogy ezt nem ignorálási szándékból vagy holmi kicsinyes feltékenykedési szűkkeblüségből tettem, hanem egyszerűen azért, mert — azonkívül, hogy a Nagyméltóságodtól nyert m. megbízatásomat a kérdés ezen ágára is kiterjeszthetőnek nem tartottam — ebben a kérdésben az állami polg. isk. tanító- és tanítónőképző között teljes analogiát látok, ugyannyira, hogy a mely szerepet vindikáltam a

tanítóképző-tanár képzésben és képesítésben a Paedagogium részére, ugyanazt vélném megadandónak a VI. ker. állami polg. tanítónőkészítő részére is. E tárgyról tehát csak annyit mondhatnék: Kegyeskedjék Nagyméltóságod az eddig mondottakat a tanítónőképzési nőtanárképzést illetőleg — mutatis-mutandis az állami polg. isk. tanítónőkészítőre vonatkoztatottnak is tekinteni.

A «mutandis»-ok közé sorolnám először is azt, hogy a képzés — a mint azt a Trefort-féle alapvető rendelet is contemplálta — egyuttal a felsőbb leányisk. tanárnők képzésére is kiterjesztessék. Ennyiben igen helyes dolog, hogy ez intézet felsőbb leányiskolával van egybekötve. Ennek azonban teljesen le is kell aztán mondania arról, hogy egyszersmind leánygymnasiumot is pótoljon, átengedvén az ezzel való kísérletezés dicsőségét a másik helybeli állami felsőbb leányiskolának.

E helyett a polgári tanítónőkészítővel kapcsolatos felsőbb leányiskola inkább az *elemi tanítónőkészítő* lesz *hívatva pótolni*, a mi, a felsőbb leányiskolák mai szervezeténél fogva — a nélkül hogy ennek helyességét elismerni hajlandó volnék — amugy is némileg lehetővé van téve. Ily módon megkaphatná a VI. ker. polgári tanítóképzőben felállítandó tanítónőkészítő és felsőbb leányisk. tanárképző-intézet is a maga normal (gyakorló) felsőbb leányiskoláját és elemi tanítónőkészítőjét is; ez utóbbit természetesen egyelőre csak mint a valódi és teljes ilyenmű-intézet *igen hiányos pótszerét*. De még ekkor is hiányozni fog a *minta* (gyakorló) *népiskola*, mely nélkül ezt a feladatot sikeresen megoldani teljes lehetetlen. Ennek a pótlásáról tehát okvetlenül gondoskodni kellene.

Mínt hogy a VI. ker. polg. iskolai tanítónőkészítő-intézetnek a városligeti gyönyörű Fischhof-féle telekre leendő kitelepítése tudtommal már nemsokára remélhető s ezzel együtt ez intézet jövőbeli kívánatos avagy szükséges újjászervezése már a most foganatosítandó építkezéseknél okvetlenül figyelembe lesz veendő: van szerencsém azt az eszmét, hogy az állami polgári isk. tanítónőkészítő-intézet *tanítónőkészítő és felsőbb leányiskolai nőtanárképzővel* egészítettessék ki, már most a legmelegebben ajánlani Nagyméltóságod becses figyelmébe.

Végül legyen szabad — bár ez még távolabb esik megbízatásom körétől — röviden érintenem a tanfelügyelők képesítésének a kérdését is.

Erre nézve bátor vagyok mindenek előtt kijelenteni, hogy a tanfelügyelők minősítésének a rendezését s nevezetesen ezekre nézve a *kötelező szakvizsgálat* kimondását feltétlenül szükségesnek tartom.

A tanítóképző-intézeti tanárok képesítése ügyében 1895-ben az akkori közoktatásügyi tanácshoz betérjesztett előadói javaslatomban — bár mellékesen — ezt a kérdést is érintvén, azon véleményemnek adtam kifejezést, hogy az Orsz. tanítóképző-tanár vizsgáló-bizottság úgy lenne szervezendő, hogy ez feleljen meg egyszersmind a tanfelügyelői szakvizsgálatok feladatainak is. Ez a nézetem ott és akkor általános helyesséssel fogadtatott.

Ezt a nézetemet bátor vagyok tehát fenntartani ezuttal is.

A kérdés érdemébe akkor sem bocsátkoztam bele s azt tenni most sem szándékozom. Csupán annyit vélek mégis erre vonatkozólag

kijelenthetni, hogy a vizsgálat paedagogiai és methodikai része teljesen megegyező lehetne a tanítóképző-tanárokéval. E szakvizsgálat különös sajátosságát a tanfelügyelői ügykörbe tartozó közigazgatási törvények és fontosabb rendeletek s különösen az iskolai adminisztráció körébe tartozó összes tudnivalók, nemkülönben a művelt külföld népoktatása ügyének alapos ismerete s az idevágó szakirodalomban való tájékozottság képezhetnék. E tanfelügyelői szakvizsgálatnak a gyakorlati része is természetesen másnemű lenne, mint a tanítóképző-intézeti tanaroké. Én ezt első sorban, s ha a jövőt tekintem, mondhatom *kizárólagosan* csak a népiskolai felügyeletre vonatkoztatnám. A *jövőt* azért említem, mert meg vagyok győződve, hogy a tanítóképzők és polgári iskolák már nem-sokára meg fogják kapni a saját külön szakfelügyelőiket s a népiskolai tanfelügyelők hatásköre csak a népiskolára fog kiterjeszteni. Tudni való, hogy az eddigi összehalmozása a *különböző jellegű* felügyeleteknek amúgy is csak a főfeladat — a népiskolai felügyelet rovására történt. Tagadhatatlanul igen kívánatos az, hogy a tanfelügyelők a tanítók képzésének az ügyeiben is alapos tájékozottságra tegyenek szert s e jogos kívánalomnak a tanfelügyelők szakvizsgálatának a szervezésénél minden-estre eleget is kellene tenni. Ennek a szükségességét is azonban csak annyiban ismerem el, hogy a tanfelügyelő ezirányú tájékozottsága által még annál inkább minősítve legyen a népiskolák feletti felügyelői és vezetői tiszt teljesítésére.

Maradjunk tehát csak a népiskoláknál és ne kicsinyeljük ezt a feladatot azáltal, hogy megakarjuk osztani a tanfelügyelők ebbeli nagy és fontos munkáját még egészen másjellegű iskolák felügyeletének a munkájával is. A népiskolák felügyelése és vezetése — *kivált a mai nehéz időkben* — nemcsak kifogástalan szakképzettséget, hanem egyszersmind *osztatlan erőt és munkásságot is igényelnek* a tanfelügyelőktől. Mindezek alapján én e vizsgálatoknál mindenekelőtt arról szeretnék teljes biztosítékokat szerezni, hogy a leendő tanfelügyelő *a népiskolai oktatás minden ágában* ne csak dilettáns, hanem valódi szakember tudjon lenni, még pedig a «felügyelt» néptanítónál *felsőbb fokúlag* szakember. Erre nézve a szükséges biztosítékokat főleg a gyakorlati vizsgálat útján vélném megszerezhetőnek.

Csak így lesz elérhető az, hogy a tanfelügyelő valóban igazságos és méltányos bírāja tudjon lenni a néptanító terhes munkájának és — a hol szükség van rá — a népiskolai oktatás minden ágában, vagy legalább a legtöbbekben, egyszersmind *gyakorlati útmutatója is, egészen a mintatanításig.*

Ezekben kimerítvén mind azt, a mit a fennforgó ügyben elmondandónak tartottam, nincs egyéb hátra, mint ismételten köszönetet mondanom Nagyméltóságodnak azért a kegyéért, hogy nekem ezek elmondására alkalmat adni méltóztatott. Hogy az általam mondottak tényleg érdemlenek e némi figyelembe vételt, azt — miután ez emlékirattal minden mellékérdek nélkül csak az ügynek akartam szolgálni — nyugodtan merem Nagyméltóságod bölcs ítéletére bízni.

Gyertyánffy István.

Hogyan neveljük növendékeinket óvónókké és tanítónókké?

I. osztály.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az eperjesi állami óvónóképzőt az 1897/8. iskolaévtől kezdve, megbízta az egységes óvónó- és tanítónóképzéssel. Négy év múlva bocsátja ez az intézet az óvónői- és tanítónői pályára nevelt első nemzedéket. A most tolyói iskolai évben az I. osztály növendékei már az egységes óvónó- és tanítónóképzői tanterv szerint neveltetnek. A négy évfolyam tanterve egy a tanítónóképző-intézetek tantervével, csak a paedagogiai anyagot egészítettük ki a hat éven aluli gyermek nevelését ismertető gyakorlati és elméleti tudnivalókkal. A zenei kiképzésnél a főgondot a hegedülésre fordítjuk, mert az óvónőnek és a tanítónőnek különösen erre van szüksége. A zongorát sem mellőztük. A mely növendék már bizonyos előkészültséggel bír, vagy pedig, ha nem is tanult még zongorázni, de kijelenti, hogy ebben is ki akarja magát művelni, a zongorázásban szintén tanítjuk.

Mint hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter azt rendelte el, hogy a II. év végén azok a növendékek, a kik a tanítónó pályára lépni nem hajlandók, a II. évfolyam sikeres bevégzése után óvónó képesítővizsgálatra bocsátandók, az egyes tárgyak anyagát úgy kell csoportosítanunk, hogy úgy az általános, mint a szakműveltséget biztosító tudományágakból egy megfelelően befejezett egészet vígyenek magukkal az életbe.

Mi elfogadtuk a tanítónóképző-intézetek tantervét, az abban meghatározott anyagot fogjuk feldolgozni, de a miniszter által meghatározott célok szerint beosztva. Nagy gondot fordítunk az ismereteknek fokozatos, természetszerű, korhoz mért kibővítésére; a nemzeti nevelés feltételeinek gyakorlati és elméleti alapos ismertetésére. Nem fogjuk soha szem elől téveszteni, hogy minden ismeretnek csak annyi az értéke, a mennyire az igaz hivatássonnetetből meríti táplálékát. A konkrét tárgyaknak, dolgoknak, tulajdonságoknak, jeleneteknek, eseményeknek alapos, pontos szemlélése s az önmunkásság erejének találó alkalmazása segítségével alkottatjuk meg a képzeteket; oda törekszünk, hogy a való dolgokról szerzett képeket híven, készséggel s kellő részletességgel egybe tudják hasonlítani, megkülönböztetni; jártasak legyenek az elvonásban, az általánosításban, a fogalmak megalkotásában, az ítélemben és az okoskodásban.

A mely növendék a konkrét dolgok észrevételében, megfigyelésében, azok elképzelésében, visszaidézésében összehasonlításában és megkülönböztetésében, a képzet- és fogalomalkotásban, az ítélemben és az okoskodásban híven, biztosan és készséggel jár el, nem fog felakadni, a mikor eszméssel lesz dolga.

Az értelmet túl nem terheljük; csak annyira gazdagítjuk, a mennyit a fejlődés mértéke szerint elbír s megerőltetés nélkül be is gyakorol.

rolhat. Megtartjuk az összhangot az értelem gazdagsága és műveltsége között.

Az ismeretet nemcsak hasznossága, czélszerűsége teszi becsessé, hanem a szeretet, a mely az értelem édes vagyonaként megőrzi.

A képzést a növendék öntevékenységre alapítjuk. A mihez ők saját erejükkel jutnak, az lelköknek jólesik s ha egyszer a szív egy tapasztalatot megfogott, az nem száll el egykönnyen, villámgyorsasággal adja át az értelemnek, ez pedig, mert jólesés, öröm, gyönyörűség táplálja, türelemmel, kitartással elemzi, összeteszi, egybehasonlítja és megkülönbözteti.

A képzésnek ez a módja a természetes. A mit akarát, szív s értelem feldolgozott, azt az emberi lélek megtartja s örömmel teszi további kutatásának tárgyává.

Biztos, kedves és állandó lelki vagyont csak az az ember szerez, a kinél az önmunkásság segítségével a szív útján jut az új ismeret az értelmi életbe. A mikor az ember a már megszerzett lelki vagyont fel akarja váltani, kiárnyékolni, kiszínesíteni, egyes részeiből virágcsokrot, virágfüzért kötni és fonnai; a mikor önmagában keresi a lényegyet, lelki vagyonának egyes részei között az összhangot, arányosságot, eredetiséget, az okságot, ellentétet, együttességet; a mikor fogalmainak lényeges jegyeit az igaz, szép és jó szempontjából egybeveti, hogy eszmét teremtsen: akkor nem a külvilágból indul ki, nem a befogadó erő működik, nem a cselekvő élet kezdi meg a munkát, hanem — miként Aristotelés tanítja — az értelem s ez azután, mert egytől-egyig drága kincset rejt magában, földön-túli átszellemültséggel emelkedik az ész birodalmába, a hol az isteni igaz, szép, jó, felséges, fenség, nagyság, magasztosság, szeretet, önzetlenség, kegyelem, irgalom árasztja önmagára és milliókra az áldást, boldogságot.

Ez eszményképem, az óvónők és tanítónőknek magyar érzésű és vallásos nevelőkké való kiképzésénél.

Miután törekvésemet néhány főbb vonásban jeleztem volna, elmondom, miképen óhajtom őket négy éven át a paedagogiai tudomány gyakorlati és elméleti részéből nevelni és tanítani.

Az I. osztályban először is a testi életet figyeltetem meg. Ennek módját úgy ismertetem meg velök, hogy magam megfigyelésével adok a növendékeknek a megfigyelés lefolyására példát. Számon kérem szerzett tapasztalataikat a megbeszélő órán.

A növendék kezdetben engem utánoz: gyűjti a megfigyelés ismerető jegyeit. A mikor már e feladatról tiszta képe van, kezdetét veszi az ő kombinálása, öntevékenysége. Ekkor az ő megfigyelése már nem pusztán utánzás, hanem alkotás; képzelet világa új kép alkotására serkenti.

Figyelemmel kísérem, hogyan halad a test- és egészségtan tanára. A megfigyelésnek az elméleti magyarázatot mindig meg kell előznie. Az észrevett, a megfigyelt tényekből vonatom le a nyújtandó képzet jegyeit.

Nagy gonddal ismertetem az érzékszerveket, az ember agyrendszert, az idegrendszert. Az óvóban nagyon sok példát fogok találni

az érzékszervek, az agy- és idegrendszer egyes sajátságainak megismerésére.

Így haladok fokról-fokra. Az első évben a lehetőségig tiszta képet nyujtok a 3—6 éves gyermek testi életéről. Mihelyt az intézetnek gyakorló iskolája lesz, a testi élet megfigyelését kiterjesztem a 3—12 éves korra.

E mellett a jó egészség fenntartására is szoktatom növendékeimet. Részt vesznek a gyermekek fogadásában, a tulajdonképeni foglalkozás kezdete előtt való szórakoztatásában. Ez az idő igen alkalmas a rend- és tisztaságszeretet felkeltésére és ápolására. Gyakorlatilag szokják meg így az óvónő és tanítónő teendőit a foglalkozás előtti időben. Nem követelnek tőlük semmit, a mire magam nem adom meg a példát. A piszkosan megjelenő gyermeket magam is megmosdatom, megfésülöm; megmutatom, hogyan törülje meg az orrát, kefélje ruháját.

A fogadás alkalmával rászoktatom az ajtó helyes, illő kinyitására és betevésére, a köszöntésekre, a kalap, sapka illő levételére és feltevésére. Megengedem, hogy a gyermek, ha már van annyi ügyessége, maga vesse le és akassza fel kabátját; következetesen figyelem, mint végzi e cselekvéseket. Rászoktatom a korhoz mért csinos, rendes, könnyed járásra, testtartásra, mozgásra, ülésre, szaladásra. Nem kerül ki szememet a gyermek alkalmazkodó ereje, beszédje. Ott vagyok állandóan mellette, hogy védjem, oltalmazzam, vezéreljem. Nem ostromlom az én szakadatlan javításaimmal, hisz ezt úgy is hamar megúnja. Példámmal s ennek utánoztatásával akarom a gyermek rend- és tisztaságszeretetét felkelteni és ápolni. A mely gyermek állandóan rendet és tisztaságot lát maga körül, annak a rend és tisztaság életszükségletévé lesz. Ezzel nemcsak növendékeimnek adom meg a helyes nevelési példát, de őket is rendre és tisztaságra szoktatom.

Így gyűjtik az I. osztály növendékei a testi s benne a lelki nevelés anyagát és a mint már fennebb említém, így nyujtok nekik alkalmat arra, hogy saját önmunkásságukkal szerezzék meg tapasztalataikat. A mely növendék 4 éven át az óvóban és gyakorló iskolában az elsorolt nevelési teendőket szeretettel végzi, annak e munka természetévé lesz s ha kilép az életbe, azt teszi, a mit a képzőben az ő nevelőjétől megszokott.

Nem mondom, hogy ez az eljárás a növendékeket kivétel nélkül példás óvónő- s tanítónőkké neveli; a gyakorlati életből tudom, hogy a leggyönyörűbb buzaföldben is akad itt-ott konkoly. A mely növendék a kellő bánásmód és vezetés és az idő bevárása mellett be nem válik, azt jóakaró tanácscsál más pályára terelem.

Az elsőéves növendékek gyakorlati kiképzésének anyaga: a 3—12 éves gyermekek testi életének megfigyelése; a gyermekek fogadása, tisztán- és rendben-tartása illedelmes viselete körül és a foglalkozás előtt felmerülő teendők; a gyermek imája, az imádkozás módja: a gyermek játéka, a játékok fajai, a játékok rendezése, miért játék a gyermek imája? A társalgás célja, anyaga és módja; miképen szokja meg a gyermek a természetes és mesterséges beszédet? a gyermek beszélgetése, kérdezése, felelete; a játék, mint a társalgás alapja; a gyermek dala;

a mondókák és versikék; hogy alkot a gyermek a dalra mondókát, versikét? Az eredeti magyar mondókák és versikék; a dalos mondókák és versikék; a dal és szövege, mint a gyermek játéka; a csudás elem a játékban, imában, társalgásban, mondókában és a versben; a cselekmény jelentősége a gyermek életében; a gyermek munkája; a magyar gyermek munkáinak a fajai; hogy dolgozik a gyermek? A munkaanyagok beszerzése, előkészítése; a gyermek uzsonnája és elbocsátása; a gyermek elfoglalása, időtöltése, megóvása a déli és esti órákban; a foglalkozás a szobában; a foglalkozás a szabadban.

A megfigyelések alapján a test- és egészségtan tanításának anyaga: szerves és szervetlen testek; szerv, szervezet; az egészségtan feladata; az emberi test; az emberi test alkotó részei állományukra nézve; a csondrendszer; a csontok összeköttetési módjai; a csontváz; a fejcsonatok; a fogak, a fogzás, a fogak ápolása, fogporok, fogfájás; a szakcsont (nyelvcsont); a törzs váza; a gerincoszlop, a csigolyák felosztása, a gerincoszlop, mint egész; bordák, szegycsont, a mellkas; a végtagok váza; felső végtagok, alsó végtagok, az alsó és felső végtagok összehasonlítása, a mozgási szervezet rendellenességei, a gerincoszlop elgörbülései, angolkór, csonttörés, ficzamodás, az óvodai és az iskolai pad. Az izomrendszer: a csontváz izmai, a test egyenes tartása, a mozgás fontossága és az erre vonatkozó szabályok: aktív mozgások: sétálás, szaladás, ugrás, labdázás, tánczolás, uszás, korcsolyázás; passzív mozgások: pihenés, kézimunkák, tornázás; véredényrendszer: a véredények nemei, a vér, a vér alkotó részei, vérkeringés, a szív, nagy- és kis vérkeringés, nyirkedények, a vérkeringés és a vér némely bajairól, vérbőség, gutautés, vérszegénység, vérzések és azok körüli eljárás, vérelvonás; a lélegzés: a körlég és a zárt helyiségek levegője, a szellőztetés, a tanintézetek levegőjéről, a központi fűtés, egyes fűtőkészülékek, a lakások levegője; az idegrendszer: az állatéleti idegrendszer központi szerve, az agy, az agy, mint a szellemi élet központja, a környéki idegrendszer, a tengéleti vagy dúcziidegrendszer, az idegrendszer kifejlődése és ápolása a csecsemőben, a kisdedkorban, az óvókban, az iskolákban; az alvás; az érzékszervek: a tapintás szerve, a bőr ápolása, a fürdés, a ruházat; az egyes testrészek ruházata, a haj, a köröm ápolása; az izlés szerve; az izlés szervének ápolása; a látás szerve: a látás, a szem védő- és segéd-készülékei, a szem ápolása, a rövidlátás; a hallás szerve: külső fül, közép fül, belső fül, a fül ápolása; tengéleti működések: az emberi test alkotó részei, anyagcsere, táplálkozás, elválasztás és anyagfogyatkozás, az emésztés, tápcsatorna, a szájűr, a szájűr ápolása, nyelvszervek, tulajdonképeni emésztőszervek, a kiürítő szerv, a máj, a hasnyál-mirigy és a lép, emésztési folyamat; a tápszerek: állati tápszerek: tej, hús, tojás; növényi tápszerek: gabonafélék, hüvelyes vetemények, burgonya, zöldségek és gyümölcsfélék, gombák, fűszerek, eczet; italok és élvezeti szerek: víz, bor, sör, pálinka, kávé, tea, csokoládé; táplálkozás a gyermekkorban, a szegények táplálása; a konyhaedények, étkezési szabályok; első segélyujtás rögtöni baleseteknél; első segélynyujtás mérgezéseknél, mérgező levegő, ásványmérgek, növénymérgek, egyéb mérgezések, helybelileg maró mérgek; az első segélynyujtás sérüléseknél, segélynyujtás

egyéb rögtön támadt életveszélyeknél; a hang szerve; a hang ápolása; fertőző betegségek: vörheny, kanyaró, himlő, védhimlő-oltás, küteges hagymáz, hökhúrút, a roncsoló toroklob, a hártvás torokgyík, vérhas, a hasi hagymáz, ázsiai kolera, egyiptomi szemgyuladás, tüdőgümőkór, váltóláz, állatoktól származó fertőző kórok; húgyszervek; a test melege; a láz, hőelvonás; iskolai fenyítés; az iskolaház egészségi szempontból; az egészséges lakóház, az egészséges lakó-szoba, a betegszoba, a kórház, a tébolyodottak háza.

A megfigyelés alapján a módszertanból a következőket tanulják:

A nevelő tulajdonságai: vallásosság, erkölcsösség, hazaszeretet, emberbaráti szeretet, a gyermek szeretete, hivatásszeretet, önfeláldozás, tisztaság testben és lélekben, kötelességérzet, rend és pontosság, következetesség, kedélyesség, a gyermek testi és lelki életének ismerete, a gyermek cselekvő élete, a gyermek érző élete, a gyermek értelmi élete. (Mindezt nem önálló cikkelyekben magyarázzuk, hanem a magunk példájával állítjuk a növendékek elé. E tulajdonságokra nem lehet az embert megtanítani, csak nevelni még pedig helyes szoktatással. Pl. a növendékekkel magunk járunk a templomba; ott ájtatosan imádkozunk, vagy elmélkedünk; magaviseletünk mindenki iránt jószágos, szerény, illedelmes, előzékeny, igaz, őszinte, szeretettel teljes, önfeláldozó; minden szavunk, tettünk, pillantasunk tiszta, ment mindentől, mi aljas és nemtelen. Ily életmód mellett nem kell a vallásosságot és erkölcsöt sokat magyarázni. A fogékony növendék lelkében valamennyi tulajdonság gyökeret ver. Ha a növendékek nagy seregében konkoly is lenne, azt egyszerűen eltávolítjuk.)

A gyermek fogadása, rend- és tisztaságra való szoktatása.

Az intézet helyiségeinek tisztán-tartása. A gyermek elfoglalása a foglalkozás előtti időben: szabadjátékok, beszélgetés az otthonról, az utcán történekről, az iskolai élet egyes eseményeiről, tréfákról, enyelgésekről, egyszóval minden dolog, esemény, a mely a gyermeket érdekli, tudásvágyát felkölti. Beszélgetés az iskolai feladványokról. Foglalkozás és tanítás közben is szerető, nagy család a tanító és a gyermek-sereg, de azért a családiaság közvetlensége, bensősége a tanítás előtt mégis jobban érvényesülhet; az egyes gyermek öntevékenysége szabadabban nyilvánulhat.

A gyermek imája. Milyen a gyermek imája? A vers és a prózában írt ima. A nevelő hangulata imádkozás alatt. Miben nyilvánul a gyermek vallásos érzése? Az énekes ima. Az imádkozás ideje és módja.

A gyermek játéka. A 3—4, 5—6, 7—8—9, 10—11—12 éves gyermekek játéka. A játékok fajai. Az eszközjátékok. A jó gyermekjátékok ismertető jegyei. A mondókás, a dalos-játékok. A játék nevelő a gyermek testét. A játék elemei a 6—7, 8—9, 10—11—12 éves gyermekek tanításában és tanulásában.

A társalgás. A társalgás anyaga. A gyermek külső világa a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 10—12 éves korban. Miről beszélgethetünk a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermekekkel? A 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermekek beszéde. Hogyan tanul meg a gyermek beszélni? Hogyan fejlődik beszédje a 3. évtől a 12. évig?

Milyenek a gyermek kérdései és feleletei, mikor velünk beszélget? Hogyan beszéljen a nevelő a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermekekkel? A játék, a gyermek öntevékenysége, munkája, mint a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermek társalgásának (beszélgetésének, beszédgyakorlatának) indító oka és fenntartója.

A gyermek dala. A magyar gyermek dalai. A gyermek dalainak tárgya, szövege. A dalgyakorlás módja. Hogyan fejlődik, bővül a gyermek hangja és dala. A 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermekek dalai. Hogyan daloljon a nevelő.

A gyermek mondókája, verse. A mondóka eredete, sajátága. A mondóka a gyermek költészete, játéka, meséje. Miért dalolja a gyermek a mondókákat? A jó gyermekvers kellékei. A 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermek mondókája, verse. A mondókák szerepe a társalgásban, játékban, dalban, mesében, munkában.

A gyermek meséje. A jó gyermekmese kellékei. A 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermek meséje. Hogyan mesél a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermek? Hogyan meséljünk mi a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves gyermeknek? A mesék fajai.

A gyermek munkája. A gyermek munka-anyaga. A magyar gyermek munkái a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves korban. A gyermek munkálódásának módja. Hogyan munkáltassuk a gyermeket? A gyermek munkája játékanak egy módja. Mi a különbség a gyermeknek szorosan vett játéka és munkája között?

Az óvodai és népiskolai testgyakorlat. A teszgyakorlat szerepe a 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12 éves korban. A játék helyettesíti-e a testgyakorlatot? Ha igen, melyik évig? A testgyakorlás módja. Hogyan tehetjük a testgyakorlást kedvessé, vonzóvá?

A heti tanácskozmány anyaga:

A mit a növendékek megfigyeltek, azt az értekezleti órán megvitatjuk. Úgy intézzük a tanácskozást, hogy a növendék maga állítsa egybe új tapasztalatának a képét; mi kisegítő irányító kérdéseinkkel csak könnyítünk önmunkáló törekvésén.

A módszertani órákon a megfigyelések és megbeszélések alkalmával szerzett tapasztalatokat egybefoglaljuk s belőlük egy harmonikus képet alkottatunk.

Végül még meg kell jegyezmem, hogy az iskolai év végén 6 órán a kisednevelés kiválóbb munkásait s jelesebb alkotásait ismertetjük.

Beszélünk a görögök és rómaiak kisedneveléséről Krisztusról, Comenius A. Jánosról, Pestalozziról, Fröbel Frigyesről, Brunswick Teréz grófnőről, a «Kisednevelő Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesületről, a »Magyarországi Központi Fröbel-Nőegyletről», P. Szathmáry Károlyról és a magyar kiseddóvás jelenéről.

Az iskolaév II. felében már megengedjük, hogy az I. éves növendékek 1—1 rövidke foglalkozást tartsanak. Márczius 1-től kezdve az év végeig legalább 4—5 gyakorlati foglalkozást végezhet 1—1 növendék. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az I. éves növendék

már az első percztől kezdve intéz egyes nevelői foglalkozásokat, mint: a gyermek fogadása, a köszönésre való szoktatás, vetköztetés, öltöztetés, illedelmes járás, mozgás, beszéd, taglejtés, foglalkozás a gyermekkel d. e. g. d. u. 2 óráig, uzsonna délelőtt és délután, dalolás, a gyermekkel játszik, neki mesél, verset mond, munkál. A mikor növényeink az I. félévben e dolgokat végzik, tulajdonképen előkészülnek a II. félévi egyes, rövidke tömeges foglalkozásokhoz.

A II., III., IV. osztály paedagogiai tananyagát jövőre!¹

Láng Mihály.

A kassai gazdasági kurzus részletezése.²

— Második közlemény. —

Kapás növények. A kapás növények a 3 nyomásos rendszerben, mint ugarnövények. A vetésforgóba, trágyázott földbe került kapások, mint a régi gazdálkodási rendszer megváltozásának egyik oka. Talajjavító hatásuk: a rendes előkészítő földmunkán kívül feltétlenül megkívánt időszaki műveletekkel történő gyomirtás, — a talajnedvesség

¹ Szívesen fogjuk közölni az igen tisztelt kartárs úrnak a tanítóképzővé átalakult óvónőkészítő tantervéről szóló ismertető cikkeit. Az az eljárás, hogy az átalakítást célzó paedagogiai terveit ismerteti, éppen az által, hogy a több szem többet lát elvének hódol, biztosítja a reform helyes keresztülvitelét.

A tantervhez csak a befejezés után szólhatunk. Azonban nem hallgathatjuk el véleményünket már most sem azon miniszteri intézkedésről, a mely szerint azok a növendékek, a kik az II. év végén a tanítónői pályára lépni nem hajlandók, a II. év sikeres bevégezése után óvónői képesítő vizsgálatra bocsátandók. Ez az intézkedés, cikkíró szerint, a tanítónőkészítő-intézeti tantervnek oly módon való módosítását tette szükségessé, hogy a növendékek az első két évfolyamban úgy az általános, mint a szakműveltség szempontjából befejezett egészet nyerjenek.

Nem tudjuk, hogy az igazgató úr hogyan oldotta meg ezt a feladatot. de az intézkedés így, a miként írva van, nem jelent egyebet, mint a tanítónőkészítés ketté osztását. két első évfolyamra, a mely az óvónőkészítés szolgálatában áll és két felső évfolyamra, a mely a tanítónőkészítést szolgálja.

Ez az a meglepő fordulat, a melynek bekövetkeztétől tartottunk. Az egymásra építés a legszerencsétlenebb formája a két intézmény egyesítésének, a melyet még 1890-ben a kisdödvő törvény alkotásakor tartott tanácskozáson elvetettek. Egy eltérő célú szakiskola a másiknak előkészítője nem lehet. Mert mire vezet, ha az óvónőkészítő felé építjük a tanítóképzőt? Oda, hogy az első két esztendőben tanítunk az összes tudományokból egyegy csipetnyit, és a két felső évfolyamban ismétéljük ugyanezt, egy némely dolgot bővebb lére erősítve. Könnyű belátni, hogy ezzel a b. osztással a tanítóképzőből kikerült tanítónők műveltsége nem lesz több a polgáriiskolát végzett tanulókéénál.

Úgy tudjuk, hogy maga az igen tisztelt Igazgató úr sem híve ennek a formának és ezért hiszszük, hogy a maga hatáskörében megtesz mindent, a mely ezen forma esetleges veszedelmeinek enyhítésére szolgálhat. — Mi a magunk részéről, miként már azt kifejtettük, csak azon módon tudhatjuk a reformot helyeselni, ha a kisdödvőképző egyszerűen beszüntetik s a tanítóképző a mai egységes egészében és formájában fentartatik. Semmi egyéb változást nem tartunk szükségesnek és megengedhetőnek, mint a tanítóképzőnek mintaóvóval való ellátását. A népiskola érdeke ellen van minden olyan kísérlet, a mely a tanítóképzés színvonalának bármily csökkentésére vezet.

Szerkesztő.

² Az első közleményt lásd a mult évfolyam 656. lapján.

megőrzése — az utónövények számára kész tápanyagokat hátrahagyó tulajdonságuk szerint. A terméseredmények kevés koczkázata. A kisgazdáknak csekély kézi- és fogatoserő mennyisége, mint korlátozó tényező a termelés során. Gépkultúra — ipargazdaságok.

A burgonya. Eredete s földrészünkön való elterjedése. Számos fajtája, tekintettel a gyors elfajzásra és nemesedő hajlamra. Kiszemelés, magkiválasztás és ojtás útján való újfajta előállítások. A gumó alakja és részei. A bő keményítőtartalom. A szeszgyártásra, keményítő-készítésre, takarmányozásra s étkezési célokra ajánlott varietások, tekintettel a tenyészeti idő tartamára (korai, középérésű és késői fajták). A csekély klíma- és talajigény. Az enemű kedvező viszonyok tekintettel a keményítőtartalom s a terméseredmény nagyobbodására. A túlnedvesség hatása a betegségek fellépésére; a nagy meleg és a kiszülés; a fagy iránti érzékenység s a vetési idő megvalasztása. A talaj megmunkálása a különböző előnővények szerint. A tavaszi munkák során az ismételt szántás előnye; a laza talaj s az extirpátorozás; a friss trágyás föld megkívánta elmulaszthatatlan tavaszi szántás. A trágyázásnak majd szükséges, majd célszerűtlen volta tekintettel a különböző haszoncélokra. Az istállótrágya proteinszaporító s keményítőtartalmat csökkentő hatása. — A vetőgumó minősége és holdankénti mennyisége. A burgonya a vetésforgóban. Vetési módok: kézzel, kapával s eke után, töltőgető ekével, sorhuzó után, vetőgéppel. A tenyészet közti különböző művelési módok, tekintettel a burgonyavész elterjedésének meggátolására (a Güllich-, a Jensen-fele és a két oldali védő töltőgetési művelés) s a talaj minőségére (a közönséges, a gerinczes, a síma és a Rosenberg-Lipinszky-fele művelés). — Az érés, kiszedés, kiválogatás, eltartás (pinczében és földprizmákban). Terméseredmények. Betegségek. A burgonyavész idejekorán való felismerése, a károsítás. A védőműveléseken túl a bordeauxi s a sulpho-steatit keverékkel való permetező védekezés. Az oldatok receptje. A permetezés kivitele, hatása, költsége. — A burgonyahimlő, a fodrosodás, a fonálbetegség, a bábásodás, a takonykór, a sorf. — Állati ellenségek: a pajor, a drótféreg s a kolorádóbogár. Védekezések.

A gyógynövényekről. Az előadó tanár felolvassa az e tárgyban a földművelésügyi minisztériumhoz benyújtott memorandumát s ismerteti a «Magyar-kincs» nevű burgonyafajta előállítójának, *Agnelli* csári (Nyitra m.) plébánosnak a gyógynövények termelésére berendezett gazdaságát. Vonatkozás a magkereskedők és droguisták részére termelő kisgazdaságok aránytalanul nagy jövedelmezőségére.

A répafélék. A takarmány- vagy burgundi répa termelése kapcsolatban a kiterjedt állattartással s tejtermeléssel. A gyökér dús protein tartalma. A fajváltozatok a gyökér alakja szerint. A mérsékelt meleg és csapadékos klímának s a mélyrétegű televényes vályogtalajnak kiválólag előnyös hatása. A takarmányrépa az őszi és tavaszi gabona közt. A répaföld gondos előkészítése a gyomírtás, az egyenletes vetés s a gyökér fejlődése okából. A takarmányrépa egyéb kapásnövény, önmaga, luczerna után s a gyeptörésben. A nagy trágyaigény. Az istállótrágyázás eszközlése. A műtrágyák tekintettel a minőség és

mennyiségre. A műtrágyaszórával kombinált vetőgépekről. A vetőmag jóságát mutató próbacsíráztatás. (100 mag adjon 165 csírárt — a répa-mag mint gomoly.) Vetőmagszükséglet. A korai vetés tekintettel a fiatal növénynek az orrmányos bogarak (Cleonus, Otiorynchus) megjelenése előtt kívánatos megerősödésére. A vetés kivitele. A vetőgépekhez idevonatkozólag fűzött kívánalmak. A sortáv változása a fajták szerint. A vetés mélysége. A henger nedvességgyűjtő munkája a gyors csírázás előmozdítására. Az ápoló munkák: kikelés után sárbolás, az első kapálás s az egyezés (ennek gondos eszközlése) további kapálások a gyomosodás szerint. Az angol répakapa s a fogatos művelés. A töltögetés s a répalevél leszedése mint felesleges és károsító szokás. A körleg levegőjének tápláló hatása a gyökérbe gyűlő rezerv tápanyagoknak rohamos szaporodása idején. — A kiszedés ideje és módjai tekintettel a különböző varietásokra. A Sack- és Zimmermann-féle répakiemelő ekék. A gyökér épsége tekintettel a jó elállásra. A gyökér tisztítása s a szakaszos eltakarmányozásig való eltartása földprizmákban. A termés nagysága s értékesítése a takarmányozás során. Betegségek: a répauntság s igazi oka (Helerodera Schachtii répanematoda). Védekezés ellene; a répabogár s a «Rovarín»- és chlorbarium-permetezés. A Kherndl-féle permetező-készülék a leszerelt vetőgépre alkalmazva. Kézi permetezés. Növényi betegségek s az időelőtti szárba-menés. — A magrépa 2 évi ápoló gondozása magtermelés céljából. A házi magtermelés előnye és haszna.

A cukorrépa s termelésének célja. A nálunk termelt s ismertebb válfajok. A jó cukorrépa fajtajellegei tekintettel a gyökér nagyságára, a súlyra, viszonylagos cukor- és sótartalomra, alakra, a föld alatt maradó tulajdonságra, a kis terjedemű levélkoronára s a hús minőségére. Klíma s talajigény mint a takarmányrépánál. A közvetlen trágyázás hátránya. Az istállótrágya mint az előnövény trágyája. A cukorrépa viselkedése a 3 fő tápanyagot tartalmazó műtrágyák iránt. A talajnak idevonatkozó kívánsága s gyakorlati kiismerése. Az alkalmazandó műtrágyával való eljárás. — Vetés, ápolás, kiszedés mint a takarmányrépánál. A termés nagysága és értékesítése. A cukorrépa mint ipargazdasági növény. A cukorgyárak termelési szerződésai. — A magtermelés körültekintő volta és kivitele. A gondos és kiváló-gató magtermeléssel kapcsolatban a cukortartalom perzentos emelkedése. Ellenségek, károsítások és védekezések mint a takarmányrépánál. A termelésnél elkövetett hibák.

A cikória (kávékátáng). A művelés célja, lassú terjedése, a termés értekesítése. Terméseredmény métermázsákban s beváltási árban, szemben a termelési költséggel. — A középkötöttségű s mésztartalmú talajnak mélysége tekintettel a hosszú- és rövidgyökerű válfajokra. Talajmegtakarmányozás és trágyázás tekintettel a csekélyértékű ágbogas és kesernyész ízű gyökérképződésnek megakadályozására. A vetés előtti hengerezés és az apró mag viszonya. A földdel kevert mag korai vetése. (A még félig vad természetű növény a fagy iránt érzéketlen.) A sortáv. Vetőmag mennyiség, a vetés mélysége. Vetés utáni hengerezés a csírázás gyorsítása céljából. A répákkal rokon időszakos művelés. A kiszedést

jelző érés felismerése. A kiszedésre szolgáló kétágú kapa. Sack répa-kiemelő ekéje. A Bächer-féle cikória kiemelő ekerész. Hivatkozás az egyetemes ekékre. — Gyökértisztítás s esetleges elrakás kupacokban. — Magtermelés.

Ipari s kereskedelmi növények. Az idesorolt növények mint kizárólag piaczi természetűek. A termeléshez megkívánt szakértelem elegendő tőke s ezeknek megfelelő nagy jövedelem. A kapásnövényeknek a birtokból a trágyát kivívó, talajzsaroló természete s a műtárgyaknak kiterjedt alkalmazása lehető biztos terméseredményeknek huzamos szolgáltatása okáért. Jó talajelőkészítés s elegendő munkáskéz. Egészséges munkás-társadalmi viszonyok. A közeli piacok — A kereskedelmi növények csoportosítása: gyáriak, fűszeresek, festőnövények. Tárgyalásra jönnek a gyáriakból a dohány és a komló.

A dohány. Eredete s termelésének, élvezésének lassú elterjedése Európában s hazánkban (1492 Panó, utóbb Nicot János) Tilalmi törvények. Államjövédéki vonatkozása, monopolium. Terméseredmények. — Botanikai tájékoztatás s az azon alapuló 4 főfajta. Ezek válfajai, főtekintettel a hazaiakra s a termelő vidékekre. A dohánygyárainkban szükségeselt fontosabb külföldi varietások. — A fejlődés kezdetén megkívánt kellő csapadék s utóbbi bő és tartós meleg időjárás s ezzel kapcsolatban az egyes fajváltozatoknak korlátolt területen lehetséges termelése. A különböző eredetű és természetű talajoknak a dohány sikeres tenyésztésére, erejére s zamatjára gyakorolt hatása. A termelendő fajták és fajváltozatok megválasztásánál követendő elvek. Lehetőleg egy azon, vagy kevésfajta termelendő, tekintettel a kevertlevelű bálóknak a beváltásnál való silányabb minősítésére. A különböző fajták válogatása, osztályozása több munkáskezet is igényel. — A «dohányföldek» megszüntetendők. A dohány a vetésforgóban. A különböző előnövények szerint változó gondos talajmegmunkálás és bő trágyázás, tekintettel a dohány talajzsaroló természetére. Az előnövény trágyázásának haszna; a műtrágyák. — A rászák (palánták) nevelése. A melegágy elkészítése, a megfelelő mennyiségű száraz mag vetése, a csiráztatott mag vetése. A kikelt rászák telnevelése: ritkítás, finom föld ráhintés, permetező locsolás, szellőztetés (a hazsura), langyos vízzel való öntözés. A penészedés terjedése ellen való védekezés. új vetés. A hidegágyi rászaknevelés. A rászák kiültetése: az időjárás és napszak megválasztása, a sorvonóval történő jelzés, sor- és növénytávolság, a fajták termete és a levélképződése szerint, kiültetés előtt való földöntözés. A Northon-kút szerepe. A palánta kiszédése a meleg- és hidegágyból. Az ültetés kivitele, az ültetőfa. Az esti-locsolás; két három nap múltán a foltozó-ültetés. — A tenyészhelyére került növény ápolása, 1-ször a talaj beművelése során: az ismételt kapálás és oromra állító töltögetés száraz időben (ennek levélvédő célja) 2-szor a növényápolása során: a tetőelhányás (célja és kivitele), a kacsozás s a felesleges tőlevelek eltávolítása, a levelek számának szabályozása. — A levelérés jelei, a törés módja. A 3-féle levél különböző idejű érése és törése. A letört levelek osztályozása. A fülesztés célja és kivitele a felfűzés útján. A különböző fűzések: lapra- oldalt- és forgatva fűzés. A vasfűzőtű, a zsineg, a kukafa. Szöges léczeken

(exsiccator) való fonnysztás. — A szárítás czélja, a szárító állványok. Szárítás a szabadban: napon és árnyékban, befejező szárítás a pajtában. A szabadban való szárítás hátrányai. A jól száradt dohány ismertető jelei. A kezdettől fogva fedett helyen való szárítás. A szárító pajta anyaga, szerkezete, a kiültetett földhöz viszonyított méretei. A melegség és nedvesség szabályozása. A belső berendezés. Előállítási költség. — A pajtai szárítás gondos ellenőrzése: előszárítás sűrű aggatás által, a szétlazított szárító-aggatás, esetleges záróaggatás. A kiszáradás ismertető jelei. — Az osztályozó válogatás a simító-házban. A kincstár által 3 évenként megállapított hat főosztály. A simítás czélja, módja (víz nélkül). A munka nappal végzendő a színek felismerése végett. A csomózás, utóbb a máglyákban erjesztés, mely utóbbi művelet ujólag a szárító-pajtában eszközözlendő. A hulladék elszákolása. A máglyákban osztályonként erjesztett csomók elbalozása. (Bálfa, gyékény, kötél). A bál nagysága, súlya. A termelő névjelzése, a minősítés jelzése. — Az 1876. évi VII. becikkelyezésű dohánytermelési törvény ismertetése: Termelési engedély kivitelre és a kincstárnak. Hol termelhető dohány? Minimális terület. Kik nem termelhetnek? A termelési feltételek; a rászák záros határidőn belül való kiültetése, a virágok eltávolítása, a magmegválasztás; a föld megmunkálására vonatkozó határozmányok. A lemondás. A védnövény engedélyezése, sorközi növénytermelési tilalom. A kórok megsemmisítése, sarjúnovelési engedély. A pénzügyőri kötélvizsgálat. A termelést kérő folyamodás bélyegmentessége és kötelezettsége. Kincstári előleg adásának ideje és nagysága. A büntetések. — Statisztikai adatok a hazai dohánytermelésről. — A dohány betegségei időjárási okokkal; állati és növényi károsítások. — A termelésnél elkövetett hibák összegezése.

A komló. Botanikai tájékoztatás. A komlólisztet szolgáltató nővirágos példányok szaporítása, a károsító megtermékenyítést eszközölő hímvirágos egyedek irtása. A női toboz szerkezete vonatkozással az összecsomósodott, szurokszagú lupulinra. Ennek anyagai. Melléktermelési czélok: a komló mint takarmány, mint fonál-, papír-komposzt anyag s mint tüzelőszer. — A vetésforgón kívül álló komlókertek. A válfajok. A különböző fekvésű talajokra alkalmas varietások megválasztásánál érvényesítendő szempontok, tekintettel a lupulin tartalomra, rövid tenyészidőre és ellenálló képességre. Az egymás mellett termelt különböző varietások elfajzó tulajdonsága. Ajánlható dugvány bevásárlási források. A dugvány ápoló ágyban egy évig acclimatisálódó tövek, próbatenyésztés. Pajtánként külön ágy. Az állandó telep kezelése. A telep kiültetésének sűrű és ritka volta, a talaj lejtése és jósága, a fajta nemessége szerint. A rigolirozás és kapcsolatos trágyázás. Különböző ültetési alakzatok és azok előnyei. A telep szakaszos beosztása. Az ültető távolság megállapítása és kijelölése póznákkal és karókkal. A dugványozás ideje. A hígított trágyalében megáztatott dugványok megbíralása. A fészkek kiásása, a dugványok elültetése, portrágyával kevert földdel való betakarása, megjelölése. Sorközi gyomirtás, fészekritkítás, a jelzőkaró eltávolítása. Ideiglenes szőlőkaró alkalmazása, erre 2—3 hajtás felkötése, a többi lenyese. A szőlőkarón túlnőtt tőke alsó kötéseinek lazítása.

s a túlnőtt szár visszahajlítása, a szűzkomló (első évi) képződés megakadályozása céljából. Őszig töltögetés. A karók őszi eltávolítása után a metszés nélkül maradó komlócsomóknak (legalább a töveknek) beföldelése. — A 2. év munkája: február eleji sorközi szántás és tőnyítés. Áprilisban metszés, a harmatgyökerek és forradásos helyek eltávolításával 2—3 szemig. A tőke betakarása portrágyás földdel. Az állandó támaszok alkalmazása: pózنامűvelés, sodronyművelés (alacsony és magas). A kötözés, komló balra csavarodó természete. Két-három kapálás és őszi takarótöltögetés. — A további évek munkája a talaj megmunkálását és a növényt illetőleg. — Az aratás: a komló érettségének jele. A toboz-szedés: mint (szakmáymunka) indástól vagy a nélkül. Osztályozás. Az egyazon napi szedés egy tömegű szárítása szobában, magtárban és szárító cserényekben. A réteges szárítás módja, a száradás megbíralása. Bezsákolás préseléssel. A fülledés ellen a kénezés. — Terméseredmény, értékelés. — A komlótelep élettartama. — Állati és növényi ellenségek.

Kriek Fenő.

NÉPOKTATÁS.

Eötvös József és a népnevelésügy.¹

Huszonhét év óta takarja immár az ercsii sírbolt báró Eötvös József tetemeit s emléke közöttünk elevenebb, mint valaha. A múlt évekkel nő nagysága s a nagyobbodó távolsággal dicsősége. Egyre fenségesebben bontakozik ki hódoló szemünk előtt ennek a nemes pályának harmoniája s a nemzetnek mind szélesebb rétegei meggyőződésül vallják, hogy élete példájával multunk gazdagabb, munkája becsével jövőnk biztosabb lett. Azért, midőn emlékét a magyarországi tanítók Eötvös-alapja évről-évre megújítja, teszi ezt nemcsak az egész tanítóság képviselőjében, a melyet elsőben ő ébresztett öntudatra; nemcsak az egész tanügy képében, a melynek annyi vezérlő eszméjét ő adta, hanem tette az egész hálás nemzet nevében, melynek benne egyik legnagyobb fiát ünnepli.

«Minden új név — mondja Gondolataiban — mely körül a nemzet lelkesedése egyesül, egy-egy új szó, a melylyel a nemzet gazdagabbá válik s mely bizonyos fogalmakat tisztán kifejezve, haladásának eszközéül szolgál.» — Ily nyelvkincsünket gazdagító szó nekünk: Eötvös, s a fogalom, a melyet rajta értünk: nemzeti művelődés.

Am ezidei emlékünnepeket egy kimagasló alkalom különös fényvel övezi: ez évben telik le ötvenedik fordulója annak a kulturtörténeti nagy mozzanatnak, hogy Eötvös József az 1848-iki országgyűlésben törvényjavaslatát az elemi oktatásról a nemzet elé terjesztette. Oly

¹ Szerző felolvasta a február 2-án tartott Eötvös-ünnepen.

időben történt ez, midőn a szabadságharcz előre veté véres árnyékát, Kossuth már leborult az önfeláldozó nemzet nagysága előtt s Eötvös maga is hirdeté, hogy veszélyben forog a haza. Ily körülmények között mondá az ország első közoktatásügyi minisztere a képviselőházban: «A népnevelés a státus kötelességei közé tartozik, épp úgy, mint az ország határának védelme.» S mialatt odakünn a gyűlölség és tudatlanság a fajok és alsó néposztályok harczát szervezi a haza ellen, Magyarország nagy szíve és nemes jogérzete imigy szólal meg Eötvös József beszédében: «A szabadságot és egyenlőséget az országban valóra kell váltanunk. Nevelés nélkül azonban az egyenlőség semmi, csak pusztá szó; a nevelés az, a mely által az alsó néposztálybeliek az állam által nekik adott jogok élvezetére képesekké tétetnek. Elhalasztani a nevelési intézkedéseket nem más, mint azon időpontot elhalasztani, melyben a nép azon jogot, a melyet az állam adott, valósággal élvezheti; mert a politikai, jogokat nemcsak a törvény adja, hanem adja a személyes képesség is. Mennyivel több szabadság áll a törvényben, annal nagyobb lesz azon valóságos különbség, mely a művelt és a nem művelt osztályok között létezik.»

S midőn husz évvel később a nemzet vezérletében ismét része jut, ott folytatja, a hol férfikora delén kezdette. Ő tudta, hogy élte első felében mit kezdjen erejével, s a másodikban, mit kezdjen tapasztalatával. S a nemzet helyeslése mellett hirdeti újra a népnevelés elhalaszthatatlan szükségét. Programja is a régi, csak okai és bizonyítékai számosabbak és súlyosabbak. Jól tudja ugyan, vallja is, hogy egy nemzet állása más nemzetek körében attól függ, a mit a tudomány és művészet terén fölmutathat, s nem attól az általános műveltségtől, a mely akár a legczélszerűbben rendezett népiskola által elérhető — de nem természetes-e, hogy Eötvös, a kinek szárnyaló elméjét érzelmes szíve mindig a szegények és elnyomottak felé terelte, most is a közoktatás intézményei közül első sorban a népiskolázásnak törvény útján való rendezésére gondol. Ezt kívánja szerinte az állam biztossága, hogy ne olyanok határozzanak legfontosabb ügyeiben, a kikben az arra szükséges műveltség hiányzik; ezt kívánja az igazság, a mely szerint amaz osztályok érdekei veendőek mindenekelőtt figyelembe, a melyek a legszamosabbak s együttvéve az állam terheinek legnagyobb részét viselik; ezt kívánja az a körülmény, hogy a kiknek az oktatásra legnagyobb szükségük van, hiányát nem is gyanítják s azt saját erejükből pótolni képtelenek. Fürkészt-e ki valaha nemes szív nyomósabb okokat tételének igazolására? De azért nem télti a magyarság állását a többi nemzetek körében sem, mert kétségtelennek tartja, hogy a hol a nép zöme a műveltség egy bizonyos fokára emelkedett, ott a tudomány is meg fog honosodni s a művészet is terjedni; holott ha az állam megfordítva jár el, az a képesség, mely a nemzet legszamosabb részében rejlik, elvész és azok nagy része, kik a tudományban az első helyet foglalhatnák el, tehetségük öntudatához nem is juthatnak.

S valamint az iskolát, azonképpen megbecsüli a tanítót is. Nyiltan kimondja, hogy a törvényhozás a népnevelésnek csak akadályait háríthatja el, a feladat pozitív megoldása ellenben első sorban a néptanítók-

tól függ. A törvényhozás csak az alapokat rakhatja le, az épület emelése ő rájuk vár. A tanítókat szállja meg hivatásuk szelleme; azon meggyőződéssel dolgozzanak nagy feladatukon, hogy hazájuk jövőjén dolgoznak s hogy mindazok közt, a kik büszkén a nemzet szolgáinak nevezik magukat, nincs senki, a ki ezt náluknál több joggal tehetné, mert hisz senki a jövő nemzedék jólétére nagyobb befolyást nem gyakorolhat. Így szól hozzánk, a kiket, magához emelve, munkatársaiul tekintett. De nyomatékkal hirdeti e megváltó nézeteit az ország színe előtt is. «Kétséget nem szenved — mondja híres képviselőházi beszédében — hogy e hazának összes tisztviselői közt nincs olyan, a kire fontosabb ügy volna bízva, mint a néptanítóra. Megvagyok győződve, hogy éppen a népnevelés általános elterjedése által e haza anyagi tekintetben is annyira emelkedni fog, hogy idővel meg fogja hálálhatni népoktatóinak azt, a mivel nekik tartozik, mert teljes meggyőződésem szerint e hazának emelkedése anyagi tekintetben is sokkal inkább függ a népneveléstől, mint bármi mástól.»

Íme, így ébresztgette öntudatunkat, így emelte állásunk méltóságát, így szeretett bennünket. Csoda-e hát, ha a magyar néptanító szinte vallásos áhitattal tekint a megdicsőült alakra és szíve mélyén megrezeg, arra gondolva, a ki prófétája és apostola volt? És áldjuk a kort, hogy az ő emlékezetének gyújtván lobogó fáklyát, mindezt már csak Eötvös működésének dicsőítésére és nem egyúttal a magunk működésének méltatása érdekében kell elmondanunk. De lángbetűkkel vessük a Nagynak felejthetetlen szavait szívébe és emlékezetünkbe, és derült bizalommal folytatjuk nehéz, de áldott munkánkat.

Ez hát Eötvös fölfogása a népnevelésről és hivatásunkról. A népoktatásnak központi hely jut: az föltétele az egyéni jólétnek és a polgári szabadságnak; az föltétele a nemzet erkölcsi emelkedésének és az állam biztosságának. A föladat teljesítését pedig első sorban a tanítóktól várja. Ennél magasabb és magasztosabb szempontra nem emelkedhetik senki.

Igenis, tőlünk, tanítóktól várja. De nem az egyestől, hanem valamennyiunktől. Vállt vállhoz vetve, buzgóságot kitartással nemesítve, odaadást szorgalommal párosítva, ügyességet tudással fokozva — így formálódjék a szellem, a mely bennünket áthasson és vezéreljen. Ezért írja be már törvényébe, hogy egyesületekbe sorakozzunk. Az együttműködés így fog közszellemet teremteni, a nézetcsere eljárásunk helyes vagy hibás módjára eszméltetni, más vélemények mérlegelése türelmessé tenni, új fölfogások megismerése tudásunk állandó gyarapítására ösztönözni. Így Eötvös nemcsak a nemzet nevelését bízta mi ránk, hanem a saját magunk nevelését is.

Jól számított-e? kérdi az örökéletű előítélet. Nem hagyta-e itt is nemes optimizmusa számításon kívül az erők reális értékét? veti ellen a kicsinylés. Tekintsetek körül az országban és majd háromszáz tanítóegyesületében. Mit láttok? Művelődést és okulást, hűséget és bizalmat, hazafiságot és lelkesedést. Hogy 27,000 tanító közt nemcsak a személyes és testületi erényeknek akad képviselőjük, van-e jogotok ezen főnnakadni? Bátran kimondhatjuk: a magyar tanítóság immár nemcsak érdeklődő tanúja, hanem munkás tényezője is a nemzeti haladásnak.

E haladás zaja téveszti meg a rosszakaratot, mely nem látja, hogy a körülmények és viszonyok tusájából, az elvek és elmék harcából egy új iskola állott elő, melynek a régivel csak a neve közös, de új a tartalma és új a szelleme. Eötvös József nem becsülte túl tanítóit. Jól ismerte ő ez anyagot s tudta, mire képes — hiszen ő is magyar volt.

De Eötvös a tanítók továbbképzésének még egy más, nem kevésbbé foganatos eszközét teremtette meg: 1868. február 6-án jelent meg a *Néptanítók Lapja*, a melynek legelső cikkét ő maga írta. «Nem kezdek jobban — így szól — e lapokat, mint midőn azon meggyőződésemet fejezem ki, hogy a tapasztalás igazolni fogja a tanítóknak helyezett azon bizodalmat, a melylyel népoktatásunk gyors emelkedését buzgóságunktól várom.»

E lapot közel 15,000 példányban és hét nyelven adta ki. Hogy a mely tanító folyóiratot nem járthat, könyvet nem vehet, az is tudomást szerezhessen a hazai iskolaügy állásáról és a paedagogia haladásáról. Hatalmas eszköz volt ez, Molnár Aladár kifejezése szerint, a közös nézetek, közös érzelmek és közös szellem megteremtésére és lehetetlen nem osztozkodnunk Eötvös e méltó munkatársának panaszában, hogy a lap idegen nyelvű kiadásait csakhamar beszüntették. A hódítás egy hatékony eszköztől fosztottuk meg ezzel magunkat, a mely nem a törvény imperatív rendelkezésével, hanem a munkaközösség bennrejlő erejével tört volna a nemzeti géniuszunk utat. Ne felejtjük az analog esetet sem. Földművelésügyi kormányunk az országban divó hét nyelven adja ki Néplapját. Vajjon a ki a hazai műveltségnek készíti elő a sokszor csökönyös talajt, kevésbbé fontos-e nekünk, mint a ki a hazai ugart tőri? Nemcsak a földet kell megtartanunk és megnyernünk a magyarságnak, hanem az elméket is.

A harmincz év alatt, mióta Eötvös organuma megindult, a népnevelési lapok megsokasodtak hazánkban. De nem tudom, Eötvös ennyi újságban a továbbképzés kívánatos eszközét látta volna-e? A sok lap részben nem tékozlása-e az amúgy sem igen gazdag szellemi tőkének? Az elmék súrlódása haszonnal biztat ugyan, de nem produkál-e a sok központ tulságos sok vezért, nem alkot-e sok követő tulságos sok tábor? Minden lap — mondják — egy-egy csillag a népnevelés egén. De sok csillagnak immár halaványul fénye és ez a nap közeli fölkelését hirdeti. Ám ne felejtjük, hogy még e század elején nemzeti irodalmunk is így fejlődött. A hasonló eredményt azért a hasonló körülményeknek kell betudnunk s nem az egyéni hivalkodásnak. A népnevelési lapok számának csökkenése mutatja, hogy a népnevelés ügye maga erősödik s hovatovább megtalálja biztos sulypontját, a mely az ingadozásnak véget vet. Azért ismerjük el hálával a sok kísérletezés hasznát, a mely azzal, hogy fejlődő erőknak tért és alkalmat nyitott, elvont fejtegetéseknek és idealis törekvéseknek értő és érdeklődő közönséget nevelt, az erőteljes és vezérlő organumok utját egyengette és rövidítette.

Ámde bármily fontosak az egyesületek és a lapok, nem lehet immár velük beérnünk. A harmincz év alatt, hogy a népoktatási törvény fönnáll, a tanítók egy új nemzedéke nőtt fel, a melynek magasabb tanultsága és műveltsége, tudása és becsvágya a továbbképzés eddigi esz-

közein kívül egyebet is kíván. Itt az ideje, hogy tanítóink kezébe könyvet is adjunk.

Legelsőbbben olcsó tudományos kézikönyvet. Nem vezérkönyvet, a melyből megtudja mit hogyan tanítson, hanem kézikönyvet, a mely állandóan unszolja, miből mit tanuljon. A tudomány halad, az ismeretek anyaga sokasodik, elvek és rendszerek is módosulnak és változnak. Engedhetjük-e, hogy a tanító a tudás ez eleven áramlatától mindinkább eltávolodjék és elidegenedjék? De a tanítás szelleme és sikere is nemcsak a tanító jó módszerétől, hanem tudása fokától is függ.

És adjuk kezébe nemzeti klasszikusainkat. Vörösmartyt, Petőfit, Madáchot már közkeletűvé tették viszonyaink. De a kikre a tanítót legszívesebben utalnók: Arany legtöbb műve még mindig drága, Eötvös pedig, az ő Eötvöse, számára jóformán hozzáférhetetlen. Pedig mily nemesítő hatással lehetnének érzelmes költeményei; mint üdülné föl a Karthausi pompázó nyelvtétől, szárnyaló eszméitől s mennyire megerősödne odaadó hazafiui munkájában, megtanulván, hogy »csak az önzőnek nincs vigasztalása a földön.» Mily tiszta, magas régiókba emelnék őt tartalmas Gondolatai: hit és vallás, ember és világ, irodalom és tudomány, állam és politika — egy egész gazdag világnézet mélyreható elmével kigondolva, meleg szívvel megírva. Azután akadémiai emlékbeszédei, melyekben oly sok a tudás, oly mértéktartó az ítélet, oly becses a forma. Ezek nélkül talán meg sem érthetjük a magyar emlékbeszéd azon európai és klaszszikus magaslatát, a melyre ez irodalmi műfajt Gyulai Pál éppen az Eötvösről mondott beszédjével emelte. És országgyűlési beszédjeit is olvasván, nemcsak a halhatatlannak sokoldalúságát csudálná, hanem megértené, hogy éppen, mert Eötvös államférfi és szónok, költő és író, tudós és bölcsész volt, ezért lehetett népoktatásunk megalkotója, nemzetünk művelője.

És végül kezébe kell adnunk a tanítónak a nemzeti műveltség nagy letéteményesei mellett az ő tudománya remekíróit, a paedagogia klasszikusait is: gerjesztésül, okolásul, tanulságul. Kell hogy együtt találja Montaignet és Baconot, Locket és Comeniust, Rousseaut és Pestalozzit, Jean Pault és Herbartot. Az ily sorozatos fordítások a paedagogia fejlődésének is nálunk alapot vetnének és bizonyos, ha igazi neveléstudományunk lesz, ez a maga részéről is vissza fog hatni tanítóink továbbképzésére.

Igenis, könyvek, könyvek kellene. Hogy pedig az eddigi érdemes kísérletek e téren elégteleneknek bizonyultak, mutatja, hogy a mi viszonyaink között e hiányok pótlására nem egyesek vannak hivatva.

Régi magyar szokás, hogy irodalom és tudomány dolgában mindent az Akadémiától várunk, vagy a kormánytól, esetleg mind a kettőtől. Nos igen. Íme, közoktatásügyi kormányunk élén Eötvös József utóda áll: minden jó kezdeménynek készséges támogatója lelkes barátja; és az Akadémia élén Eötvös József fia áll: vér az ő véreből, szellem az ő szelleméből — lehetetlent várunk-e? Szabad-e csüggednünk? Nem kell-e reménylenünk?

Harmincz évvel ezelőtt ezt írta Eötvös: «Azon a napon, a melyen a nemzet épp oly szükségeseznek fogja tartani az áldozatokat, a melyek

tőle népnevelésünk megállapítására kívántatnak, mint azokat, a melyeket a közigazgatási vagy közlekedési eszközöknek fentartására hozni kénytelen, azon napon a legnagyobb akadály, mely népoktatásunk emelésének útjában áll, elhárítva lesz s első sorban népoktatóinktól függ, hogy a nemzetet erről meggyőzzék.»

Vajjon mennyire sikerült ez nekünk?

A fölemelő választ Eötvös utolsó költeményében látom példázva: a Zászlótartóban. Az elhanyagolt bajnok körül néz: ki fogja helyette a lobogót tartani, védeni? S ime, mind, mind ajánlkozik:

Kevés egy élet, egy kar,
E terhet hordani,
De mindnyájunkra bizzad,
S meg fogjuk tartani.

S ő ránk bízta, mindnyájunkra: a társadalomra és vezetőire, a nemzetre és kormányára. S midőn a zászló az egész nép fölött lebeg, tán látomásszerűen, nagy szíve utolsó vigasztalását ez utolsó verses soraiba tette le:

Ő látja, s megnyugodva
Csukódik be szeme,
Hisz zálogát jövőnknek
Jó kézbe tette le!

Bánóczi József.

A paidologia.¹

A most búcsúzó XIX. század a századok közt a legnagyobb haladást s a legszamosabb találmányt tudja felmutatni. A technika terén egyik találmány a másikat követi s csak magának Edisonnak több mint száz találmány köszönhető.

A tudományos ismeretek halmaza oly tetemesen nőtt s úgy elágazott, mint az előbbi századokban soha. Új tudományok egész serege keletkezett, mint földtan, lélektan, biológia, physikai és társadalmi tudományok. Magától *Darwintól* új tudományok és új világnézetek származtak.

Ezen újabb tudományok közt a gyermekről való tudomány, a paidologia, a gyermekisme, a legfiatalabb.

Hogy a gyermeket természete szerint kell nevelni, azt már régóta tudták. Már bölcs Salamon mondta: Vezesd a gyermeket egyénisége szerint, s aggkorában se fog eltérni ezen úttól.

Hogy tehát a gyermekek testi és lelki képességeit ismerni kell, már a régi népek is belátták, de a belátást nem kísérte eredmény. És miért? Azért, mert a gyermekeket nem figyelték meg tudományosan és nem tanulmányozták alaposan. Azért, mert a paidologia létrejött és gyarapodása, más segédtudományok létezését s új figyelési módokat

¹ Felolvasztta szerző a tanítóképző-tanárok egyesülete választmányának február 7-én tartott ülésén.

tételez fel. Anatomia, physiologia, anthropologia, embryologia, tapasztalati és összehasonlító psychologia nélkül a mi tudományunk, a paidologia nem virágozhatik. Ezen tudományok pedig csak ezen században tettek nagy haladást.

Ez az a talaj, a melyből a paidologia kinőtt, de a nap, a mely állandóan élteti, a *különböző korú gyermekek* tudományos megfigyelése. Mert a gyermek lelke egészen különbözik a felnőttétől. A gyermeknél minden szerv, minden testi és lelki működés percenként változik; mert szakadatlan fejlődésben van.

A szülők volnának első sorban hivatva, gyermekeiket megfigyelni és valóban néhány tudós apa, mint Darwin, Strümpell, Preyer, Perez, Hauffe és Schulz saját gyermekeiket figyelték meg életük alsó éveiben, és erről becses könyveket írtak.

Curtman már 50 évvel ezelőtt ajánlotta a szülőknek napló vezetését. Ezen napló szerint már az első félév mulva a következő rovatokat kell kitölteni: az egészség, testi fejlődés, érverés, fogak, a kapkodás, ülés, oltás, táplálkozás, ruházás, alvás, szellemi fejlődés, utánzás, megkülönböztető tehetség, megismerés, a figyelem, az érzelmek nyilvánulásai, az ösztönök és hajlamok, a játék, a nevetés és a sírás. Ezen napló még más rovatokat is tartalmaz és pedig az első 18 hónapra, a 4-ik és a későbbi élet évekre vonatkozólag.

A szülők legnagyobb részénél azonban hiányzik a psychologiai műveltség, a megfigyelő képesség és az erre szükséges idő. A szülők után a tanítók volnának hivatva növendékeiket megfigyelni, észrevételeket tenni, tapasztalatokat gyűjteni. Ennek szükségét én már 29 évvel ezelőtt éreztem.

A Grácban 1869. évben tartott 3-ik osztrák tanítógyűlésben már indítványoztam, hogy a monarchiában működő összes tanítók felszólítandók iskoláikban való psychologiai megfigyelésekre, és hogy ezen czélból külön szakosztály alakítandó, mely mindazon lépésekről és eszközökről tanácskozzék, a melyek ezen cél elérésére, egy paidologia teremtésére, vezethetnek. Indítványomat avval indokoltam, hogy a jelen psychologia inkább spekuláczió és nem tapasztalatokon alapszik; hogy a metaphysikai psychologia a nevelőnek és a tanítónak kevés hasznot nyújt; hogy a felnőttek lelke lényegesen különbözik a gyermekétől; hogy csak paidologiai tapasztalatok, tények gyűjtése által lehetséges egy *tudományos gyermekismét* létrehozni; hogy a tanítóknak leggyakrabban van alkalmuk a gyermek testi, szellemi és morális képességét, előnyeit és hiányait észre venni és hogy különösen a mi monarchiánk tanítói vannak kedvező helyzetben a gyermekeket megfigyelni és összehasonlítani, mivel ezek különböző fajokból származnak, különböző hitfelekezetekhez tartoznak és különböző anyanyelvet beszélnek, s e szerint érzelmeik, véralkotásuk, hajlamaik, nyilatkozataik eltérnek egymástól és sok anyagot nyújtanak a gyermekek összehasonlítására és leírására.

Ezen indítványt a sok ezer tagból álló tanítóegyesület elfogadta a nélkül, hogy tudtommal a végrehajtó-bizottság a lépéseket megtette volna ezen határozat megvalósítására. Csak arra emlékszem, hogy két bécsi tanító, kik szintén az akkor kiküldött bizottság tagjai voltak, ezen

tárgyról érdekes előadásokat tartottak, melyek későbbben könyv alakjában jelentek meg.

Még egy másik eredménye is volt előadásomnak, az, hogy boldogult Dittes, a hirneves paedagogus, a tanítógyűlés után 3 hónapra egy levéllel tisztelt meg, melyet eddig gondosan őriztem és melyet most a t. értekezletnek szíves engedelmökkel bemutatok és magyar nyelven kivonatosan közlök. A levél jobb megértése céljából előre kell bocsájtanom, hogy Dittes egy bécsi tanítóegyesületben indítványomról telolvasást tartott, melynek tartalmát az akkor megjelent «Wanderer» című napilap közölte, a mi engem arra ösztönzött, hogy dr. Dittesnek levelet írjak. Erre írta ő az ismertetendő levelet. Bevezetésében a Wanderer cikkére hivatkozik és mondja, hogy ezt az ujságot nem olvasván, ennek tartalmát csak levelemből ismeri, a miből azt látja, hogy a Wanderer levelezője őt alkalmasint félreértette. Ő t. i. nem akarja, hogy az anthropologia tanulmányozása csak egy szakosztályra szorítkozzék; ez inkább az egész tanítóság feladata legyen. De azt sem hiszi, hogy a népnevelők többsége már elég anthropologiai műveltséggel bír és hogy ne szorulna az anthropologia tanulmányozására való serkentésre; továbbá nem tagadja, hogy az anthropologia terén még igen sok tennivaló van, de azt nem szeretné, hogy a tanítóvilág azon gondolatra jöjjön, mintha e téren eddig semmi sem történt volna; de az sem volna helyes, a tanítóvilágban a tudatlanság és megvetés gondolatát táplálni az embertan, boncztan, életműtan, életmódtan és lélektan terén elért eddigi szép eredmények iránt. Azt mondja, hogy az alakulandó anthropologiai szakosztály feladata kétségkívül az volna, hogy a tanítóktól beküldendő figyeléseket, leírásokat, statisztikai adatokat általános következtetésekre használja fel.

De kérdés, vajjon az anthropologiai viszonyok figyelői és az úgynevezett tények közlői fognak-e elég műveltséggel, objektivitással és körültekintéssel bírni, hogy az észrevett tárgyakat alaposan felfogják, hogy mentek lesznek-e az előítéletektől és hogy képesek lesznek-e a véletlent a lényegestől elkülöníteni? Nem kell-e attól tartani, hogy a beküldendő adatok oly ellenmondók lesznek, hogy tudományos feldolgozásra nem alkalmazhatók? A megfigyelés és statisztika nem oly könnyű dolgok, ha tévedésektől óvni akarjuk. «Nem tanácsolnám, mondja Dittes, hogy az ausztriai tanítóság saját szakállára szerkeszsen magának egy anthropológiát, hogy nagyon nehéz feladatokon kezdje; hanem azt kívánom, hogy mindenekelőtt tökéletesen behatoljon a tudomány elemeibe. Önnek a nyelvekre, a nemzetiségekre feltett kérdései csak a nagy műveltség magas állásponjtjából oldhatók meg. Hogy mi történt eddig a tanítóság művelődése érdekében, Ön oly jól tudja, mint én. De ne higgye, hogy Kegyed indítványát feleslegesnek, haszontalannak tartom. Ez önfelügyelést, önszemlélést, önálló gondoskodást czéloz; pedig ez a fődolog. Indítványa a tiszta utánmondásnak, az utánzásnak, a vak hitnek, a holt betűtudásnak véget akar vetni és ez elveimnek éppen megfelel. Az ön indítványát tehát nem szabad agyon hallgatni; az nemcsak rend- és alapszabályellenes, hanem sajnálatraméltó is volna az iskolákra és a nevelésre nézve. Hangsúlyozni kell, hogy ez úgy

minden gondolkodó tanító közös feladata. Szükséges lesz a tanítók által beküldött megfigyeléseket és véleményeket a tudomány mai álláspontjával összehasonlítani és amazokat ennek segítségével kiigazítani, továbbá a tanítók érdeklődését az anthropologiai tudomány iránt az önálló megfigyelések és kutatások által felkelteni; az elemeket nem szabad elhanyagolni a komplikáltabb s érdekesebb kérdések miatt sem; és a mi a tárgyalások alakját illeti, azt gondolom, hogy a nevelésügyi lapoknak többet kell tenniük annál is, mint a mi a gyűléseken történhetik.

Végre, így fejezi be levelét, feleslegesnek tartom Önnek mondani, hogy kegyed eljárását tökéletesen méltánylom.»

Ezen sok jót és igazat tartalmazó, még mai napon is tanulságos levél, fényes bizonyítékot tesz a boldogult író gazdag tudásáról, éles eszéről és tárgyilagos gondolkodásáról. A ki a korán elhunyt, híres paedagogus gazdag műveltségét, közhasznú tevékenységét, szabadelvű gondolkodását, erkölcsös jellemét ismerte, velem fogja mondani: «Emléke áldott legyen örökké.»¹ De a grácsi gyűlés óta lefolyt 28 év alatt nagyon sok történt a gyermekisme terén. A tudományos psychologia most kísérleteken alapszik. Nemcsak az érzések, a tudat elemei mérésével, hanem a képzetek gazdagságának, gyorsaságának, a gondolkodás vizsgálásával is foglalkozik és pedig kísérleti módon. A psychológiát most már különösen paedagogiai célokból fejlesztik. Fürkészik a lelki tünemények származását, fejlődését, okait és törvényeit; vizsgálják a gyermekek érzékléseit, a látását, hallását, szaglását, képzetei számát, élnétségét, emlékezőtehetségét, beszédtehetségét, utánzó tehetségét, munkaképességét, kitartó erejét és mindezt kísérleti módon eszközlik. Ott, hol előbb a lelki tünemények nagyságát, gyorsaságát, erejét, erős, gyenge, gyors, lassú, nehéz és könnyű melléknevekkel fejeztük ki, ott most a lelki állapotokat számokkal és mérések segítségével jelöljük meg. Míg előbb csak általános psychológiáról volt szó, most egyéni psychológiával foglalkozunk. Minálunk is sok haladás történt. A gyermek testi nevelésére sokkal több gondot fordítunk. Több tanító pl. Péterfy Sándor, Sretvizer Lajos, Somogyi Géza, Budinszky Károly, Peres Sándor, de különösen dr. Waldapfel János, érdekes cikkeket közöltek a mi egyesületünk közlönyében is a gyermek szellemi képességeiről és egyéniségéről, mely tárgyról én is tartottam két felolvasást, a melyek címei a következők: «A kisdedek lelkiképességeinek megismerési módja.» «Az iskolai növendékek tehetségeinek és magaviseletének megbírálása», melyek külön lenyomatban is megjelentek.

De ezen idő alatt a magyarországi tanítók műveltsége, különösen psychologiai képzettsége, magasabb fokra emelkedett; ma már meglehetne követelni a tanítóktól, hogy iskoláikban anthropologiai, vagy jobban mondva, paedologiai figyeléseket végezzenek; most már lehetséges és eredményes lesz, *hogy itt a fővárosban egy külön egyesület, vagy legalább egy külön szakosztály alakuljon azon célból, hogy mindazon eszközöket alkalmazza, melyek a tapasztalati psychologia gazdagítására,*

¹ Életrajza megjelent a «M. Tanítóképző» 1896. májusi füzetében, Somogyi Gézától.

a kísérleti pszichológiai módszerek ismertetésére, a paidológiai tudomány létrehozására vezetnek.

Ezen alkalomból bátorkodom a t. értekezlet becses figyelmét még egy műveckére irányozni. Ennek címe: «Paidologia.» A gyerekekről való tudomány vázlata, tervezete. Szerkesztette *Chrisman Oszkár*.¹

A mű szól a paidologia feladatáról, fontosságáról, történetéről, rendszeréről. Ismerteti a régi népek gyermekét, a mostani műveletlen és félművelt népek gyermekét; a civilizált népek gyermekét. Leírja az abnormis gyermeket, a süketet, vakot, bűnöst, a családban élő, arvat, lelenczet, elzüllöttet, elvadultat. Leírja továbbá a normális gyermeket. születése előtti és utáni anatómiáját, pszichológiai egészségtanát; a gyermek lelkét: utánzását, kíváncsiságát, érzékeit, erkölctanát; tevékenységét, játékait, beszédjét, kézügyességét, gyűjteményeit; s egyéb érdekes dolgokat. Részletesen szól a paidológiai laboratoriumról; a készülékekről, a test, a láb, a kar méréséről, a test alakjáról, a fejről, homlokról. Ismerteti a kísérletezéseket a test erejéről, az életképességről, hallásról, látásról stb. Végül a gazdag és becses bibliographiai függelékben 517 paidológiai művet sorol fel.

E művecske tartalmának ismertetéséből is kiderül, hogy a gyerekekről való tudomány immár terebélyes fához hasonlíthatna, ha azt az erre hivatott kertészek, a tanítók, több szakismerettel, melegebb érdeklődéssel és gondnal ápolnák. Az épen bemutatott könyvecskét gazdag, tanulságos tartalmánál fogva, alkalmasnak vélem a paidologia iránt kedvet gerjeszteni. Van szerencsém azt a t. elnökségnek átadni, azon kérelemmel, hogy egyesületünk egy tagját ezen könyvecske magyarra való fordításával bízva meg. Meg vagyok győződve, hogy ezen könyvben előforduló paidológiai eszmék elterjedése, jótékonyan hatna a gyermeki lét megfigyelésére való hajlandóság és a valódi tudományos pszichológiai nevelés iránti érdeklődés kifejlődésére.

Valóban minden tanítóképzőnek meg kellene szívélni Biuet A., a párisi sorbonne pszichológiai laboratoriuma igazgatójának következő figyelmeztetését: «Az egyéni kísérleti pszichológiának legközvetlenebb alkalmazása a paedagogia terén van, a mi abban áll, hogy a tanítónak eszközöket nyújt oly irányú tapasztalatok szerzésére, hogy az egyes tanulóknál mely testi, szellemi és erkölcsi tulajdonságok túlságos erősek és veszedelmesek és melyek gyöngék és hiányosak.»

Ezek oly kérdések, melyekkel a tanítók legnagyobb része, kik növendékeinknek csak betűnevelést adnak, alig foglalkozik. A mennyire én tudom, eddig még egy francia gimnáziumban sem csinálták meg azt a próbát, hogy miképen néz, figyel és fog fel egy gyermek valamely tárgyat.

Ha ezt a kísérletet csinálták volna, nagyon könnyen lehetett volna tapasztalni; vajjon ezen gyermek bír-e látási képességgel és értelemmel a leírásra, a megfigyelésre vagy a mesélésre való hajlammal, vajjon

¹ Entwurf zu einer Wissenschaft des Kindes von Oscar Christmann. Jena : 1896. Druck von B. Vopalius.

E mű tulajdonképen nem egyéb, mint a fiatal tudós doktoratusi dolgozata.

materialista-e vagy idealista, vajjon gazdag- vagy szegényszavú, gyors vagy lassú, mélyen gondolkodó-e vagy felületesen, érzelmi emótiókra képes-e vagy nem.

Ezen tulajdonságok ismerete épen oly fontos, mint az emlékezet, különösen a bemagoló emlékezet ismerése, mely iskolai nevelésünkben és az érettségi vizsgálatok alkalmából még mindig túlságos nagy szerepet játszik.

Végül még bátorkodom indítványozni és kérni, hogy a t. választmány mindazon lépéseket tegye meg, melyeket Dr. Waldapfel János tanár indítványára a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus általános és iskolai paedagogiai osztálya szükségesnek tartott a gyermek megfigyelése érdekében. Hasson oda a választmány, hogy az ekkor kiküldött öttagú bizottság minél előbb kezdje meg működését.

Tisztelt értekezlet! Tanítóképzők vagyunk; nekünk kell első sorban arra törekedni, hogy ezen új tudomány nálunk is gyarapodjék és virágozzék!

Léderer Ábrahám.

A gyermekrajzi (paidologiai) megfigyelések ügye.

A paidologia ügyében és azon indítványok felett, a melyeket *Léderer Ábrahám* a február 7-én tartott előadása keretében (l. az előző cikket) terjesztett elő az egyesület választmányi ülésén, figyelemre méltó eszmecsere fejlődött ki, a melyet a következőkben ismertetünk.

György Aladár felveti a kérdést, mennyiben lehet paidológiáról beszélni. A paidologia ifjú tudomány; különösen hazánkban alig foglalkoztak ezzel. Eddig csak a budapesti egyetemen kapcsolatos ember-tani intézetben történtek e tárgyban némi kutatások. Nem is történetelt sok, mert maga ez intézet is igen fiatal. Broca Pál, a híres anthropologus, indítványozta ennek állítását az 1876-ban tartott nemzetközi embertani és régészeti kongresszuson; az intézetet 1882-ben állították fel. Németországban külön tanszékek vannak már a paidologia számára. Nagy sikerrel művelik e tudományt Olaszországban; különösen Lombroso Czézár, a turini egyetemen a pszichiatría tanára, tett sokat.

A gyermekisme bizonyos tekintetben a kísérleti lélektan körébe tartozik s azóta fejlődik, mióta a lélektanból a dualismus, vagyis a test és a lélek különanyagúságának nézete eltűnt. Ma már legtöbbször a monismus alapján állanak, a mely szerint a lélek a testtel lényegileg rokon. Kétségtelen az, hogy a lélek a gyermek születésekor nem kész egész, hanem fokozatosan fejlődik, miként a test. Számos bizonyítékunk van erre. Ilyen az a tény is, hogy egyes műveletlen népeknél egyes kategoriák, például az okiság fogalma, hiányzanak. Ez a tudomány szép jövőnek néz elébe, át fogja alakítani a kapcsolatos tudományokat, a logikát, paedagogiát. Azonban ma még a fejlődés kezdetén van, úgy hogy ma még nem is tudomány. Azon a ponton áll, mint az archaeologia és ethnographia. Az adatok gyűjtését megkezdték, sőt már csoportosították is azokat, de még nincs meg az adatrendszerben az egésztest szer- ves egészszé összefűző egység, az alapelv. A kísérleti lélektan mindaddig

nem tudomány, míg a lélek fejlődésének lényegét meg nem határozták. Ezért ma még nem lehet egyéb feladatunk, mint az adatok gyűjtése. Szükséges, hogy ez irányban mozgalom induljon. A mi helyzetünk e tekintetben kedvező, mert a magyar nép meglehetősen fentartotta ősi sajtóságait, tehát megfigyelésekre alkalmas és gazdag anyagul szolgál. Az adatok azonban, újra hangsúlyozza, nem teszik tudományyá a pszichológiát. Azt hiszi azonban, a Darwin tana a fejlődésről nemsokára helyet fog találni a pszichológiában s ekkor fogják észrevenni az adatok értékét.

Nem helyes, hogy csak a lelki tünetenyeket tegyük vizsgálat tárgyává. A lelki jelenségek a testiekkel szorosán összefüggnek. Épen a kísérleti lélektan tanítja, hogy minden lelki jelenség testi mozgalommal kapcsolódik. Preyer is együtt figyeli meg a gyermek lelki és testi folyamatait. A tudomány egyáltalán nem fogja felhasználhatni az elszigetelt, sporadikus megfigyeléseket. Nem elég azt tudni, mit mondott, mit tett a gyermek, hanem szükséges azt is ismerni, mikor, hol, milyen körülmények között s miért mondta s cselekedte. Nem elég a gyermek mondásait gyűjteni, hanem meg kell figyelni a gyermek családi, természeti s összes életkörülményeit, testi szervezetét, állapotát. A gyermek minden cselekedete számtalan körülmény egymásra hatásából származik. A jelenség e viszonyok közül kiszakítva, magában véve, értéktelen.

Végül megjegyzi, hogy Chrisman könyvét, a melyet Léderer ismeretett, el lehet olvasni, de nem tartja érdemesnek a lefordításra.

Péterfy Sándor kifejti, hogy a gyermek lelki jelenségeinek vizsgálatánál és megállapításánál fontos a lelki visszafejlődés ténye. A visszafejlődés több tehetségre nézve fordított viszonyban van a kifejlődéssel. Az agylágyulásban szenvedőknél ugyanazok a kezdetleges lelki működések és tökéletlenségek fordulnak elő, mint a gyermekeknél. Ajánlja, hogy a mennyiben bizottság kiküldésének szüksége mondatnék ki, abba orvosok is bevonassanak. Ajánlja dr. Schwartzert, a kinek értékes pszichiatriai műve jelent meg a gyermekekről.

Dr. Kovács János szerint a gyermeki lélek megfigyelése ügyében mozgalmat indítani a tanügyi kongresszus végrehajtó-bizottságának feladata, mint a mely bizottságot küldött ki e célra.

Nagy László szerint első sorban az egyetemen kellene teljes tudományos apparatussal pszichológiai laboratoriumot felállítani. Kívánatos azonban, hogy a tanítóképzők is legyenek ellátva szerekllel a lélektani kísérletekhez. A tanítóképzők sokat tehetnek a 6—12 éves gyermek lelki életének kísérleti megfigyelése terén, mert a kellő anyag a gyakorló-iskolában kézügybe esik.

Miklós Gergely ajánlja, hogy az idegen «paidologia» szó helyett «gyermek-megfigyeléstan» használtassék. *György Aladár* gyermekismét, *Radó Vilmos* gyermek-ismerettant ajánl¹

A hozott határozatról a választmányi ülés jegyzőkönyve hoz tudósítást.

¹ Azt hisszük, hogy a paidologia-tudományág tartalmának, természetének a «gyermekrajz» szó (a néprajz mintájára) felelhetne meg leginkább. Szerk.

IRODALOM.

A lélek mint actualitási fogalom.

— Könyvismertetés. —

A lélektan alapvonalai. Irta *Wundt Vilmos*. A második kiadás után fordította *Rács Lajos*. Budapest, Franklin társ. kiadása 1898. (8° 312 l.) Ara 2 frt.

Az emberiség gondolkozói régen faradoznak már azon, hogy a lélek lényegéről elfogadható és *helyes* fogalmat nyujtsanak. Az e célra törekvők közül némelyek a *metaphysikai*, mások az *empyriai* alapon állanak. A metaphysikai alapon állók főtörekvése arra irányul, hogy oly fogalmi meghatározást hozzanak létre, mely rendszerüknek megfelel. E metaphysikai fogalomból vezetik le azután a pszichológiai tapasztalatot. Az *empiricusok* a tapasztalatra alapítják nézeteiket s a lelki folyamatokat oly fogalmakra igyekeznek visszavezetni, miket e folyamatok összefüggéséből merítettek, vagy pedig határozott és pedig rendszerint egyszerűbb lelki folyamatokat használnak fel arra, hogy ezek összeműködéséből más, bonyolultabb lelki folyamatokat vezessenek le.

A metapysikai alap hozta létre az úgynevezett *substantialis* lélekfogalmat. E szerint a lelki folyamatok valamely substantiától erednek. A substantia kvalitását azonban az egyik a testtől és az anyagtól *függetlennek*, a másik azonban az anyaggal *azonosnak* tartja. Amazok a *spiritualisták*, emezek a *materialisták*.

A *spiritualisták* a lelket specifícus szeilemi természetű, kiterjedés nélküli, oszthatatlan és állandó lénynek tekintik, de abban még is eltérnek egymástól, hogy az egyik rész a lelki substantiát az anyagtól lényegesen különbözőnek tartja (dualisticus rendszer), míg a másik rész e substantiát az anyaggal rokonnak tartja (monisticus rendszer).

A *materialisták* a lelki folyamatokat az anyagi substratumra viszik vissza. Tagadják a lélek érzék fölötti természetét s azt állítják, hogy a lélek működései nem egyebek, mint az anyag bizonyos összetételeinek hatásai; a lelki élet folyamatai előállanak az egyéni élet folyama alatt s felbomlanak annak bevégeztével.

Valamint eltértek egymástól a metaphisikai alapon állók nézetei, ép ily eltérés következett be az *empyriai psychologia* hívei között is; s ezen csodálkozunk nem is lehet, mert az empyriai magyarázat alapelvei sokfélék lehetnek.

Az empyriai psychologia tulajdonkép abból a törekvésből származott, hogy az úgynevelt természetbölcészlet hypothesisaival szemben a psychológiát önálló s a természettudományokkal egyenlő rangú tudományá tegyék. Míg a természettudomány tárgya e szerint a *külső* tapasztalat, addig a psychologia a *«belső tapasztalat»* tudománya. Az empyriai psychologia ez iránya különösen az *önmegfigyelés* módszerével dolgozik s a külső érzékekkel szemben a *«belső érzék»*-et állítja fel. Ezzel szemben áll az a nézet, hogy a psychologia a közvetlen tapasztalat tudománya. Tagadja, hogy volna olyan *«belső érzék»*, mely ép

úgy szerve volna a lelki életnek, mint a külső érzék a természeti megismerésnek. Azt állítja, hogy a *külső* és *belső* tapasztalat nem különböző *tárgyakat*, hanem csupán különböző *szempontokat* jelent. Ebből kifolyólag a pszichológiai és természettudományi *módszerek* között *elvi* jelentőségű különbség nem hogy nincs, de nem is lehet.

Minden tapasztalat két tényezőre oszlik: a tapasztaló *alanyra* és a tapasztalat *tárgyaira*. Ha a tapasztalat *tárgyaira* fektetjük a fősúlyt: előáll az úgynevezett *intellectualisticus* (értelmi) pszichologia, mely arra törekedik, hogy minden lelki folyamatot, különösen tehát a subjectív érzelmeket, hajlamokat, akaratot is, a *képzetekből* vagy másképp intellektuális folyamatokból vezesse le. Az intellektuális pszichológiának ismét két ága van: a *logikai-* és az *associatív elmélet*. Míg a logikai elmélet az itéleti és következtetési processzusokat tekinti minden lelki jelenség tipikus alapformájának, addig az associatív elmélet a képzettársításokat, vagy az egymásra következő emlékezeti képzeteknek bizonyos, gyakoriságuknál fogva a többiekénél erősebben kedvelt kapcsolatokban keresi a lelki élet folyamatainak alapját.

Az intellektuális pszichológiával ellentétben áll a *voluntaristicus* pszichologia, mely nem a tapasztalat *tárgyaira*, hanem magának a közvetlen tapasztalatnak az *alanyban* való előállítására helyezi a fősúlyt. Azt állítja, hogy a *belső* tapasztalat a *közvetlenül* tapasztalattal azonos dolog. A pszichikai tények *események*, nem pedig tárgyak, mint a miknek az intellektuális pszichologia a *képzeteket* is tekinti, mik a tudatból hol eltűnnek, hol visszatérnek abba, a szerint, a mint a *külső*, vagy *belső* érzék által felizgattatnak, vagy sem. Mint minden *esemény*, a pszichikai tények is az időben folynak le s a következő pillanatban már nem ugyanazok, a mik az előzőekben voltak. A reproductio, ha ezen egy korábban fennállott képzet *változatlan* felújítását értik, nem létezik. A lelki életfolyamatok felfogására sem az itélet- és következtetési processukat, sem pedig az associatiót, hanem igenis az *akaratfolyamatokat* kell irányadó jelentőségűnek tekintenünk s ennek az analogiájára úgy kell felfognunk minden más pszichikai processust, mint egy az időben folytonosan változó cselekvést. E szerint a *voluntaristicus* pszichológiában a substantiálítási fogalom helyére az *actualitási fogalom* lép, mint a lelki folyamatok felfogására irányadó fogalom. A lélek e fogalmának nincs szüksége a hypothetikus határozmányokra, sőt ellenkezőleg, a hypothesis már akkor kizárja, a midőn a lélek lényegéül a folyamatok közvetlen valóságát állítja fel.

Paedagógiánk ez idő szerint jó részben az *intellectualis* pszichologia vállain nyugszik s a *voluntaristicus* pszichologia győzedelme, mindenestre befolyásol fog gyakorolni paedagógiánk irányára is. Wundt szóban forgó munkája épen az actualitási fogalom bevezetését s bebizonyítását tűzte ki céljává, épen azért nevezetes a paedagógiára nézve is, olyannyira, hogy Németországban a szakférfiak e munka megjelenését *irodalmi eseménynek* tartják.

Wundt Vilmos neve sokkal ismeretesebb Európaszerte és e lapok olvasói előtt, mintsem róla s működéséről hosszasan kellene beszélnem. Tudjuk, hogy ő a physiologiai-pszichológiai laboratoriumok kezde-

ményezője s megalapítója s a tudományos psychologianak az egész európai continensen a legkitünőbb képviselője. A «Philosophische Studien» (I—XII. kötet. Lipcse, Engelmann. Ára 195 M.), aztán a nálunk általában ismert «Grundzüge der physiologischen Psychologie» (II kötet. Ára 22 M.) és «Essays» (7 M) című munkáiban eléggé megmutatta, hogy nem tartozik azok közé az emberek közé, a kik csupán azért szólnak, hogy beszéljenek. Maga mondja, hogy míg a «Grundzüge»-ben a psychologianak a physiologiahoz való vonatkozását tárja elének, addig a «Grundriss»-ben a lélektan a maga legsajátosabb összefüggésében, rendszeres elrendezésében, a legfontosabbakra és leglényegesebbekre való szorítkozással igyekszik előadni. — Kelendőségére nézve csak annyit említek fel, hogy az «Alapvonal» első kiadása 1896-ban jelent meg és már egy mulva második kiadást kellett belőle a sajtó alá rendezni. E második kiadást fordította le Rácz Lajos sárospataki tanár.

Maga a munka a bevezetésen kívül, melyben a lélektan feladatát, általános irányait, módszereit is tárgyalja, 5 fejezetből áll. Az egyes részek a következők: A lelki elemek (Elemente). A lelki képletek (Gebilde). A lelki képletek összefüggése. A szellemi fejlődések (Die psychischen Entwicklungen). A szellemi causalitás és törvényei.

A lelki elemeknek két fajtáját különbözteti meg: az *érzéseket* («Empfindungen») és egyszerű *érzelmeket* («Gefühle»); amazok az objectív tapasztalat tartalomelemeire, emezek a tapasztaló alanyra való ráhatás elemeire vonatkoznak. A tiszta érzetek közé sorozza: az általános érzék érzeteit, hang-, szag- és íz s végül a fényérzeteket. Az egyszerű érzelmekben három főirányt állapít meg: *kellemes* és *kellemetlen* («Lust u. Unlust»); *izgató* és *megnyugtató* (erregende u. beruhigende) *feszítő* és *feloldó* (spannende u. lösende) érzelmeket.

Az *érzelmeknek* és a belőlök eredő psychikai képletek elemezése a *benyomás-módszer* («Eindrucksmethode») alapján történik, míg a *kifejezés-módszer* («Ausdrucksmethode») azaz a psychikai folyamatok physiologiai visszahatásainak kipuhatólása az *érzelmeknek* és a belőlök összetett folyamatok vizsgálatára nagyon alkalmas. Az egyszerű érzelmek vizsgálata azonban az izommozgások, a véredények kitágulása és összehúzódása, sem a pupilla vizsgálata alapján nem eszközölhető, ezeket csak akkor észlelhetjük az egyszerű érzelmeknél, ha az érzelem intenzitása igen nagy és indulatba megy át. Az egyszerű érzelmeket a szív mozgásaiból ítéli meg. A *kellemes* érzelmeknél a szívmozgás s ezzel együtt az ütér is lassú és erős; a *kellemetlen* érzelmeknél azonban gyors és gyengülő. Az *izgató* érzelmeket az erősebb, a *megnyugtatókat* a gyöngébb, a *feszítőket* a meglassúdott és meggyöngült, a *feloldókat* pedig a meggyorsult és erősödött érlökések jellemzik.

«*Lelki képleten*» a közvetlen tapasztalat oly összetett alkotó részét értjük, melyet ismertető jegyei révén viszonylag önálló egységnek foghatunk fel s a hol a gyakorlati szükség kívánja, külön névvel jelöljük. A képletek csak *viszonylag* jelentenek önálló egységeket, mert míg egyrésről magok is sokféle elemből vannak összetéve, másrésről egymással is rendszeren összefüggésben állanak s az egyszerűbb képletek folytonosan összetettebb képletekké kapcsolódhatnak össze. E mellett

a képletek épúgy, mint a bennök foglalt elemek, sohasem tárgyak, hanem *folyamatok* («Vorgänge»), a melyek egyik pillanatról a másikra változnak. Azokat a képleteket, a melyek vagy egészben vagy kiváló mértékben érzetektől vannak összetéve *képzeteknek*, — azokat pedig, a melyek főképp érzelmi elemekből állanak *kedélymozgalmaknak* nevezzük.

A képzeteknek három főalakját különböztetjük meg: *a) intensív-, b) téri-, c) idői* képzeteket. A kedélymozgalmaknak is három alakja van: *a) intensív érzelmekapcsolatok* (összetett érzelmek) *b) indulatok* és *c) akaratfolyamatok*.

Intensív képzetnek az érzeteknek azt a kapcsolatát nevezzük, a melynél minden elem valamely második elembe ép oly módon kapcsolódik, mint bármely más elemhez. Ilyen intensív képzetek az *egyes hangok*, de az *együtthangzások* is.

A *téri képzetek* elemei nem kapcsolhatók össze tetszés szerint, hanem szigorúan meghatározott rendben s ha a rendet megváltozottanak képzeljük, maga a képzet is megváltozik. E rend azonban csak a téri képzet lelki elemeire vonatkozik, de nem a képzetnek az alanyhoz való viszonyára. A téri képzetek felosztatnak *a) téri tapintóképzetekre* (leg-egyszerűbb köztük valamely magános, csaknem pontszerű benyomás képzete a bőrre) és *b) téri látó-képzetekre*

Az *idői képzetek* elemei szintén megmásíthatlan rendben kapcsolhatók egymáshoz, de abban különböznek a téri képzetektől, hogy a képletek elemei rendjének megváltoztatása az érzékelő alanyhoz való viszonyt is megváltoztatja. Az idői képzetek között is vannak *a) tapintó, b) hallóképzetek*. Az időképzeteket azonban csak annyiban nevezhetjük *képzeteknek*, a mennyiben kizárólag a folyamat végeredményét, egyes érzeteknek egymáshoz és az alanyhoz való rendjét vesszük szemügyre; míg ha az idői képzeteket saját összetételükben tekintjük, akkor az *érzetek és érzelmek* complet eredményei.

Az *összetett érzelmek* egységes jellemű intensív állapotok. Ide tartozik a közérzelem (Gemeingefühl), aesthetikai elemi-érzelem, optikai idomérzelem, rythmikus érzelem.

Midőn az érzelmek idői sorozása összefüggő lefolyássá kapcsolódik össze, a mely a megelőző és következő folyamatokkal szemben saját-szerű egészként válik külön, a mely nagyobb hatást gyakorol az alanyra, mint az egyes érzelem, akkor az érzelemnek ily tartós lefolyását *indulatnak* nevezzük. Ide tartozik az öröm, szenvedés, keserűség, bánat, rémület, gyönyör, elégtelenség, boszankodás, neheztelés, harag, düh, remény, félelem, aggodalom, gond stb.

Ha az indulat lefolyása olyan, hogy a közönséges, váltakozóbb és viszonylag indulatmentes érzelem lefolyásnak nyit útát, akkor tulajdonképeni indulatnak nevezzük. Ha azonban a folyamat a képzet- és érzelemtartalom hirteleni megváltozásába megy át, akkor az ilyen hirtelen befejező változásokat *akaratcselekvényeknek* mondjuk. Maga az indulat együttesen ezzel a belőle kiinduló véghatással *akaratfolyamat*. Minél gazdagabban alakulnak a képzet- és érzelemtartalmak és minél inkább gyarapodik ezzel az indulatok sokfélesége, annál tágasabb tért nyernek az akaratfolyamatok. A cselekvényt előkészítő képzeti és ér-

zelmi kapcsolatokat az akarat *indító okainak* (motivum) nevezzük. Az indító ok képzeleti alkotórészét *ható oknak* («Beweggrund»), az érzelmit pedig *rugó oknak* («Triebfeder») mondhatjuk. Egy bűnös gyilkosság ható oka lehet: idegen jószág eltulajdonítása, az ellenségnek láb alól való eltétele stb.; rugója pedig a hiány, gyűlölet, bosszú, irigység stb. Az indító-okok közül az akaratcselekvények előkészítésében rendszeren a rugó okok, vagy más szóval az érzelmi elemek döntenek.

Az egyetlenegy indító-okból eredő akarat-cselekvényt *egyszerű akaratfolyamatnak*, vagy *ösztön-cselekvésnek* («Triebhandlung») a különböző alkotórészekkel bíró indító-okokból kiindultat pedig *összetett akarat-cselekvénynek*, s az ösztön-cselekvéssel szemben *önkénycselekvésnek* («Willkürhandlung») mondjuk. Midőn a különböző, egymásnak ellentmondó indító-okok között a cselekvés előtt a harc világosan észrevehető, elő áll a *választási cselekvény* («Wahlhandlung»). A választási cselekvényt az ösztön-cselekvénytől a *döntés* («Entscheidung») és *elhatározás* («Entschliesung») érzelmei különböztetik meg. Midőn az *értelmi* fejlődés megszüntetőleg hat a felizgató indulatra, ez a megszüntető hatás szintén lelkifolyamat; de mivel az akaratfolyamat befejező akaratcselekvényét semmi megfigyelés által nem vesszük észre, az ilyen, úgyszólván belső folyamatot *belső akaratcselekvénynek* («innere Willenshandlung») nevezzük. Néha a belső akaratcselekmény döntő indító okai befolyással vannak egy későbbi külső akaratcselekményre. Péld. egy a jövőben határozott, még bevárando előfeltételek mellett végrehajtandó tettek az *elhatározása* belső akaratcselekmény; a tettek későbbi *végrehajtása* azonban, bár az előbbitől különböző, későbbi akaratfolyamat; de azért az előző belső cselekvényt feltételező és megkívánó külső cselekvény. A külső és belső akaratcselekvények *progressív* természetű folyamatok s ezzel szemben áll a *regressív* természetű fejlődés, melynél fogva az összetett cselekvények a gyakori ismétlődés és megszokás folytán *ösztön-cselekvényekké* fejlődnek vissza. Az ilyen ösztön-cselekvényeknél az indító okok lassanként háttérbe szorulnak, kiküszöböltetnek. Minél jobban eltűnik az indító ok, annál inkább felváltja az ösztönmozgást az *automatikus* mozgás, mely a visszafejlődésben reflexfolyammá válik. Nem valószínűtlen, hogy az állatok és az ember *reflex-mozgásai* az ösztönmozgások ily visszafejlődéséből erednek.

Valamint az érzetek és érzelmeik psychikai képletekké kapcsolódnak össze, úgy e képletek is a legkülönfélébb összefüggésben állhatnak egymással. A képzetekből képzetcomplexumok, képzetsorok alakulnak, az érzelmeik és akaratfolyamatok pedig úgy egymás között, mint a képzetprocessusokkal sokféle kapcsolatot alkothatnak s így a *lelki képletek összefüggése* másodfokú synthetikai folyamatként az elemeknek psychikai képletekké való egyszerűbb kapcsolatain épül fel.

A *tudat* («Bewusstsein») a lelkifolyamatok azon általános kapcsolatát fejezi ki, melyből az egyes képletek, mint szorosabb kapcsolatok kiemelkednek. Ha ez a képletek közötti összefüggés, mint a mély álomban is, megszakíttatik, beáll a *tudatnélküli* állapot. A tudat fajai: az *egyéni tudat*, *össztudat*, a *néptudat*. Az agy kéregelemeinek általános összefüggését úgy tekintjük, mint a lelkifolyamatoknak tudatunkban

adott összefüggésének physiologiai kifejezését; a különböző kéregmezők funkciómegosztását pedig, mint az egyes tudatfolyamatok sokféleségeinek physiologiai correlatumát. De azért az a feltevés, hogy az agyban az egyes tehetségeknek külön szerve van, vagy pedig a látó, a halló, a szóképzetek stb. az agykéreg külön sejtjeiben vannak elhelyezve, igen nagy tévedés; mert az agy funkció megosztása mindig csak viszonylagos: minden összetett psychikai képlet számos elemnek és sok központi mezőnek összeműködését feltételezi.

A lelki folyamatok összefüggése lehet: *egyidejű* (simultán) vagy *egymásra következő* (succesiv).

Öntudatlanságot kétfélet különböztetünk meg: a) minden psychikai összefüggés abszolút hiányát, és b) az egyes lelkitartalmak öntudatlanná válását, mely akkor áll be, a midőn a complex képzetek és érzelmek, vagy e képletek elemei egy időre eltűnnek s mások lépnek helyökbe. Ezekről feltesszük, hogy felújulhatnak vagyis a lelki folyamatok actualis összefüggésébe újra beléphetnek.

Felfogásunk a tudatban levő képzetekből egyeseket előnyben részesít. Ha az előny magára a tartalomra vonatkozik, akkor a felfogás *tisztaságának*, ha pedig a más lelkitartalmaktól való elkülönítésre, akkor *világosságának* nevezzük. Azt az állapotot, mely a lelkitartalom felfogását kíséri *figyelemnek*, azt az egyes folyamatot pedig, a mely által valamely lelkitartalom tisztább felfogásra emelkedik *apperceptionának* mondjuk. — A figyelem nélküli felfogás a *perceptió*.

Az apperceptió maga is kétféle: *passív*, midőn az új tartalom hirtelen és a figyelem előkészítő érzelmek hatása nélkül nyomul elő és *actív*, midőn az érzelmi hatások már előkészítették. A passív apperceptió az akaratfolyamatok közül az egyszerű ösztönselekvéshez, az actív pedig az összetett ösztönselekvéshez hasonlít.

A lelki folyamatok összefüggése a *kapcsolat-processusokban* rejlik. Azokat a kapcsolatokat, a melyek a figyelem passív állapota mellett képződnek, *associatióknak*, azokat ellenben, a melyek a figyelem actív állapotát megkövetelik, *apperceptió-kapcsolatoknak* nevezzük. Az associatio és apperceptió-kapcsolat annyiban különbözik egymástól, hogy az associatio képes ugyan akaratfolyamatot felkelteni, de maga az akaratfolyamattól közvetlen nem befolyásolható; az apperceptió-kapcsolatnál azonban a tevékenység érzelmek nem csupán a kapcsolatot követi, hanem meg is előzi. Ezért mondjuk az associatiót *passív*, az apperceptió-kapcsolatot pedig *actív* élménynek.

Az associatióknak két faja van: a) *simultán* associatio, mely lehet α) *assimilatio* és β) *complicatio*. Az associatiók második fajtája b) a *succesiv* associatio. Mind a simultán, mind pedig a succesiv associatióknak nagy szerepe van az érzéki újra felismerési és megismerési s az emlékezet-folyamatokban.

Az apperceptió-kapcsolatoknál kétféle funkció ismeretes: a) az egyszerű apperceptió funkciók (vonatkozás és összehasonlítás) és b) az összetett apperceptiók (synthesis és analysis.)

A különböző egyénekben a tudat normális állapota igen sokféle módon szenvedhet változást. Innen vannak a különböző szellemi álla-

potok. Az egyéni különbségek a szellemi tekintetben normalis embernél többnyire e három föltételen alapulnak: a) a lelki elemek eltérő mivoltán, b) a lelki képletek összetételének módján és c) a képleteknek a tudatban való összekapcsolása módján. A fölvételek mindenike a legváltozatosabb concrét alakot öltheti fel, de egyik sem szerepel magában, hanem kapcsolatba lép a többivel. Ha az elemek eltérők, akkor eltérők a képletek és a tudatfolyamatok összefüggései is.

Az állatvilág a *szellemi fejlődések* hosszú sorát tárja elénk. Az állatok szellemi élete elemeiben és az elemek kapcsolatának legáltalánosabb törvényeiben az ember szellemi életével mindenütt egyneműnek mutatkozik. Az érzéki megismerés és újra fölismerés folyamatai már igen alacsony fejlődési fokon találhatók. A passiv apperceptiók az egyes állatoknál ritkán hiányzanak, míg az activ apperceptió-folyamatok csak a fejlettebb állatoknál találhatók és itt is a közvetlen érzéki benyomásokról fölgerjesztett képzetekre és legközelebbi társulásokra szorítkoznak s a szó szoros értelmében vett *értelmi* funkciókról, képzelmi és értelmi munkásságokról a szellemileg legfejlettebb állatoknál is alig lehet szó. Ha mutatkoznak is, akkor is elszigetelten álló nyomokban és kezdetekben, ösztön, vagy egyszerű akarátcselekményekben. A lelki elemek valamint ezeknek legegyszerűbb és legáltalánosabb kapcsolatformái állat és embernél *egyneműek*. Ép ezért el kell fogadnunk azt a lehetőséget, hogy az emberi tudat alsóbb rendű állati tudatból fejlődött ki; de azért a *lelki* megkülönböztető vonások az ember és állat között aránytalanul mélyebben járnak, mint a physikai ismertető jegyek.

A *gyermek fejlődése* megfelel az emberiség fejlődésének. Miként a gyermek szellemi kifejlődése a környezetével való kölcsönös ráhatásból ered, úgy még az érett tudat is folytonos vonatkozásban áll ahhoz a szellemi *közösséghez*, a melyben elfogadólag és cselekvőleg részt vesz. E közösség mutatkozik: a nyelvben, mythosban és az erkölcsben.

Az utolsó fejezetben kifejti szerzőnk a lélek actualitási fogalmát, ismerteti a lélektani *vonatkozás* és *fejlődés* törvényeket. Vonatkozás törvényt hármat különböztet meg: *szellemi resultánsok*, *relációk* és *contrastok* törvényét. Ezeknek megfelel a három fejlődés törvény: a *szellemi növekvés*-, a *célok heterogoniájának*-, az *ellentétekben való fejlődésnek* törvénye.

E, hogy úgy mondjam, dióhéjba szorított tartalmi kivonat, tanúbizonyosság akar a mellett lenni, hogy *Wundt* Vilmos e munkájában is hű maga magához: alapos, világos és meggyőző. Lefordítása és kiadása szerencsés gondolat volt.

A fordítást az eredeti kiadással összehasonlítva úgy találom, hogy ez hű; a hűség különösen a sok közvetett mondatban a megérthetőség rovására, s nyelvünk szelleme ellen történik. A műszavak, tömör előadás, nehézkes és hosszadalmas mondatszerkezet, kemény dióként állanak a fordító elé, de azért *Rácz* Lajos szerencsésen megküzdött a nehézségekkel s fordítása határozottan jobb, mint bármelyik klasszikus *német* paedagogus munkájának a fordítása. A kiállítás olyan, mint a milyent a Franklin-társulattól már rég megszoktunk. Ára — a mi

nálunk szokatlan — olcsóbb, mint a német eredeti (XVI+392 lapos) kiadásé, melyet 6 márkáért árulnak.

Mindezeket megfontolva a szóban forgó művet a képző-intézeti tanári és az egyes szaktanárok *magánkönyvtáraiba* való beszerzésre a legmelegebben ajánlhatom. Benne nemcsak a paedagogia, hanem más szaktárgyak tanítói is (különösen a természettudomány, zene- és rajztanárok) sok érdekes és tanulságos s tanításaikban értékesíthető dolgot találnak.

(Csurgó.)

Pethes Fános.

EGYESÜLETI ÉLET.

Jegyzőkönyv.

Felvetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1898 évi január hó 17-én tartott rendes gyűlésén.

Jelen voltak: *Dr. Kovács János* elnöke alatt, *Nagy László* szerkesztő, *Sztankó Béla* főtktár, *Komáromy Lajos* pénztáros, *Lázárné Kaszner Janka*, *dr. Katona Lajosné*, *Lubinszky Emilia*, *Gyertyánffy István*, *dr. Kiss Aron*, *Sebestyén Gyula*, *Groó Vilmos*, *Szuppán Vilmos*, *Léderer Ábrahám*, *György Aladár*, *Peress Sándor*, *Snasel Ferencz*, *dr. Baló József*, *dr. Herrmann Antal*, *dr. Málnay Mihály*, *Radó Vilmos*, *Miklós Gergely*, *dr. Veszely Ödön*, *Farkas Sándor* utóbbi jegyző.

1. *Dr. Kovács János* a gyűlést megnyitván, fájdalommal emlékezik meg *Szathmáry György*, min. tanácsosnak, egyesületünk nagyérdemű tiszteleti tagjának haláláról s egyszersmind jelenti, hogy az elhunyt ravatalára egyesületünk nevében koszorú helyeztetett. — A választmány legőszintébb fájdalomának jegyzőkönyvileg ad kifejezést, s megbizza az elnökséget, hogy erről az elhunyt özvegyét részvétiratban értesíteni sziveskedjék, másfelől kifejezést ad abbéli óhajtásának, hogy legközelebbi közgyűlésünkön az elhunyt érdemeit méltató emléksbeszéd tartassék.

2. Elnök felhívja a mult gyűlés alkalmából kiküldött pénztár-vizsgáló bizottságot, hogy idevonatkozó jelentését tegye meg. — *Léderer Ábrahám*, mint e bizottságnak elnöke jelenti, hogy a bizottság másik két tagjával *Miklós Gergely*lyel és *Peress Sándor*ral a pénztárt megvizsgálta s azt teljesen rendben találta. Indítványozza továbbá a bizottság elnöke, hogy *Komáromy Lajos* pénztárosnak a szokásos felmentvény megadassék, s hogy a választmány fejezze ki a pontos és lelkiismeretes működésért köszönetét. — Választmány a bizottság jelentését tudomásul veszi, s *Komáromy Lajos*nak jegyzőkönyvi köszönet kíséretében a felmentvényt egyhangúlag megadja, illetőleg e felmentvény megadását a közgyűlésnek javaslatba hozza.

3. *Komáromy Lajos* pénztáros bemutatja az 1898. évi költségvetést. — A választmány a költségvetést megvizsgálván, azt helyesnek találja és elfogadja.

4. *Sztankó* Béla főtitkár jelenti, hogy az Egyesületbe való belépésre a következők jelentkeztek: *Dr. Bilinszky* Lajos tanítóképző-intézeti igazgató (Nagy-Szeben), *Fankó* László tanítóképző-intézeti segédtanár (Znióváralfa), *Grail* Erzsébet tanítónőképző-intézeti tanítónő (Bpest.) — Kilépésüket jelentették: *Dr. Povischil* Richárd tanítóképző-tanár (Kalocsa), *Babik* József tanítóképző-tanár (Eger), *Bernathné Radnay* Izabella, tanítónőképző-intézeti tanítónő (Bpest.), *Reiner* Ignác tanító (Jászapáti), *Parthay* Géza (Bpest.), *Uhrí* Józsa nyugalmazott igazgató (Pozsony). — A választmány úgy a jelentkezéseket, valamint a kilépéseket tudomásul veszi, dr. Povischil Richárdra nézve azonban felszólítja a titkárt, hogy nevezett tagtársunk szíves figyelmét az alapszabályok 14. §-ára hívja fel.

5. *Gyertyánffy* István olvassa «*A tanítóképző-intézeti tanárképzésről*» írott nagyértékű munkájának első részét (Lásd a M. T. 1898. évi I. füzetét.) — A választmány hálás köszönetét fejezi ki felolvasónak tanulságos felolvasásáért.

6. *Groó* Vilmos olvassa «*A tanárok fegyelmi eljárásáról*» szóló dolgozatát (l. a M. T. januári számában.). — A választmány köszönetét fejezi ki felolvasónak nagy alaposággal készített dolgozataért s egyszersmiad határozza, hogy e munkálatban foglaltakat a szervezeti javaslat tárgyalása során teszi megvitatás tárgyává.

7. *Radó* Vilmos felhívja a választmány figyelmét Dezső Lajosnak a «Magyar Paedagogia» folyóirat deczemberi füzete 601 s következő lapjain «*A képző-intézeti tantervjavaslat*» cz. cikkére s annak különösen «*II. A tanárok érdekei és a tanterv*» cz. fejezetére. — A választmány tiszteletben kívánván tartani a szabad kritika jogát, Sebestyén Gyula indítványára, semmi más nézetnyilvánítás szükségességét nem látja fennforogni, mint hogy sajnálkozásának ad kifejezést a felett: hogy azon intencziókat, melyekkel az egyesület a tanterv-revizio ügyében közremunkálkodott, félre lehetett érteni.

8. Az idő előre haladván a folyó ügyek tárgyalása a legközelebbi választmányi ülésre halasztatott.

K. m. f.

Farkas Sándor
titkár.

Jegyzőkönyv.

Felvetetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1898. évi február hó 7-én tartott ülésén.

Jelen voltak: *Péterfy* Sándor elnök, *dr. Kovács* János alelnök, *Komáromy* Lajos, *György* Aladár, *Léderer* Ábrahám, *Peress* Sándor, *Málnay* Mihály, *Veszély* Ödön, *Miklós* Gergely, *Nagy* László, *Sztankó* Béla.

1. *Dr. Kovács* János alelnök az ülést megnyitja s jelenti, hogy *Farkas* Sándor titkár elmaradását igazolta.

2. *Léderer* Ábrahám megtartja a «*Paidologia*» cz. előadását. — Az előadáshoz első sorban *György* Aladár szólott behatóan s részle-

tesen. (Ugy az előadásnak, mint György és mások hozzászólásának kivonatát külön cím alatt a «Népoktatási» rovatban közöljük. Szerk.) Az előadás igen élénk vitát vont maga után, melyben a jelenlevők legtöbbször részt vett s melynek eredményeképpen a választmány kimondja, hogy a Léderer s György által hangoztatott eszméket, különösen a gyermek lelki életének megvizsgálását; a lelki élet egyes jelenségeinek megfigyelését és feljegyzését, mint a Paidologia anyaggyűjtő munkáját igen fontosnak s ez anyaggyűjtés módszerének megállapítását sürgősnek tartja. Ily irányú munkálatok megindítására véli hivatottnak a II. egyetemes tanügyi kongresszusnak hasonló feladattal megbízott egyik szakbizottságát, melynek megalakulását, illetőleg működése megindulását bevérandónak tartja s ahhoz képest az egyesület vagy azon bizottságban való képviseltetésével, vagy a választmány kebelében alakítandó bizottsággal szintén elő kívánja mozdítani e fontos nevelési kérdés ügyét. — Egyszersmind a választmány köszönetet szavaz Léderer Ábrahámnak tanulságos és érdekes előadásáért.

3. Léderer Ábrám az előadása fonalán bemutatott *Paidologie*, Entwurf zu einer Wissenschaft des Kindes. Oscar *Chrisman*. Léva 1895. cz. művet az egyesület könyvtárának adományozza. A választmány hálás köszönettel fogadja az adományt s felkéri a szerkesztőt, hogy az érdekes munkának a közlönyben közzezteendő rövid ismertetésére a kérdés iránt érdeklődő tagtársak között valakit kérjen fel.

4. Sztankó Béla főtitkár a következőket jelenti:

a) A tanítóképzők szervezetére vonatkozó javaslatra véleményes jelentéseiket beküldötték: a *temesvári* és *bajai* áll. tanítóképzők, a *szatmári* kir. kath. tanítóképző, a *szatmári* elemi és polgáriskolai r. kath. tanítónőképzők, s a *budapesti* VI. ker. áll. polgár isk. tanítónőképző tanártestületei. — Örvendetes tudomásul szolgál.

b) A választmány decz. ülésén, az írói díjak kiosztása tárgyában kiküldött bizottság a következőket határozta. A M. T. 1897. évfolyama I—IX. füzetében megjelent összes cikkek — hasábonként 70 kros kulcs szerint — díjazás alá esnek, kivéve a tagok első dolgozata gyanánt megjelent közleményeket, a kisebb terjedelmű hozzászólásokat, a polemikus érdekből írt cikkeket, az anyagi javadalmazásra vonatkozó felszólalásokat, a szerkesztőnek szerkesztői minőségében írt cikkeit, a helyi mozgalmakról szóló értesítéseket, — melyek egyáltalában nem díjazatnak. Ezek alapján az írói díjak kiszámítottak s a pénztáros által ki is utaltattak. Hasonló kulcs és elvek szerint lesznek díjazandók az 1898. évi pénzkészletből az 1897. évi X. füzetben megjelent cikkek is. — A választmány a bizottság eljárását helyeslőleg veszi tudomásul.

c) Belépését jelentette: *Brunovszky* Rezső, polgáriskolai tanár, Fiumében. — A választmány jelentkezőt az egyesület tagjai sorába igtatja.

d) A választmány deczemberi ülésén hozott határozatából kifolyólag főtitkár elkészítette s bemutatja a tanítóképző-tanárok fizetési ügyében szerkesztett kérvényeket; nevezetesen a gyakorló-iskolai tanítók fizetése tárgyában a m. t. képviselőházhoz s a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett kérvényt a deczemberi vál. ülés

2. d) a) pont alatt hozott határozata szerint, továbbá a többi tanítóképző-intézeti tanárok és igazgatók fizetése tárgyában a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett kérelmet u. a. pont b) szakasza értelmében. — A választmány a bemutatott és ismertetett kérvényeket helyeslőleg veszi tudomásul s fölkéri az elnökséget, hogy azokat a legközelebbi alkalommal miniszter úr ő nagyméltóságának küldöttségileg nyujtsa át, a képviselőházhoz intézett kérelmét pedig illetékes helyre juttassa el.

e) A választmánynak 1897. októberi ülésén hozott határozata szerint az egyesületi könyvtár részére 300 frt értékben beszereztek a Buisson-féle Encziklopedia, s a Rein-féle Encziklopedia eddig megjelent kötetei, továbbá egy-egy teljes kézikönyv-sorozat az ausztriai, schweizi, franciaországi s németországi (badeni) tanítóképzőkben használt kézikönyvek közül. E könyvek az I. ker. áll. tanítóképző egyik könyvtári helyiségében, kellő rendben és biztonságban vannak elhelyezve. — A választmány a jelentést helyeslőleg veszi tudomásul s a beszertt könyvek megszemlélésére, illetőleg a könyvclajstrom átvizsgálására s a könyvek számbavételére egy bizottságot küld ki, melynek tagjai *Dr. Herrmann Antal*, *Dr. Baló József* s *Nagy László*. Egyszersmind megbízza a főtitkárt, hogy a beszertt könyvekről szabályszerű jegyzéket állítson össze s további rendelkezésig a könyveket őrizze s a könyveknek az egyesületi tagok által leendő használhatása tárgyában készítsen javaslatot.

f) A választmánynak 1897. évi októberi ülésén hozott határozata értelmében a tanítóképzés szervezetére, illetőleg Nagy Lászlónak e tárgyban szerkesztett javaslatára vonatkozó véleményes jelentéseket a főtitkár pontonkint és táblázatosan összeállította s e munkát közzétetett a M. T. januári füzetének melléklete gyanánt. — A választmány a jelentést helyeslőleg veszi tudomásul s Radó Vilmos indítványára főtitkárnak e munkálatért jegyzőkönyvileg mond köszönetet.

g) Főtitkár előterjeszti a znióváráljai áll. tanítóképző-intézet tanártestületének, a *Somogyi Géza* igazgató 25 éves tanári jubileuma alkalmából rendezendő ünnepélyre szóló szivélyes meghívását. — A választmány a meghívást nagy köszönettel veszi. Az érdemes jubilánsnak, ki úgy közvetlenül a tanítóképzés, mint egyesületi munkálkodásunk érdekében oly kiváló szolgálatokat tett: üdvözlétét és jókívánatait küldi, melynek tolmácsolására az ünnepélyen résztvevő tisztviselőnk, Nagy László szerkesztőt kéri fel.

5. A választmány megkezdi a *tanítóképzők szervezetére* vonatkozó javaslat tárgyalását. Igen élénk, beható vita után megállapodik abban, hogy a II. orsz. és egyetemes tanítógyűlés tanítóképzési szakosztálya által hozott határozatokat beleilleszti a szervezeti munkálatba s azokat mint *javaslatokat* a kongresszusi szakosztály által elfogadott formában terjeszti a közgyűlés elé, fenntartja azonban magának, hogy a tárgyalások folyamán az illető tételekhez esetleg pótlásokat vagy részletezést fűzön; egyszersmind javasolja a választmány, hogy a kongresszus tanítóképzési osztálya által már letárgyalt tételek egyesületünk közgyűlésén újabb, részletes tárgyalás alá ne vétessenek; hogy önkényt

értetődven, az egyesületünk közgyűlésén kifejezést nyerendő s a kongresszusi határozatoktól eltérő nézetek, esetleg mint különvélemények a kongresszusi határozatokhoz csatoltnak s annak idején illetékes helyre ezek is felterjesztessenek.

K. m. f.

Jegyzette: *Sztankó Béla.*

A kir. kath. tanítóképzők tanárainak kedvezményes vasúti jegye.

— Levél a szerkesztőhöz. —

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr! Ha a szív csordultig tele van keserőséggel, egymaga nem bírja ezt elviselni, hanem keres magának alkalmat arra, hogy keserűségét mások előtt kiönthesse s ezáltal némileg megkönnyebüljön. Ezért kérjük mi is szeretettel a mélyen tisztelt Szerkesztő urat, hogy egyesületünk közlönyében a Magyar Tanítóképzőben sorainknak helyet adni méltóztassék.

Közfelfogás szerint nincs annál kegyetlenebb eljárás, mint mikor valaki a halotról szedi le a szemfedetet, mi pedig ehhez egészen hasonló bánásmódban részesültünk. Ugyanis a szatmári kir. kath. tanító- és tanítónőképző tanári testülete évek hosszú során át mindig megkapta az államvasutakon a kedvezményes jegyek váltására jogosító igazolványt, most azonban megtagadták ezt tőlünk oly megokolással, hogy csak az államtól kinevezett tanárok részesülnek ebben a kedvezményben.

Ez a megokolás nagyon különös, mert a mi helyzetünkben 30 év óta sem történt semmi változás, mindig köztudomású dolog volt az, hogy mi nem az államtól nyerjük kinevezésünket s ez a körülmény eddig sohasem gátolta a kedvezménynek megadását, hát miért képez ez most akadályt annyi évtized után? Mivel érdemeltük mi azt meg, hogy ily érzékenyen sujtsanak bennünket? Nem szolgáltuk mi mindig becsülettel, sőt lelkesedéssel a magyar nevelés-tanítás szent ügyét, melyről nemcsak saját felettes hatóságunk, de az államnak képviselői is mindig elismerőleg nyilatkoztak? Vétettünk-e a magyar állameszme ellen csak egy szemérményt is, hogy az állam még azt a kegyelem-morzsát is megvonja tőlünk, a melyben eddig hosszú időn át részesített? Ilyesmiről legnagyobb ellenségünk sem vádolhat minket.

Ha valakit, úgy bennünket csupán a szent ügy iránti lelkesedés és a pálya iránti előszeretet tartott meg ezen a téren, hiszen legnagyobb-részt papok vagyunk, kik 27, 20, 19, 18 stb. éven át szolgáljuk állandó kitartással a hazafias nevelés-tanítás ügyét, szolgáljuk pedig évi 900 forint fizetés mellett az előbbrehaladás minden kilátása nélkül! Ki az a mai korban, a ki *ügyszeretet* nélkül ily csekélységért, ily nagy munkára vállalkozzék, hiszen ma nem találunk olyan fiatal káplánt, a kinek évi jövedelme a mi fizetésünket meg ne ütné, sőt a legtöbb esetben ezt felül ne mulná?

Hogy mi nem tekintettük a tanárkodást átmeneti állásnak — mely-

ről oly gyakran vádolják a paptanárokat — legvilágosabban bizonyítja működésünk évszáma s az a körülmény, hogy nyomoruságos állásunkat nem cseréltük fel, nagyobb jövedelemmel bíró más munkakörrel.

Mindenre inkább el voltunk készülve, mint arra, hogy az állam a mi idealis lelkesedésünket oly *naívnak* tartsa, mely megérdemli a büntetést! Eddig úgy voltunk meggyőződve, hogy egy kis támogatást is elvárhatnánk már az államtól s íme arra ébredtünk, hogy támogatást helyett még attól is megfosztott bennünket, a mivel eddig bírtunk. Rajtunk is teljesedik az a közmondás, hogy: a szegény embert még az ag is húzza, Büntetnek bennünket, mert küzdünk az anyagi nyomorral, mert nagyon szegények vagyunk. Úgy ítél az állam, hogy mi — midőn akár tapasztalatgyűjtés, akár egészségünk gondozása, avagy helyreállítása céljából utazunk — könnyebben fizethetünk egész vitelbért, mint mások kétszer akkora fizetésből! Hogy az ilyen ítelet mennyire lelkesítő lehet ránk nézve, annak megítélését az igazságos emberekre bizzuk.

Ha valaki azt állítaná, hogy az állam szabályrendelet alapján fosztott meg bennünket az eddigi kedvezménytől, erre azt felelnők, hogy az olyan szabályrendelet, — mely az egy téren működők jelentékeny részét kizárja a kedvezményből, daczára annak, hogy nyomoruságos fizetésök mellett még sokkal jobban rá vannak szorulva a gyámolításra, mint kedvezőbb helyzetben levő tisztársaik — az ilyen szabályrendelet egy pillanatig sem állhat meg a tárgyilagos kritika ítélőszéke előtt és egyáltalán nem válik dicséretére annak a századnak, mely minden téren az egyenlőséget, méltanyosságot és humanizmust hangoztatja.

Ha pénzáldozatába kerülne az államnak, bennünket ilyen kedvezményben részesíteni, akkor még némileg érteni lehetne a dolgot, de minthogy ez a kedvezmény egy krajczárjába sem kerül az államnak, azért ennek megtagadása nem tekinthető egyébként, mint *summum jusnak*, melyről régen meg van írva, hogy az a legnagyobb jogtalanság.

Ha valaki, úgy mi igazán elmondhatjuk: *Quemem dii odere, paedagogum fecere!*

Szatmár, 1898. február 11.

A szatmári kir. kath. tanító- és tanítónőképző tanárai.

Kötelességünknek tartottuk ez ügyben illetékes helyen információt szerezni s azt a felvilágosítást kaptuk, hogy az ez ügyben hozott miniszteri tanácsi határozat értelmében csak a kormány által, vagy annak útján kinevezett és felesküdtött állami tisztviselők kaphatják meg a vasúti kedvezményes jegyekre jogosító igazolványokat. Minthogy az utóbbi időben e végzés végrehajtására szigorú utasítás érkezett, azért vonták meg olyanoktól is az igazolványt, a kik eddig «elnézésből» vagy «tévedésből» megkapták. Így szólt az értesítés. — Mi elvi szempontból igazat adunk tisztelt kartársainknak. Ők a magyar tanügy érdekeit ép úgy szolgálják, mint az állam által fizetett kartársaik. S helyesnek tartanók, ha talán egyelőre nem is vezetne sikerhez, hogy az egyesület választmányja lépéseket tenne az igazolványoknak a felekezeti intézetekben alkalmazott tanítóképző-tanárok számára kiszolgáltatása iránt. *De minden körülmények között kívánatos volna annak kieszközlése, hogy legalább a közgyűlésre fellátogató kartársak kedvezményes vasúti jegyet kaphanak az ide- és visszautazásra.* Szerkesztő.

VEGYESEK.

Közgyűlésünk. Egyesületünk választmánya a közgyűlés idejére nézve még nem döntött véglegesen. A február 7-iki választmányi ülésen azonban általában oda nyilatkoztak a tagok, hogy a közgyűlés a husvétii szünetidőben tartassék meg. A közgyűlés főtárgya lesz a tanítóképzés szervezete tárgyában törvényjavaslat-tervezet készítése. E tételt a választmány múlt és jelen évi tanácskozásai kellőleg előkészítették, most még csupán a közgyűlés elé tejesztendő javaslatok teljes egybeállítása és végleges szövegezése van hátra. A tervezet fejezetei a czélszerűségnek megfelelőleg külön előadók előadásai alapján fognak tárgyalatni. Ugyane közgyűlésen két elhunyt tiszteleti tagunkról is meg fogunk emlékezni, *Brassai Sámuel*ről, a kit *dr. Kiss Áron* tagtársunk fog méltatni és *Szathmáry Györgyről*, a kiről *Péterfy Sándor* elnökünk fogja az emlékbeszédet tartani. A Magyar Tanítóképző márczius hó folyamán, még a közgyűlés előtt meg fog jelenni. Mindamellet a közgyűlés részleteiről külön nyomtatványokon fognak értesülni t. tagtársaink.

Kilatás van tehát arra, hogy nemsokára ismét viszont fogjuk egymást látni. Kifejezzük ama reményünket, hogy kartársaink tömegesen fogják látogatni eme nagyfontosságú közgyűlésünket, s hogy ama munkában, a melyben hosszú időre lerakjuk tanítóképzésünk fejlődésének alapját, valamennyien méltóképen fogják részüket kivenni!

Személyi hírek. Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter Szathmáry György helyébe a népoktatási ügyek vezetésével dr. *Axaméthy Lajos* miniszteri tanácsost bízta meg. Dr. Axaméthy Lajos 1869-óta szolgálja a közoktatás ügyét a minisztériumban, a hol eleinte Gönczy Pál mellett a népoktatásügyi osztályban, majd a katolikus ügyek osztályában dolgozott. A mikor 1895-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot újra szervezték, a felállított tanítóképzési osztály fejevé Axaméthyt nevezték ki. Figyelme főleg a tanítóképző-intézeti tanárok anyagi ügyei felé fordult. E tekintetben elismerésre méltó buzgalmot, jóindulatot, bátor fellépést tanúsított. Neki köszönhetjük a miniszter által az anyagi ügyeink rendezése tárgyában az egyesülethez intézett nevezetes rendeleteket s a segédtanárok ügyeinek rendezését. Örömmel s meleg rokonszenvvel üdvözljük őt a népoktatási ügyek élén. Nemes buzgalmű, fáradhatatlan tevékenységéhez méltó sikert kívánunk.

A vallás- és közoktatási miniszter dr. Axaméthy Lajos helyébe a tanítóképzési osztály vezetésével *Kuliszeky Dezső* min. osztálytanácsost bízta meg. Kuliszeky már régebben dolgozik a tanítóképzési osztályban. Ismeri ügyeinket, bajainkat. Tárnyilagos igazságszeretetével, szerény és lekötelezően finom modorával általánosan kedveltté tette magát. Bizalommal üdvözljük őt a tanítóképzés ügye élén.

Boér Gergelyt, a kolozsvári állami tanítóképző-intézetben az ének és zene tanárát a tanügy terén szerzett érdemei elismeréséül aranykereszttel tüntette ki ő felsége. Örömmel üdvözljük őt e királyi kitüntetésért, a melyre lelkes és buzgó tanítói működésével bőven rászolgált.

Dr. Hermann Antalt, a budapesti állami polgári iskolai tanítóképző-intézetben a német nyelv tanárát, egyesületünk választmányi és alapító tagját, a kolozsvári tud. egyetemi bölcsészeti kara az általános és hazai (különösen erdélyi) ethnographia magántanárává képesítette és a vallás- és közoktatásügyi miniszter e képesítést megerősítette. Ezzel új tér nyílik kollegánk közhasznú tevékenységének. Eddig is úgy jöhent a nagy fáradtsággal járó tanári foglalkozása után, hogy megalapította a néprajzi társaságot, tanulmányozva beutazza az országot,

József főherczeg védnöksége alatt és személyes közreműködése mellett szerkeszt és majdnem egyedül tölt meg egy tudományos folyóiratot. «Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn» czímmel. Herrmann Antal egy évtizednél többet nagyobbbrészt szerkesztéssel, szervezéssel, és adminisztratioval, a néprajz érdekében való társadalmi és irodalmi agítalással töltött el. Most konkrét tudományos alkotásokra fogja értékesíthetni gazdag tapasztalatait és (27 évi legnehezebb tanári munkáldoklás után is) törhetetlen munkaerejét. Most tevékenységét első sorban Erdélyre koncentrálja. Folyó félévi előadásainak tárgyai: Néprajzi analogiák. Az erdélyi cigányok ethnographiája, különös tekintettel népköltésökre. — Gratulálunk kollegánknak az egyetemi magántanársághoz, a mely tudományos képesítés elnyerésében tudtunkkal az első a tanítóképzö tanárok közt.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Bittenbinder Miklós* temesvári állami felsöbb leányiskolai rendes tanárt a budapesti II. kerületi állami tanítónképzö-intézethez rendes tanárrá a IX. fizetési osztály 2. fokozatába kinevezte. Ez állás nyilvános pályázat utján töltetett be. Elismeréssel említjük meg, hogy a miniszter az illető tanítói testület által első sorban ajánlott tanárt nevezte ki.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Sfetea Mariska* okl. felsö nép- és polgári iskolai tanítónöt, a kolozsvári állami tanítónképzö-intézethez segédtanítónövét a XI. fizetési osztály 3. fokozatába kinevezte.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Kirchnerné Petrasevich Máriát*, a magyarországi központi Fröbel nőegylet által Budapesten fentartott és államilag segélyezett óvónképzö-intézet rendes tanítónőjét ezen állásában végleg meg-erősítette.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. Wittmann Ferencz* műegyetemi nyilvános rendes tanárt az orsz. felsö nép- és polgári iskolai tanítóvizsgáló bizottságba a mennyiség-természettudományi szakcsoportra miniszteri biztosul az 1894. évi január 1-től számított öt évi időtartamnak hátralevő részére kinevezte.

Szathmáry György emléke. Most, mikor már Szathmáry György sírban nyugszik, imponans erővel nyilvánul a tanítóság szeretete, halája és elismerése legigazibb, leghívebb barátja, a 19. század utolsó évtizedében a népoktatás legmagasabb munkása iránt. Ezer és ezer ajakról hangzik most a szó: Méltó emléket Szathmáry Györgynek, méltót az ő nagy érdemeihez s a népoktatás munkásaihoz! A mozgalmat a Magyar Tanítók Kaszinója indította meg s a legnagyobb buzgósággal a Néptanítók Lapjának szerkesztősége karolta fel. A Magyar Tanítók Kaszinójának kezdeményezésére megalakult *Halász Ferencz* min. osztálytanácsos elnökle alatt a gyűjtö bizottság, a melynek határozata értelmében a begyűlő összeg a Szathmáry síremlék kövére s a fennmaradó pénz egy alap létesítésére fog fordíttatni tanítók tanuló-gyermekeinek segélyezésére, a melyet az Eötvös-alap-egyesület fog kezelni. Alig pendült meg az eszme, a Néptanítók Lapjának szerkesztősége azonnal munkához látott s az utolsó kimutatás szerint már 100 frotot gyűjtött össze.

Vajjon mi, tanítóképzöök, elmaradhatunk-e ettől a mozgalomtól? Mi, a kik szintén teljes mértékben tudjuk méltányolni Szathmárynak a nemzeti népoktatás érdekében kiküzdött sikereit, a kik személyileg is legközelebb állottunk ő hozzá s szemlélői voltunk lelkesedésének, a kik neki közvetlenül sokat köszönhetünk; köszönhetjük jórészt fizetésünk 1890. évi rendezését, egyesületünk megalakulását? Bizonyára nem! A tanítók tanítói sohasem késtek áldozatot hozni, a mikor az igazán érdemes iránt a hála és kegyelet adóját kell leróni. Most is fogják tudni kötelességüket!

Az emlék-bizottság rövid időn ki fogja bocsátani felhívását. Addig is küldjék az adakozók adományait a Magyar Tanítók Kaszinójának igazgatóságához (Budapest, VIII., József-körút 8.) Gyűjtsünk és adakozzunk!

Somogyi Géza, a znióváraljai tanítóképző-intézet igazgatója, tanítói működésének 25 évi jubileumát február 19-én, Turóczvármegye intelligens közönségének élénk részvétele mellett tartották meg. A tanítóképző-tanárok egyesületét Nagy László, Herrmann Antal és Major J. Gyula vál. tagok képviselték. Az ünnepélyről a jövő füzetben fogunk részletes tudósítást hozni. Most csak annyit, hogy az fényesen sikerült.

Az új rangsor. A Hivatalos Közlöny január 15-diki száma közli a tanítóképző-tanárok új rangsorozati beosztását. E rangsorozat feltünteti azokat a változásokat, a melyek a mult évi előléptetéseknél fogva létrejöttek s ezért a megelőző évi rangsorozatoknál fogva nagyban és egészben véve jóval kedvezőbb képet mutat. Azonban feltünteti a mi fizetésiügyünknek mélyre ható bajait is, a melyek a X. és XI. fizetési osztályokba vannak koncentrálnva. E bajokra nézve e lap szerkesztősége a mult évi decemberi füzetben, a költségvetés ismertetése kapcsán fejtette ki nézetét, jelezve egyúttal az egyesület választmánya álláspontját is. Ezeket nem ismételjük ugyan most; de az állapotot mégis illusztráljuk néhány szemelvényen. 4 gyakorló iskolai tanítónk 27 év óta teljesíti a tanítók gyakorlati kiképzésének fáradságos munkáját, a nélkül, hogy 700 frt törzsfizetésök csak egy fillérral gyarapodott volna. Két új gyakorlóiskolai tanító 600 frttal van beosztva a rangsorba. Legidősebb zenetanárunk fizetése 28 év óta 1000 frt. A többi idősebbek 19—25 év óta szolgálnak azon reménység nélkül, hogy a «rendes»-ek közé kerülhetnének. A segédtanítónők között 3 olyan van, a ki több mint 7 év óta segédeskedik és vár — csak annyit, hogy a X. osztályban «rendes»-kedjék.

Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy a középiskolai kartársak igen elégedetlenek a rangsorozat keretén belül eszközölt előléptetésekkel. A régóta felhangzó panaszok megszüntetése végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívta a középiskolai tanítók egyesületét az előléptetések módjáról javaslatokat készíteni. E kivánalomnak most eleget tett a választmány. Az előléptetési ideiglenes szabályzatot elkészítette és emlékirat gyanánt felterjesztette a miniszterhez. Közöljük e szabályzatnak minket érdeklő 4-ik pontját:

«*Teljes viszonyosság érvényes* a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kormányzata alá tartozó és az állami költségvetésből ellátott azon létszámok között is, melyek a képesítés, a hivatás természeté, a fizetési osztályok és az előlépési viszonyok tekintetében paritásban vannak, nevezetesen:

a) a tanárképző-gyakorló iskolai tanárok és a középiskolai igazgatók a VII. és VIII. fizetési osztályba sorozott kir. tanfelügyelőkkel, a tanító- és tanítónők képző igazgatókkal és felsőbb leányiskolai igazgatókkal szemben;

b) a középiskolai tanárok a tanító- és tanítónők képző-intézeti, valamint a felsőbb leányiskolai tanárokkal szemben.

Az e szerint egymásnak megfelelő létszámokból átlépés az előbbi létszámban kimutatott kinevezési kelet (rangidő) megtartásával jár, mind a két [a) és b)] pontban felsorolt egyénekre nézve azonban csak akkor és annyiban, ha és a mennyiben már eredetileg is középiskolai tanári oklevelök volt. A mennyiben csak később (szolgálat közben) szereztek meg a középiskolai képesítést, az új ranghelyet az oklevél kelte határozza meg.»

Ez a határozat két kijelentést foglal magában. Az első elvi természetű és lényege az, hogy deklarálja a paritást a tanítóképző és középiskolai tanárok között. Örvendünk, hogy immár középiskolai kartársaink is elismerik ezt «hivatalosan». A másik az átlépésnél való teljes viszonyosságot állapítja meg, a melynek feltételül, az 1883. XXX. t. cz. értelmében, a középiskolai képesítést szabja meg. — Vajjon nem volna-e szükséges az átlépésről szóló viszonyosságot nálunk is megállapítani? Ezzel talán elejét vehetnők a ki-kítő testvérháborúknak.

A közoktatási költségvetés tárgyalása. A nemrég lezajlott közoktatási költségvetési tárgyalás nem tüntet fel kiváló mozzanatokot. Ez az ideai tárgyalás különösen szegény volt eszmékben és szakszerű fejtegetésekben; alatta maradt még a tavalyi tárgyalásnak is. A legkülönösebb figyelmet érdemli dr. *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter beszédje, mint miniszteri programbeszéd és mint a közoktatás egyetemét felölelő, magas színvonalon mozgó előadás. Beszédéből közvetlenül érdekel bennünket, a mit a *népiskolai törvények módosításáról* mondott. Örömmel konstatáljuk, hogy míg tavaly bizonytalanul, a habozó ember módjára nyilatkozott e tárgyról, addig a mostani beszédje oly ember lelki állapotát tünteti fel, a ki a tépelődés után hározathoz jutott és kész a kivitelhez fogni. Beszédjének ide tartozó része így hangzik:

«T. Ház! Ennek (a népoktatási törvény revíziójának) előmunkálataival foglalkozom, a közoktatási tanács szintén fog rövid idő múlva a népoktatási törvény revíziójával foglalkozni. Én mindinkább meggyőződöm arról, a minnek már más alkalommal is kifejezést adtam, hogy nem novelláris úton, hanem teljes revízióval lehet csak a népoktatási törvényt javítani. Azt is kiemelem, hogy a törvénynek nem annyira a tanügyi, mint inkább a közigazgatási része az, mely különösen reformra szorul.»

Beszédje fonalán kifejti, mit várhatunk a törvényrevíziótól. Irányadó szempont szerinte: *«Nem volna helyes és célszerű most a felekezeti harcot felidézni.»* Majd így folytatja:

«A felekezeti érzékenység kerülésével kell az ügyet megoldani, de igenis hozzáteszem, hogy a felekezeti szűkkeblűséggel azonban nem kell megalkudni. Magam óhajtom azt, hogy ne csak a tanügyi közvéleményben jegezesedjenek ki azok a tételek, melyek a népoktatási törvényben reformra szorulnak, hanem maguk az iskolafentartók is belássák azt, hogy szükséges a reform. Csak egyre vagyok bátor figyelmzettetni, hogy akkor, midőn még 1898 tanító nem tud magyarul, 2217 iskolában nem tanítják sikerrel a magyar nyelvet és a tanítók között van sok, a ki tud magyarul, de nem akar tanítani, a fegyelmi eljárásoknál pedig, mikor megkeressük a főhatóságokat, ezek egy része meglehetősen könnyedén bánik el a fegyelmi ügygyel és szemet huny a legerősebb állami igazgatások tárgyában is, akkor az iskolafentartóknak maguknak kell a kezüket szívükre tenni és e fontos hazafias érdekek szempontjából maguknak követelni a *népoktatási törvény oly revízióját, hogy az állam szuverénitása a maga erejében érvényesülhessen.»*

Kevésbé sikerült a miniszter beszédjének az a része, a melyben a *tanítóképzés ügyéről* nyilatkozott. A hiba abban van, hogy nem választja el az elemi és polgáriszkolai tanítóképzés ügyét egymástól, a kettőt egynek veszi, gondolja. Pedig, talán csak nem kell mondani, hogy az két különböző dolog! Beszédjének ez a része a következő:

«Áttérek a tanító- és tanítónőképzőkre. A felső nép- és polgári iskolák tanítóképzőiben lényeges szervezeti reformra van szükségünk, melyet azonban csak a polgári iskolákkal kapcsolatban lehet létesíteni, nem pedig elszigetelve. Ennek a munkálatai szintén előkészítés alatt vannak, de *addig is (!)* a tanítóképző-intézetek részére a tantervi utasításokat megállapítottam — és ezek rövid idő múlva közzé is fognak tétetni — addig is fejlesztjük az internátust, a mennyire eszközeink megengedik, például Znióvárálján bővült, Kolozsvárott pedig jóformán máris minden igénynek megfelelő karba van helyezve az internátus.

Itt fel kell még említenem, hogy a kisededővónók száma rengeteg sok, nem lehet őket elhelyezni, 600—700 van kenyér nélkül; ellenben tanítónői hiány van. Megengedtem azt, hogy a kisededővónók lehessék a tanítónői vizsgát, ki is nevezem őket ideiglenesen azzal a kötelezettséggel, hogy két év alatt tartoznak a vizsgát letenni. Eperjesen pedig kísérletet teszek a két intézet, t. i. a tanítónő- és óvóképző-intézetek kombinatív kezelésével.»

Habár a miniszter az elemi tanítóképzőket nem méltatta figyelemre, mégis azoknak beszédjéből, a kik a tárgyalás folyamán szakszerűen külön szóltak a közoktatás ügyéhez, a tanítóképzés és képesítés ügye domborodott ki, mint a közoktatás legéletbevágóbb kérdése és a népoktatási törvény módosításának sarkalatos tétele. *Bessenyei Ferencz* hosszasan foglalkozik a tanítóképzés ügyével és behatóan fejtegeti annak fontosságát, a többi közt a következőket mondván:

«Szerény nézetem szerint az államnak sehol sincs annyi teendője, és magyar nemzeti szempontból nem nehezedik vállaira nagyobb feladat, mint éppen a tanítóképezdek kérdésénél. Azon egyének megválasztása és helyes nevelése, a kik egykor ifjúságuknak szellemét, fogékony lelkét és értelmét kötelesek művelni, mindenesetre a legnagyobb megfigyelés tárgyát képezi a kormányban; mert a ki ügyetlen, szakértelmetlen vagy rossz kertészt nevel, nem számítson az soha arra, hogy jó, szép, vagy haszonhajtó kertje legyen. Itt volna az ideje annak, hogy az állam erős kézzel vegye kezébe a *tanítóképezdek államosítását*. Engem az igen t. miniszter úr beszéde arról győzött meg, hogy az okvetlenül szükséges, hogy állami kezekbe kerüljön.»

Szöts Pál szintén a tanítóképzés államosítását tartja a közoktatás «legsürgősebb teendőjének», s erről az ügyről a következőleg nyilatkozik:

«Az, a mit ritkán tesznek szövé, daczára annak, hogy a legfontosabb rendeltetésű dolgok egyike: a *tanítói képesítés*. Azt várjuk attól a tanítótól, hogy helyes irányban formálja az új generációt, azt várjuk, hogy hasson a népre is, hogy becsülettel feleljen meg a hozzá fűzött igényeknek és akkor ugyanezen tanítói állással szemben, eltekintünk attól a feltételtől, a mely különben érvényesül minden állami funkciónál: eltekintünk attól, hogy az a fontos missziót betöltő tanító kivétel nélkül minden egyes tagja állami minősítést kapjon.

Nemcsak nemzeti szempontból szükséges ez, de szükséges azért is, mert e rigorózusabb állami minősítés mellett várhatjuk meg a tanítótól, hogy a rábízott munkakörben sikerrel működjék.»

A részletes tárgyaláskor a tanítóképzés tételénél csak *Mócsy Antal* szólt fel, elmondván azokat, a miket a múlt évben is mondott, s a miket mindnyájan jól ismerünk. Beszélt a tanítóhiányról, de nem akarja, hogy az állam tanítóképző-intézeteket állítson. A tanítóhiányon inkább a képzőintézetekbe való felvétel módosítása által lehet segíteni. Helyteleníti azt a szokást, hogy az állami képzőintézetekbe csak a 4 közép- vagy polgári iskola elvégzése alapján veszik fel a növendékeket. Jobb volna, ha a 6-dik elemi iskolai osztályból vennék a tanulókat. Így több növendékeket kapnának a képzők, meg jobbakat is, mert a közép- és polgári iskolai tanulóknak csak a salakja megy a képzőkbe. Nem barátja a tanítóképzés államosításának, mint egyáltalán semmiféle államosításnak. A tanítóképzést egészen felekezeti alapon kell szervezni. Még az állami tanító- és tanítónőképzőket is felekezetek szerint kell felosztani...

Lehet, hogy a Mócsy által javasolt mód szerint a népiskolai tanítószag felszaporodnék egy egész — gyülelévész-csappal. De a tanítóképzés színvonalának lejjebb szállításán kívül ismerjük mi egy más orvosságát is a tanítóhiánynak: a *tanítók fizetésének fölemelését*. Tisztelettel kérjük a képviselő urat, az ő elismert tekintélyével, nagy befolyásával hasson oda, hogy a róm. kath. népiskolákban a tanítók fizetése úgy, miként az államiakban folyamatban van, kiegészíttessék fokozatosan 500 frtra. Ekkor nem lesz arra szükség, hogy a képzők az elemi iskolákból is vegyenek fel tanulókat. Akkor majd magától megszűnik a tanítóhiány.

Az esztergomi róm. kath. képző bajai. Az 1892. év tavaszán járta be az országot az az öröndetes hír, hogy a hercegprimás a nagyszombati és budapesti kir. kath. képzők megszüntetésével Esztergomban a képzőt a kor színvonalán álló intézetté, «kath. paedagogiummá» szándékozik fejleszteni. Akkor a nagyszombati

és a budapesti képzők igazgatói a hercegprimás felszólítására, memorandumban fejtették ki nézeteiket a képző átalakításáról. Azóta a két képző megszűnt; az esztergomi képző új tanári testületet kapott, a melynek tagjai — hála a primás nemes gondoskodásának — az állami tanárokhöz hasonló fizetésekkel láttattak el. Azonban a képző kibővítése és az új épület emelése ügyében a tervek készítésén kívül mi sem történt. Napról-napra hallunk panaszokat a képző épületének elégtelen és alkalmatlan voltáról, hiányos felszereléséről; az ottani közegészségellenes állapotokról, az igazgatói állás betöltése körüli rendellenességről, a gyakorló iskola ki nem elégítő berendezéséről és működéséről. Mind e bajok az oktatás rendes menetére és kellő színvonalon tartására károsan hatnak vissza. Kívánatos, hogy mind az egyházmegyei főhatóság, mind a közoktatási miniszter oda hassanak, hogy a nem csekélylendő hiányokat pótolják, az égetővé vált bajokat megszüntessék és magas színvonalra emeljék azt a képzőt, a mely évenként körülbelül 100 tanítót szolgáltat Magyarországon exponált nemzetiségi vidékeinek.

Az Eötvös-alap ünnepi közgyűlése. Az «Eötvös-alap országos tanítói egyesület» minden év február 2-án b. Eötvös József halála évfordulóján kegyeletes ünnepet szentel a nagy férfiú emlékének. Az idén is a Tudományos Akadémia felolvasó termében tartották meg az ünnepet. *Zsilinszky Mihály* államtitkár elnökölt. A közoktatási minisztérium tisztikara több tagjával volt képviselve. Ott voltak dr. *Axaméthý* Lajos miniszteri tanácsos, *Molnár* Viktor osztálytanácsos, *Mosdósy* Imre tanfelügyelő. A tanügyi munkásai közül számosan s díszes hölgyközönség volt jelen. Még az ország távol fekvő vidékeiről is eljöttek adózni a kegyeletnek. Jelen volt a közönség soraiban a nagy Eötvös fia is, *Eötvös* Lóránd, az Akadémia elnöke. — Elnöklő államtitkár *Péterfy* Sándor, az alap létrehozója és leghívebb gondozója és *Lakis* Vendel, az országos egyesület titkárja között foglalt helyet s méltó figyelmet keltett szép beszéddel nyitotta meg az ülést. Hivatkozott Eötvösnek éppen ötven esztendővel ezelőtt kifejtett működésére, államférfiúi tevékenységére, törvényjavaslatára, melyből 1868-ban lett törvény. Majd felkérte *Bánóczy* Józsefet emlékbeszéde megtartására. (Az emlékbeszédet a jelen füzet népoktatási rovatában egész terjedelmében közöljük. Szerk.) Mind végig lebilincselő figyelemmel hallgatta a közönség *Bánóczyt*, azután élénken megtapsolta *Móra* István hangulatos költeményét. *Péterfy* Sándor indítványozta, hogy az egyesület ez év nyarán alkalmas időben menjen el a sírhoz, mely Eötvösünk poráit fedi és a kegyelet jeléül tegyen koszorút a sírra. Elnök az indítvány értelmében mondotta ki a határozatot. A budai Paedagogium tanulóifjúsága az ünnepély elején és végén tetszésben részesült énekével vett részt. A gyűlésnek programmpontját képezte *Lakis* Vendel titkárnak jelentése; a jelentés számtételei: az Eötvös-alap bevétele volt 1897. január 21-től 1898. január 20-ig 24.658 frt 18 kr., kiadása 21.122 frt 64 kr. Az évi tiszta jövedelem 3144 frt, melyből az Eötvös-alap gyűjtő és kezelő orsz. központi bizottság ösztöndíjakra és segélyekre 2940 forintot fordíthat. Az Eötvös-alapnak tőkésített vagyona (Pesti magyar kereskedelmi bankban és Magyar földhitelintézetben) 83.824 frt 79 kr., a melyből 65.079 frt 55 kr. az «Eötvös-alap», 17.729 frt 83 kr. a «Tanítók Háza» alapja és 1015 frt 41 kr. a «Kossuth-alap» javára van letéve.

Fennállása óta az «Eötvös-alap» 458 tanulót részesített ösztöndíjban, 308 esetben nyújtott a hozzá folyamodó özvegyeknek és elaggott tanítóknak segélyt és 253 tanuló számára szerezte meg Budapesten az ingyen déli étkezés kedvezményét; csak a jelen évben 83 tanuló részesült ebben.

Az egyesület elnöksége egy hozzánk beküldött felhívásban panaszkodik, hogy a folyó évben csak 2940 frtot fordíthat ösztöndíjakra és segélyekre. Lelkes felszólítást intéz a tanítósághoz az Eötvös-alap támogatására. — A tanítóság

érdekében kívánatos volna, hogy a tanítóképző-intézetek paedagogiai tanárai a «szerveztan» keretében ezt a hasznos jótékony intézményt is ismertessék.

Az elnökség új pályázatot hirdet ösztöndíjakra és segélyösszegekre. A folyamodványok *Lakits* Vendel egyesületi titkárhoz (Budapest VI. Érsek-u. 4.) intézendők és legkésőbb jul. 10-ig beküldendők. Vannak az egyesületnél *Léderer-*, *Békey-*, *Gyertyánffy-*, *Király-*, *Rökk-*, *Kálnay-*, *Jordán-*, báró *Majthényi-*féle alapítványok.

A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója immár elkészült. A 100 íves terjedelmes mű három kötetből áll; az első kötet a kongresszus történetét, az összes ülések, a paedagogiai, családi és társadalmi nevelési, testi nevelési, kisdiednevelési, polgáriskolai osztályok naplóit tartalmazza; a második kötet a tanítóképzési osztályllyal kezdődik és tartalmazza a többi osztályok naplóit; a harmadik kötet az V. egyetemes tanítógyűlés naplóját, az Országos Tanítói Bizottság iratait és a kongresszus tagjainak névsorát. A napló szerkesztése körül *Nagy László*, a kongresszus főtitkára, dr. *Kovács János*, dr. *Beke Manó* és *Hajós Mihály*, a kongresszus titkárai fáradoztak. Mihelyt a postai szétküldés ügye eldől, megkapják a tagok a naplót.

Mint hogy a napló mindössze 300 felesleges példányban nyomatott, *figyelmeztetjük a tanítóképzők tanári testületeit, hogy a megrendeléssel ne késlekedjenek.* A megrendelések (egy példány 5 frt) dr. *Beke Manó*hoz intézendők (VII. ker., Damjanich-utca 56).

Kimutatás

az 1897. deczember 24-től 1898. január 24-ig befolyt tagsági díjakról.

1894. II. félévre: Kriek Jenő (2 frt).

1895. évre: Kriek Jenő (2 frt).

1896. évre: Petrovác István, Szarvassy Margit, Uhrl Józsa (4—4 frt).

1896. II. félévre: Mosdóssy Imre (2 frt).

1897. I. félévre: Mosdóssy Imre (2 frt).

1897. II. félévre: Beér Ferencz, Zrinyi Károly (2—2 frt).

1897. évre: Dr. Axamethy Lajos, Bárány Gyula, Babik József, Czöndör Sándor, Egnér Adolf, Faluvégi Albert, Grézló János, Dr. Kármán Mór, Kovács Béla, Lakits Vendel, Marmula János, Mocsári Gerő, Népnevelők Budapesti Egyesülete, Parthay Géza, Snazel Ferencz, Somogyeyei Tanítóegyesület, Szarvassy Margit, Dr. Verédy Károly (4—4 frt).

1898. I. félévre: Vashegyi népiskola (2 frt).

1898. évre: Aradvidéki Tanítóegyesület, Angyal Dezső, Dr. Bilinszky József, Budapesti II. ker. tanítónőképző-intézet, Fazakas József, Fehérmegyei Tanítótestület, Grézló János, Hoffmann Amelie, Jankó László, Dr. Koch Ferencz, Kolozsvári áll. tanítóképző-intézet, Peres Sándor, Pethes János, Sz. Szabó Géza, Szatmármegyei r. kath. tanítóegyesület, Wollmann Elma (4—4 frt).

Budapesten, 1898. január 24.

Komáromy Lajos
egyesületi pénztárnok.